

**УСАН ДООРХ СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ
ЮНЕСКО-ИЙН 2001 ОНЫ КОНВЕНЦЫГ СОЁРХОН
БАТЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЦЭЭ,
ШААРДЛАГЫГ УРЬДЧИЛАН
ТАНДАН СУДЛАХ СУДАЛГАА**

2022

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Бүртгэлийн дугаар

Нууцын зэрэглэл ...

Гэрээний дугаар *СоЯ-21/425*

**“УСАН ДООРХ СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ ЮНЕСКО-ИЙН
2001 ОНЫ КОНВЕНЦЫГ СОЁРХОН БАТЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН
ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫГ УРЬДЧИЛАН
ТАНДАН СУДЛАХ СУДАЛГАА”
захиалгат ажлын тайлан**

Төслийн гүйцэтгэгч:

МУИС-ийн ХЗС-ийн доктрант, Ч.Доржсүрэн

Хууль зүйн ухааны доктор (Ph.D), Х.Эрдэм-Ундрах

Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн
Эрдэм шинжилгээний ажилтан, Х.Буянбат

Тайланг хянаж,
баталгаажуулсан:

Захиалагч байгууллага:

Соёлын яам, Соёлын өвийн бодлогын хэрэгжилтийг
зохицуулах газар

Тайлан өмчлөгч:

Монгол Улсын Соёлын Яам

Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг, 7-р хороо,
Денверийн гудамж

Утас: 51265622/51265626

Цахим шуудан: info@moc.gov.mn

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

НҮБ

Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага

УИХ

Улсын Их Хурал

ЮНЕСКО

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Боловсрол, Шинжлэх
Ухаан, Соёлын Байгууллага.

БНСУ

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

ӨРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн оршил хэсэгт “төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг илдэндигнан өвлөж” гэж, Долдугаар зүйлийн нэгт “Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.” хэмээн тус тус заажээ. Үндсэн Хэм хэмжээ, хийгээд Үндсэн хуульдаа ийнхүү заасны учир манай улс түүх, соёл, түүнд Хамаарах бүхий л өвийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг буй болгон ирээдүй хойчдоо Өвлүүлэн үлдээх үүрэгтэй.

Монгол Улсын Их Хурлын 2012 оны 52 дугаар тогтоолоор “Төрөөс соёлын талаар Баримтлах бодлого”-ыг баталсан бөгөөд тус бодлогын зорилгыг “соёлын үнэт зүйлийг иргэд Бүтээн бий болгох, хүртэх, эзэмших, уламжлах болон соёлын өвийг найдвартай хадгалах, хамгаалах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх, уламжлалт соёлоо дэлхий нийтэд сурталчлан таниулах, үндэсний хөгжилд соёлын эзлэх байр суурь, оруулах хувь нэмэр, үр ашгийг дээшлүүлэх...” хэмээн тодорхойлсон байдаг. Соёлын өвийг хамгаалах тухай эрх зүйн зохицуулалтын хувьд өдгөө хүчин төгөлдөр үйлчилж буй 2014 онд батлагдсан Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн шинэчлэн найруулгаар соёлын өвийг сурвалжлан олох, бүртгэх, ангилал тогтоох, археологи, палеоантропологи, палентологийн хайгуул, малтлага, судлах хийх, сурталчлах, хадгалж хамгаалах, сэргээн засварлах, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, хилээр нэвтрүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж байна.

Гэвч тус хуулиар усан доорх соёлын өвийн тухай, түүнтэй холбогдсон аливаа харилцааг зохицуулаагүй байна. Нийтийн тооллын өмнөх үед хамаарах Хүннү улсаас Монголын Эзэнт Гүрэн хүртэлх манай улсын түүхийн ул мөр болсон соёлын өв нь дэлхийд өргөн тархсан бөгөөд энэ нь дан ганц газар дээрх болон газар доорх орон зайгаар үл хязгаарлагдах билээ. Ийм учир усан доорх соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас сэргийлэх нөхцөлийг бий болгох нь зүйтэй.

ЮНЕСКО-ийн 2001 оны Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенц нь усан доорх соёлын өвийг хамгаалах үндсэн зарчмуудыг тодорхойлж, улс орнуудын хамтын ажиллагааны нарийвчилсан тогтолцоог бий болгох, усан доорх соёлын өвийг сэргээх, судлахад хүлээн зөвшөөрөгдсөн жишиг буй болгох зорилготой олон улсын гэрээ юм.

Дээрхтэй холбоотойгоор 2021 оны 01 дүгээр сарын 22-ны өдөр батлагдсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 12 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 1.13 дахь хэсэгт заасны дагуу “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2023 онд Улсын Их Хуралд өргөн барихаар төлөвлөсөн. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.6.3.6-д “Соёлын өвийг хамгаалах олон улсын гэрээ хэлэлцээрт нэгдэн орох асуудлыг судалж шийдвэрлүүлнэ” гэж, 2.6.3.7-д “соёлын өвийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх зорилгоор хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулна” хэмээн тус тус заасан байна.

Мөн түүнчлэн тус конвенц нь Монгол Улсын Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2-т заасны дагуу заавал соёрхон батлах зохицуулалт бүхий олон талт олон улсын гэрээ мөн учир Монгол Улсын Их Хурлаар соёрхон батлуулах шаардлагатай.

Иймд “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг соёрхон батлах тухай” хуулийн хэрэгцээ, шаардлага бий эсэхийг судлах шаардлагатай хэмээн үзэж тус судалгааг Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар

Батлагдсан хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын дагуу гүйцэтгэлээ.

Судалгааны аргачлал

Тус судалгааг гүйцэтгэхдээ Засгийн газрын 59 дүгээр тогтоолоор батлагдсан аргачлалын дагуу дараах үе шаттайгаар гүйцэтгэв.

1. Асуудалд дүн шинжилгээ хийх
2. Асуудлыг шийдвэрлэх зорилгыг томъёолох
3. Тухайн асуудлуудыг зохицуулах хувилбаруудыг тогтоож тэдгээрийн эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судлах
4. Зохицуулалтын хувилбаруудын үр нөлөөг тандан судлах
5. Зохицуулалтын хувилбаруудыг харьцуулж дүгнэлт хийх
6. Зохицуулалтын талаарх олон улсын болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгааг хийх
7. Зөвлөмж боловсруулах

УРЬДЧИЛАН ТАНДАН СУДЛАХ ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын¹ 2.1-т заасан үе шатны дагуу хийж гүйцэтгэлээ.

НЭГ. АСУУДАЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

ЮНЕСКО-гийн Бээжин дэх төлөөлөгчийн газар, ЮНЕСКО-гийн Монголын Үндэсний Комисс 2003 онд хамтран зохион байгуулсан “Соёлын үнэт зүйлсийг хууль бусаар хилээр гаргах, оруулах, түүнчлэн өмчлөх эрхийг шилжүүлэхийг хориглох, урьдчилан сэргийлэх тухай бүсийн сургалт семинар”-ийн төлөөлөгчдөөс ЮНИДРУА-гийн 1995 оны Конвенц болон ЮНЕСКО-гийн 2001 оны “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай” Конвенцод Монгол улсыг боломжийн богино хугацаанд нэгдэн орох асуудлыг тавьж шийдвэрлүүлэх² талаар анх Монгол Улсын Засгийн газарт зөвлөмж болгосон. Мөн “Соёлын эд зүйлсийн хууль бус худалдаатай тэмцэх чадавх дээшлүүлэх” ЮНЕСКО-гийн төслийн хүрээнд Монакогийн Итгэлцлийн сангийн санхүүжилтээр зохион байгуулсан сургалт хэлэлцүүлгээс Монгол Улсын Засгийн газарт хандан гарсан 2011 оны Үндэсний Зөвлөмжид ЮНИДРУА-гийн 1995 оны Конвенц болон ЮНЕСКО-гийн 2001 оны Усан доорхи соёлын өвийг хамгаалах тухай Конвенцод Монгол улсыг хугацаа алдалгүй нэгдэн орох асуудлыг шийдвэрлүүлэх³ тухай тусгажээ.

2021 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр батлагдсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 12 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 1.13 дахь хэсэгт заасны дагуу “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2023 онд Улсын Их Хуралд өргөн барихаар төлөвлөсөн байна. Ийнхүү

¹ Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоол. Нэгдүгээр хавсралт.

² “Соёлын үнэт зүйлсийг хууль бусаар хилээр гаргах, оруулах, түүнчлэн өмчлөх эрхийг шилжүүлэхийг хориглох, урьдчилан сэргийлэх тухай бүсийн сургалт семинар” эмхтгэл, УБ хот. 2003 он. 7 дахь тал.

³ “ЮНЕСКО-Монакогийн хамтын ажиллагаа” Соёлын эд зүйлсийн хууль бус худалдаатай тэмцэх чадавх дээшлүүлэх төсөл. Үр дүнгийн Тайлан 2009-2011 (I үе шат). УБ хот 2013 он. 22 дахь тал.

Төлөвлөхдөө хууль санаачлагч нь Засгийн Газар, хариуцан боловсруулах байгууллага нь Соёлын яам байхаар тодорхойлжээ. Тус хуулийн төслийг боловсруулах үндэслэл, зохицуулах харилцааны тухайд товч байдлаар “Усан доорх соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас сэргийлэх нөхцөлийг бий болгох.” хэмээсэн байна⁴. “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийг 2015 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр батлагдсан “Хууль тогтоомжийн тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/”-ийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д үндэслэсэн байна. Тус хэсэг буюу 7.1-д “Үндсэн чиглэлийн төслийг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал хэлэлцэн батална” гэж заасан байх ба мөн 7.1, 7.2, 7.3-т Засгийн газар тухайн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд санаачлах хууль тогтоомжийн талаар урьдчилан төлөвлөж, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох Үндсэн чиглэлд тусгах, Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох байгууллагын саналыг авч, нэгтгэн судалсны үндсэн дээр Үндсэн чиглэлийн төслийг Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт нийцүүлэн боловсруулах, Үндсэн чиглэлийн төсөлд санал өгөх байгууллага нь нийгмийн тухайн харилцааг зохицуулж байгаа хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийсний үндсэн дээр уг асуудлаар шинээр хууль гаргах, эсхүл хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах үндэслэл, шаардлагыг тодорхойлох харилцаануудыг зохицуулжээ.

Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.6.3.6-д “Соёлын өвийг хамгаалах олон улсын гэрээ хэлэлцээрт нэгдэн орох асуудлыг судалж шийдвэрлүүлнэ” гэж⁵, 2.6.3.7-д “соёлын өвийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх зорилгоор хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулна” хэмээн тус тус заасан байна.

Соёлын өвийг хамгаалах тухай эрх зүйн зохицуулалтын хувьд анх 1970 онд “БНМАУ-ын Соёлын дурсгалт зүйлийг хамгаалах тухай хууль” батлагдаж хожим нь 1994 онд “Монгол Улсын түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хамгаалах хууль” батлагдсаныг 2001 онд “Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль” нэртэйгээр шинэчлэн баталж, түүх, соёлын дурсгалт зүйл гэдэг ухагдахууныг шинжлэх ухаан, урлаг, эрх зүйн үүднээс нарийвчлан тодорхойлж, түүх, соёлын дурсгалыг сурвалжлан олох, бүртгэх, зэрэглэл тогтоох, археологи, палентологийн хайгуул, малтлага хийх, судлах, сурталчлах, хадгалж хамгаалах, сэргээн засварлах, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, хилээр нэвтрүүлэхтэй холбогдсон бүхий л харилцааг нэг хуулиар зохицуулдаг болсон. Тус хуулийг 2014 онд шинэчлэн найруулсан бөгөөд соёлын өвийг сурвалжлан олох, бүртгэх, ангилал тогтоох, археологи, палеоантропологи, палентологийн хайгуул, малтлага, судлах хийх, сурталчлах, хадгалж хамгаалах, сэргээн засварлах, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, хилээр нэвтрүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах, нэр томъёог хуульд нэг мөр хэрэглэх зорилгоор хуульд “Соёлын өв”, “Соёлын биет өв”, “Хөдлөх дурсгал”, “Үл хөдлөх дурсгал”, “Дэлхийн өв”, “Соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагч” гэсэн нэр томъёог анх удаа тайлбарласан зэрэг онцлог бөгөөд шинэлэг зохицуулалтыг тусгасан байдаг.

Түүнчлэн, Соёлын тухай хуулийн зохицуулалтыг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн агуулга, үзэл баримтлалд нийцүүлж үндэсний аюулгүй байдлын баталгааг хангах, аль нэг соёлын дарангуйлалд өртөхгүй байх, өөрийн уламжлалт зан заншил, соёлын давтагдашгүй байдал, онцлогийг хадгалан үлдэх, иргэдийн соёлын талаарх мэдээлэл, мэдлэгийг дээшлүүлэх, үндэсний соёлыг орчин үеийн дэлхий нийтийн соёлын ололттой хослуулан хөгжүүлэх, соёл, урлагийг хүний хөгжлийг хангах үндсэн хүчин зүйл болгоход чиглүүлэх

⁴ Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолын хавсралт: “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл” Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11551?lawid=16009>

⁵ Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 203 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт: “Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө” Эх сурвалж: <https://legalinfo.mn/nw/detail/15804>

Замгаар нийгмийн шинэчлэлд соёл, урлагийн нөлөөллийг хангахуйц удирдлагын үр ашигтай тогтолцоог бүрдүүлэх, чанар, хүртээмж сайтай соёлын үйлчилгээний тогтвортой хөгжлийг хангах зэрэг шаардлага бий болсны⁶ үндсэн дээр, төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого, зарчмыг тодорхойлж, соёлын үйл ажиллагаа эрхлэх, түүний удирдлага, зохион байгуулалт, оролцогчдын эрх, үүрэг, эдийн засгийн үндсийг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилготой Соёлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг УИХ 2021 оны 07 сарын 02 өдөр баталсан нь энэ оны 01 дүгээр сарын 01-ны өдрөөс эхлсэн хүчин төгөлдөр үйлчилж эхлээд байна.

Гэвч дээр дурдсан хуулиуд нь соёлын өвийг хамгаалах тухай ерөнхий харилцааг зохицуулжээ. Тухайлбал, хадгалалт хамгаалалтаас эхлээд тусгай зохицуулалтыг зайлшгүй шаардах усан доорх соёлын өв, устай холбоотой соёлын биет бус өвтэй холбогдох харилцааг тус хуулиудад нарийвчлан тодорхойлж зохицуулаагүй буюу тухайн нэр томъёог дурдаагүй байна. Манай улсын түүхтэй холбогдох соёлын өв нь дэлхийд өргөн тархсан байдаг учир усан доорх соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас сэргийлэх нөхцөлийг бий болгох нь зүй ёсны шаардлага мөн.

ЮНЕСКО-ийн 2001 оны Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенц нь усан доорх соёлын өвийг хамгаалах үндсэн зарчмуудыг тодорхойлж, улс орнуудын хамтын ажиллагааны нарийвчилсан тогтолцоог бий болгох, усан доорх соёлын өвийг сэргээх, судлахад хүлээн зөвшөөрөгдсөн жишиг буй болгох зорилготой олон улсын гэрээ юм. Энэхүү конвенцод нэгдсэнээр усан доорх соёлын өвийг хамгаалахад шаардлагатай арга хэмжээг бие даан эсвэл оролцогч улсуудтай зохих түвшинд хамтран хэрэгжүүлэх боломж нээгдэж усан доорх соёлын өвийн хамгаалалтыг хангах, бэхжүүлэх нөхцөл бүрдэх бөгөөд дотоодын эрх зүйн үйлчлэлийн гадна буй өөрийн орны түүхэнд холбогдох усан доорх соёлын өвийг хамгаалж амжилттай хамгаалж чадна.

Мөн энэхүү конвенцын 26 дугаар зүйлийн 1-т “Энэ Конвенцыг ЮНЕСКО-ийн гишүүн орнууд соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох ёстой.”⁷ хэмээн заасан тул Манай улс ЮНЕСКО-ийн гишүүн орны хувьд уг конвенцыг заавал соёрхон батлах шаардлагатай байна.

Дээрхээс Монгол Улсад Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийг батлах хэрэгцээ, шаардлага буй болох нь харагдаж байна.

Иймд аргачлалын 3-т заасны дагуу асуудалд дүн шинжилгээ хийхдээ асуудлыг тодорхойлж түүний мөн чанар, цар хүрээ, шалтгаан, нөхцлийг тогтоож эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн бүлэг, иргэдийн эрхэд тухайн асуудал хэрхэн нөлөөлж буй талаар судалгааны энэ хэсэгт авч үзсэн болно.

1.1. Асуудлыг тодорхойлж шийдвэрлэх гэж байгаа тухайн асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тогтоох

Дээр дурдсан нөхцөл байдлыг дүгнэж үзвэл дараах асуудлуудыг шийдвэрлэх асуудал хэмээн үзэж байна. Үүнд:

⁶ “Соёлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах тухай” хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан, Эх сурвалж:

<http://forum.parliament.mn/projects/10650?fbclid=IwAR21ZgMIVqaVq2TP52W XoNBC XAGakW eOY l6SG78bcHAsJ WaogbcCd1Q17ftU>

⁷ The UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, adopted in November 2001

Нэгдүгээрт, “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай” хуулийг батлах шаардлага нь юун түрүүнд Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй холбоотой байна.

Хоёрдугаарт, “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай” хуулийг батлах хэрэгцээ, шаардлага нь Монгол Улсад усан доорх соёлын өвийг хамгаалах эрх зүйн тодорхой, нарийвчилсан зохицуулалтыг бий болгох, энэ чиглэлээр бусад улсуудтай хамтын ажиллагаа хөгжүүлэх замаар өөрийн улсын түүх, археологийн холбогдол бүхий соёлын өвийг үндэсний эрх зүйн үйлчлэлээс өргөн хүрээнд хамгаалах боломжтой болох зэрэг бодит нөхцөл байдлуудаас үүсэж байна.

Иймд тус асуудлуудын хүрээнд “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай” хуулийн хэрэгцээ шаардлагыг тандан судлах судалгааны цар хүрээг тогтоож судлах нь тохиромжтой хэмээн үзлээ.

1.2. Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн бүлэг, иргэдийг тодорхойлох⁸

Дээр тодорхойлсон цар хүрээтэй холбоотойгоор дараах нийгмийн бүлэг, бусад этгээдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол хөндөгдөж байна гэж үзлээ.

Эрх ашиг нь хөндөгдөх бүлэг	Нөлөөлж буй хэлбэр
1. Хүн ам	Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн оршил хэсэгт “төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөж” гэж, долдугаар зүйлийн нэгт “Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.” хэмээн тус тус заасан байдгийн учир Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах нь юун түрүүнд Монгол Улсын нийт хүн амын эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хөндөх нь тодорхой. Учир нь Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцод соёл, түүх, археологийн шинж чанартай хүний оролцоотой бүхий л улс мөрийг байгалийн болон археологийн хосолмол агуулгаар нь “Усан доорх соёлын өв” хэмээн өргөн хүрээнд авч үздэг бөгөөд энэ утгаараа манай улсын түүх, археологийн холбогдол бүхий соёлын өв нь нийт ард түмэн буюу хүн амын эрх ашигтай зүй ёсоор хамаарч байна.
2. Соёлын салбарт ажиллагсад	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцын зорилгод “Усан доороос гарган авсан соёлын өвийг урт хугацаанд хадгалахын тулд түүнийг хадгалж, хамгаалж, хариуцах ёстой” ⁹ хэмээн конвенцын зорилго, ерөнхий зарчмын тухай

⁸ Аргачлалын 3.1.2-т зааснаар “эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн бүлэг, иргэд, аж ахуйн нэгж, байгууллага, бусад этгээд”-ийг тодорхойлохоор байгаа. Манай судалгааны хүрээнд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хамаарах оролцогчид болон хүн ам зэргээр эрх ашиг нь хөндөгдөх бүлгийг тодорхойлсон тул дээрх бүгд хамаарна.

⁹ The UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, adopted in November 2001

		<p>хэсэгт заасан байдаг. Мөн конвенцын 20 дугаар зүйлд заасны дагуу оролцогч улс нь усан доорх соёлын өвийн үнэ цэн, ач холбогдол, түүнийг хамгаалхын учир холбогдлын талаар олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх боломжит арга хэмжээг авах үүрэгтэй бөгөөд усан доорх соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалт, танилцуулга, менежмент, судалгаа болон болосвролын асуудлыг үр дүнтэй байлгах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг эрх бүхий байгууллагыг зохистой байдлаар бэхжүүлэх ёстой¹⁰. Иймд соёлын үнэт зүйлийг бүтээх, эзэмших, ашиглах, хадгалж хамгаалах, судлах, түгээн дэлгэрүүлэхэд оролцож байгаа иргэд, хуулийн этгээд, төрийн байгууллага, албан хаагчийн эрх ашиг хөндөгдөнө.</p>
3.	<p>Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогчид</p>	<p>Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцын зорилгод Усан доорх соёлын өвийг арилжааны зорилгоор ашиглахыг хориглоно¹¹ хэмээн заагаад 14 дүгээр зүйлд Оролцогч улсууд нь хууль бусаар экспортлогдсон болон энэ конвенцод харшлах байдлаар олж авсан усан доорх соёлын өвийг нутаг дэвсгэрт нь нэвтрэх, худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авах үүрэгтэй болохыг тусгажээ. Манай улс соёлын өвийн эсрэг чиглэсэн дээрх хууль бус үйл ажиллагааг Эрүүгийн хуулиар буюу тус хуулийн 25 дугаар бүлэгт Соёлын өвийн эсрэг гэмт хэрэг хэмээн тодорхойлж тусгайлан зохицуулсан байдаг. Иймд соёлын өвийн эсрэг гэмт хэргийн хэргийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хамаарах хохирогч, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан болон бусад оролцогчид бүгд хамаарахаар байна.</p>

1.3. Асуудлыг үүсгэж буй шалтгаан нөхцөл

Судалгааны энэ хэсэгт “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг соёрхон батлах тухай” хуулийг батлах шаардлагыг үүсгэж буй асуудлын шалтгаан нөхцлийг авч үзье.

А. Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенц нь Монгол Улсын заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээ болох нь

“Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг соёрхон батлах тухай” хуулийг батлах шаардлага нь юун түрүүнд Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй холбоотой байгааг өмнөх дэд хэсэгт дурдсан билээ. Иймд судалгааны энэхүү дэд хэсэгт уг холбоо хамаарлын тухай авч үзнэ.

¹⁰ The UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, adopted in November 2001

¹¹ Мөн тэнд.

ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) буюу Нэгдсэн Үндэстний Боловсрол, Шинжлэх ухаан, Соёлын Байгууллагыг 1945 оны арван нэгдүгээр сарын 16-нд үүсгэн байгуулж, ЮНЕСКО-ийн Дүрмийг баталж 37 орон гарын үсэг зурсан бөгөөд 1946 оны арван нэгдүгээр сарын 4-ний өдөр уг ЮНЕСКО-ийн Дүрэм хүчин төгөлдөр болж, ЮНЕСКО нь албан ёсоор НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн түүхтэй. ЮНЕСКО-ийн Дүрэмд зааснаар НҮБ-ын гишүүн улс орнууд ЮНЕСКО-д элсэн орох эрхтэй байдаг тул Монгол Улс 1961 онд НҮБ-ын бүрэн эрхт гишүүн болж, дараа жил нь буюу 1962 оны арваннэгдүгээр сарын 01-нд ЮНЕСКО-ийн 108 дахь гишүүнээр элссэн юм.¹² Монгол улс, ЮНЕСКО-ийн гишүүн болсон цагаасаа эхлэн түүний Дүрмийн заалтад нийцүүлэн, хүн төрөлхтний хөгжил дэвшлийн төлөө ЮНЕСКО-оос дэвшүүлж ирсэн үзэл санаа, санал санаачилгыг дэмжин төрийн бодлого чиглэлдээ тусган боломжийнхоо хэрээр хэрэгжүүлэн өөрийн улсын нийгмийн хөгжилд тодорхой хувь нэмэр оруулсаар байгааг дурдах нь зүйтэй.

2001 оны 10 дугаар сарын 15-наас 11 дүгээр сарын 03-ны өдрүүдэд Францын Парис хотноо ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий бага хурлын 31 дэх удаагийн чуулган хуралдаж 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг баталсан. Энэхүү конвенц нь усан доорх соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас сэргийлэх нөхцөлийг бий болгох, тухайн чиглэлд улс орнуудын хамтын ажиллагааг дэмжих зэрэг зорилготой бөгөөд одоогоор 71 улс тус конвенцод нэгдэн ороод байна.¹³

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг батлах хэрэгцээ, шаардлагыг; соёлын өвийг үр дүнтэй хамгаалахын тулд юун түрүүнд хууль эрх зүйн хамгаалалт бий болгох шаардлагатай байдаг бөгөөд аль нэг улсын үндэсний хууль тогтоомж болон өмнө нь мөрдөгдөж байсан олон улсын хэм хэмжээ нь усан доорх соёлын өвийг цогц байдлаар хамгаалж чаддаггүйтэй байсантай холбоотой¹⁴ хэмээн үздэг. Учир нь тус конвенцоос өмнө олон улсын хэм хэмжээгээр усан доорх соёлын өвийг хараахан хамгаалаагүй байснаас гадна соёлын өвийг хамгаалахаас илүү арилжааны ашиг сонирхлыг илүүд үзсэн хандлагатай байсан бол үндэсний хууль тогтоомж нь ерөнхийдөө тухайн улсын нутаг дэвсгэрээс гадуур үйлчилдэггүй сул талтай.

Олон улсын эрх зүйн хүрээнд усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тогтолцоо, зохицуулалт буй болгосноор үндэсний эрх зүйн үйлчлэлээс гадуур соёлын өвийг хамгаалах боломжийг бий болгосон бөгөөд улс орнууд олон улсын болон хамтын гэрээ байгуулах, нийтлэг ашиг сонирхол бүхий асуудлыг шийдвэрлэх, харилцан хамтын ажиллагааны тогтолцоог бий болгох боломжтой юм. Иймд усан доорх соёлын өвийн талаар зохицуулсан олон улсын зохицуулалтын талаар авч үзье.

Усан доорх соёлын өвийн талаар зохицуулсан олон улсын гэрээнүүд нь дараах болно. Үүнд:

- Далайн эрх зүйн тухай НҮБ-ын конвенц (Монтего Бэй, 1982) –Усан доорх соёлын өвийг бага зэрэг хөнддөг
- Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-гийн 2001 оны конвенц (Парис, 2001) – усан доорх соёлын өвийг тусгайлан авч үздэг дэлхийн гэрээ

¹² Холбоос: <https://unesco.mn/mn/mongolia-and-unesco/about-unesco>

¹³ States Parties to the 2001 Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage 2001. Paris, 2 November 2001, Холбоос:

<https://en.unesco.org/underwater-heritage-2001#:~:text=UNESCO%202001%20Convention,ensuring%20the%20preservation%20and%20sustainability>

¹⁴ UNESCO, The Legal Protection of Underwater Cultural Heritage-ЮНЕСКО-ийн албан ёсны танилцуулга

- Хоёр талын гэрээ (жишээлбэл, RMS Титаник хөлөг онгоцны сүйрсэн хөлөг онгоцны тухай гэрээ (Лондон, 2003)) болон бүс нутгийн гэрээ (жишээ нь, Археологийн өвийг хамгаалах тухай Европын конвенц (Валетта, 1992) гэх мэт болно.

1982 онд НҮБ-ын 3 дугаар бага хурлаар Далайн Эрх Зүйн Тухай Конвенцийг хэлэлцэн баталсан бөгөөд 1994 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн. Энэхүү конвенц нь нутаг дэвсгэрийн далай эх газрын хормой залгаа бүс нээлттэй далай зэрэгтэй холбогдох эрх зүйн хэм хэмжээг бататган үндэсний эрх мэдлээс гадагш орших далайн ёроолтой холбогдох харилцаа, тэндээс олох ашиг орлогыг тэнцүү хуваарилах зэргийг зохицуулсан.¹⁵ Гэвч тус конвенцод усан доорх соёлын өвийн тухай зохицуулсан ердөө хоёрхон л заалт байдаг. (149, 303-р зүйл)

149 дүгээр зүйл. Археологи, түүхийн эд зүйлс

“Тухайн нутаг дэвсгэрээс олдсон археологи, түүхийн шинж чанартай бүх зүйлийг хүн төрөлхтний тусын тулд бүхэлд нь хадгалж, захиран зарцуулж, тухайн улс, гарал үүслийн улс, түүх, археологийн гарлын улс эсвэл соёлын гарал үүслийн улсын давуу эрхийг харгалзан үзнэ.”

303-р зүйл. Далайгаас олдсон археологи, түүхийн эд зүйлс

1. Улс орнууд далайгаас олдсон археологи, түүхийн шинж чанартай объектуудыг хамгаалах үүрэгтэй бөгөөд энэ зорилгоор хамтран ажиллана.

2. Ийм объектын хөдөлгөөнийг хянахын тулд эрэг орчмын улс 33-р зүйлийг [зэргэлдээх бүсийн тухай] хэрэглэхдээ түүнийг зөвшөөрөлгүйгээр тухайн зүйлд дурдсан бүсийн далайн ёроолоос хөдөлгөхийг зөрчил хэмээн үзэж болно.

3. Энэ зүйл нь тодорхой өмчлөгчийн эрх, аврах хууль эсвэл адмиралтатын бусад дүрэм, соёлын солилцооны хууль, практикийг хөндөөгүй болно.

4. Энэ зүйл нь археологи, түүхийн шинж чанартай объектыг хамгаалах тухай олон улсын бусад гэрээ хэлэлцээр, олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг хөндөөгүй болно.¹⁶

Конвенцийн эдгээр заалтууд нь хэт ерөнхий зохицуулалттай бөгөөд арилжааны зорилгоор соёлын өвийг малтахыг хязгаарлаагүй болох нь харагдаж байна. Далайтай холбогдох харилцааг хамгийн өргөн, тухайлчлан зохицуулсан тус конвенцод усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ийм явцуу хүрээнд зохицуулсан байгаагаас үзвэл усан доорх соёлын өвийг хамгаалах бие даасан олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг бий болгох зайлшгүй шаардлага байжээ.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцын 26 дугаар зүйлд соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах эсвэл нэгдэн орох асуудлыг зохицуулсан байдаг. Тус зүйлийн 1-т “Энэ Конвенцыг ЮНЕСКО-ийн гишүүн орнууд соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох ёстой.”¹⁷ хэмээн заажээ. Дээр дурдсанчлан Монгол Улс нь ЮНЕСКО-ийн гишүүн орон мөн учир энэ конвенцод соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах замаар нэгдэн орох үүрэгтэй байна.

Монгол Улсын Олон Улсын Гэрээний тухай хуулийн Заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээний тухай зохицуулсан 8 дугаар зүйлийн 8.2-дахь хэсэгт “Заавал соёрхон батлах зохицуулалт бүхий олон талт олон улсын гэрээ болон заавал соёрхон батлуулахаар тохиролцсон хоёр талт олон улсын гэрээг соёрхон батална.” гэж заасан байна. Энэд олон улсын гэрээг байгуулахдаа талууд соёрхон батлуулахаар тохиролцсон гэрээг соёрхон

¹⁵ М.Дүгэрсүрэн, О.Хосбаяр, Олон улсын эрх зүй, уб, 1999 он, 372 дахь тал

¹⁶ United Nations Convention on the Law of the Sea, Холбоос:

https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm

¹⁷ The UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, adopted in November 2001

Батална гэж заажээ. Эл утгаар авч үзвэл гэрээний объектээс хамаарахгүйгээр талуудын Тохиролцсон хоёр болон олон талт гэрээг энд хамруулж болох юм. Нэгэнт тухайн гэрээнд Түүнийг соёрхон батлах заалт тусгагдсан эсхүл уг гэрээний салшгүй хэсэг болох аливаа Баримт бичигт энэ тухай дурдсан байгаа бол тэрхүү гэрээг соёрхон батлах нь зайлшгүй болно.¹⁸

Олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг үндэсний хэмжээнд дараах аргуудаар хэрэгжүүлдэг.

Үүнд:

- Олон улсын гэрээний биелэлтийг хангах үүднээс шинэ хууль тогтоомж гаргах, эсхүл үйлчилж буй хуульд нэмэлт, өөрчлөлт хийх
- Дээрх зорилгоор олон улсын гэрээг хэрэглэх журам тогтоосон эрх зүйн акт гаргах
- Нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд ишлэл хийх буюу зохих байгууллагад олон улсын гэрээг хэрэглэхэд баримжаа болох ишлэлийг хийх¹⁹

Иймд дээрхээс дүгнэвэл, Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенц нь Монгол Улсын заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээ мөн учир соёрхон батлах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Б. “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг соёрхон батлах тухай” хуулийг батлах нь өөрийн улсын түүх, археологийн холбогдол бүхий соёлын өвийг үндэсний эрх зүйн үйлчлэлээс өргөн хүрээнд хамгаалах боломж болох нь

Монголчууд дэлхийн хэмжээний эзэнт гүрнийг байгуулахын тулд Евро-Азийн тал хээрийн улс орнуудыг асар ихээр сүйтгэсэн боловч тухайн нутаг дэвсгэр дээр орших олон нийгэм, ард түмний хоорондын харилцааг хехиүлэн дэмжиж Евро-Азийн улс орнуудыг урьд өмнөхөөс ч илүү нэгдмэл Евро-Азийн интеграцийг бий болгосон²⁰ гэдэгт судлаачид санал нэгддэг.

Чингис хааны байлдан дагууллаар эхэлсэн Монголын эзэнт гүрэн Монголын тал нутгийг Европ, Ойрх Дорнод, Орос, Зүүн Азийг холбосон худалдаа, засаг захиргааны нэгдсэн тогтолцооны төв болгож чадсан билээ. Ингэснээр хоорондоо эрс ялгаатай нийгэм, соёлын бүс нутгуудын хоорондох харилцаа идэвхжиж Италаас Хятад хүртэлх Евро-Азийн өргөн уудам нутагт худалдаачид, жуулчид, дипломатчид, шашин түгээгчид зорчин явдаг болсон байна. Улс төрийн тогтвортой байдал, эдийн засгийн тэлэлт, хүн амын өсөлтийн үр дүнд далайн худалдаа ч өргөжин тэлсэн юм. Мод, төмөр зэрэг түүхий эдээр зогсохгүй нарийн тансаг бараа таваар Хятад, Солонгос, Японоос Өмнөд Хятадын эрэг дамжин Зүүн Өмнөд Ази, тэндээс Энэтхэгийн далайгаар дамжин Араб, Дорнод Африк хүртэл өмнө байгаагүй их хэмжээгээр тээвэрлэгдэх болжээ.²¹

Өмнөд Сүн улсыг өөртөө нэгтгэсний үр дүнд Их Монгол Улс нь эцэстээ далай руу гарах бүрэн боломжтой болсон юм. Ингэснээр Хубилайн 2 талт байлдааны ажиллагаа нь хуурай газар, далай тэнгисийг нэгэн зэрэг хардаг болж өөрчлөгдсөн байна. Өмнөд Сүн улсыг ийнхүү эзэлснээр Монголчуудын гарт дан ганц флот төдийгүй түүнийг дагалдсан хөлөг онгоц хийх хүч, технологи, далайд аялах технологи болон далайн соёлын талаарх мэдлэг,

¹⁸ Ж.Амарсанаа, Б.Чимид, Б.Гүнбилэг, Б.Алтангэрэл, М.Мөнхбат, Ц.Амарсайхан, А.Төмөр, Олон улсын гэрээний тухай Монгол Улсын хуулийн дэлгэрэнгүй тайлбар, 2011 он, 18 дахь тал

¹⁹ М.Мөнхбат, Олон улсын гэрээний эрх зүй, 2017 он, 137 дахь тал

²⁰ МУИС-ийн Түүхийн тэнхимийн багш нар, Монгол Улсын түүх, 2017 он, 186 дахь тал

²¹ МУИС-ийн Түүхийн тэнхимийн багш нар, Монгол Улсын түүх, 2017 он, 198 дахь тал

Мэдээлэл зэргийг цөмийг нь залгамжилсан²² юм. Хятадаас Энэтхэг хүртэлх далайн бүс нутаг нь энэ үед асар хурднаар Их Юань улсын флотын тэнгис болж хувирсан бол харин Энэтхэгээс, баруун зүгт Ил хаант улсын Иран-арабын дау хөлөг онгоцнууд зорчих болжээ.²³

Евроазийн ертөнц нь зүүн зүгт Японы бүлэг арлаас баруун зүгт Британийн арал хүртэл өргөн уудам гинжин цагираган дотор холбогдсон нь Монголоор төвлөрөн тогтворжсон олон улсын орчинд дорно өрнийн худалдаа харилцаа идэвхжиж Евроазийн худалдааны бүс гэж нэрлэж болохоор дэлхийн хэмжээний нэгдэл анхны дүр төрхөө олсон юм. Энэ нь зүүн зүгт Цюанжоу, Гуанчжоу тэргүүтэн, баруун зүгт Персийн булангийн Хормуз, тэдний хооронд өмнөд зүгт Суматра арлын Паленбан хийгээд Борнео арлын Бруней, Энэтхэгийн өмнө захын ойролцоох Малабар, Маабар зэрэг тэнгисийн эргийн олон боомт, түүнчлэн умар зүгт Хар тэнгисийн эргийн Судак, Азовын тэнгисийн эргийн Тана зэрэг боомт хотууд цэцэглэн хөгжиж байлаа. Мөн түүнчлэн Газар дундын тэнгисийн Венеци, Генуяа зэрэг боомт хот улсууд түүнээс ч илүүтэйгээр хөгжсөн²⁴ түүхтэй.

Уламжлалт Азийн худалдааны систем болон түрүү үеийн дэлхийн арилжааны систем нь “Монголын эзэнт гүрэн” хийгээд “Хубилай хааны хаанчлал” хэмээх хоёр хүчин зүйлийн түүхэн нөхцөл бүрэлдсэний үндсэн дээр бий болсныг²⁵ дээр дурдсан түүхэн баримт, судлаачдын судалгааны үр дүнгээр нотолж байдаг.

Далайд ийнхүү идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байсны ул мөр газар нутгийн хувьд өргөн, орон зай, хэлбэрийн хувьд олон янз, тооны хувьд арвин их бөгөөд үүний нэгэн тод жишээ нь Хубилай хааны Япон руу хийсэн довтолгооны сүйрсэн флоттой холбогдох Японы Такашима арлын орчим дахь Такашима Коозакигийн түүхийн дурсгалт газар юм.

Юань улс 1274 онд 30000 орчим цэрэг, 300 том, 400-500 жижиг онгоц бүхий хөлөглөн анхны дайралтыг Япон руу хийсэн²⁶ ч далайн хар шуурганы улмаас флот тэр чигтээ сүйрсэн бол дараа нь 1281 оны 5 дугаар сарын 3-нд 900 онгоц, 40000 цэрэгтэйгээр Цүшима арал руу довтолсон²⁷ ч мөн адил далайн хар шуурганы улмаас сүйрсэн юм. Монголын түүхчид флотын хэмжээг дээрх байдлаар бичдэг бол Японы эрдэмтэд флотын хэмжээг илүү их байсан гэж үздэг. Японы түүхч Сүгияма Масааки өөрийн “Монголын эзэнт гүрний мандал буурал” номдоо; ЧжиЮаны 11-р он буюу 1274 онд Японы эсрэг анхны аян дайн эхэлсэн. Энэхүү аян дайнд чхөнрөжү буюу 1000 сөг куб буюу 1 сөг нь ойролцоогоор 180 литртэй тэнцдэг байсан мөн баатар буюу кйөнжилжү хэмээх хурдан онгоц болон усаар хангах зориулалттай 300 жижиг хөлөг онгоц, нийт 900 хөлөг онгоцноос бүрдэж байсан бол бүрэлдэхүүний хувьд сэлүүрчдийг оролцуулан 27000 мянган хүн байжээ.²⁸ Харин удаах аян дайн Чжи Юаны 18-р он буюу 1281 онд Ханчжоу-гийн далайн хаалга хэмээх Цинюань боомтоос 10 түм хүнийг суулгасан 3500 орчим хөлөг онгоц бүхий аварга флот Дорнод Хятадын тэнгисийг чиглэн хөдөлсөн²⁹ хэмээн бичжээ. Түүхэн баримтуудад тоон мэдээлэл хэдийгээр зөрүүтэй байгаа ч уг сүйрсэн 2 флот нь асар олон цэрэг болоод усан онгоцноос бүрдэж байжээ.

2011 оны 10-р сард Такашима Козакигийн талбайн нэг буланд Монголчуудын довтолгоотой холбоотой, түүхэн нөхцөл байдлыг тодруулах зорилгоор усан доорх малтлагыг

²² Сүгияма Масааки, Монголын эзэнт гүрний мандал буурал, 2015 он, 254 дэх тал

²³ Мөн тэнд, 289 дэх тал

²⁴ Мөн тэнд, 289 дэх тал

²⁵ Мөн тэнд, 292 дэх тал

²⁶ МУИС-ийн Түүхийн тэнхимийн багш нар, Монгол Улсын түүх, 2017 он, 181 дэх тал

²⁷ МУИС-ийн Түүхийн тэнхимийн багш нар, Монгол Улсын түүх, 2017 он, Мөн тэнд

²⁸ Сүгияма Масааки, Монголын эзэнт гүрний мандал буурал, 2015 он, 274 дэх тал

²⁹ Мөн тэнд, 278 дахь тал

Өргөн хүрээнд хийж эхэлжээ. Энэхүү усан доорх археологийн судалгаа, малтлагын ажил нь Их Такашимагийн арлын орчимд 1980 онд эхэлсэн бөгөөд дараа жилээс нь арлын өмнөд Рэг дагуу 7.5 км, далайн гүнд 200 м үргэлжилсэн газрыг далайд живсэн соёлын өв хэмээн Үлээн зөвшөөрүүлэх кампанит ажил эхэлсэн юм.

Өнөөдрийг хүртэл хийсэн малтлагаар далайд живсэн Монголчуудын довтолгоотой холбоотой маш олон олдворууд олдсон бөгөөд үүний дотор завины зангуу, модон эд ангиудаас гадна ваар болон бусад сав, сэлэм, хуяг зэрэг олон төрлийн олдворууд багтдаг. 2012 онд Япон улс Такашима арлын Козакимэн орчмын 384,000 м² талбай бүхий газар нутгийг "Түүхэн дурсгалт газар" хэмээн тодорхойлсон ажээ.³⁰

Такашима Козакигийн түүхэн дурсгалт газартай холбоотойгоор манай улсын тал ойрын жилүүдэд идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байна. 2016 онд Япон улсын Мацүүра хотын соёлын өвийн төвийн лабораторитой танилцах судалгааг Нара их сургуулийн хадгалалт хамгаалалтын тэнхимийн доктор, Соёлын өвийн үндэсний төвийн мэргэжилтэн М.Оюунтулга биечлэн танилцаж далайн археологийн судалгааны аргазүй чиглэлээр туршлага солилцох асуудал хөндөж байв. 2017 оны 8 дугаар сард Япон улсын Нара их сургуулийн соёлын өвийн хадгалалт хамгаалалтын тэнхимийн багш судлаач доктор Имазү Сэцүо одоогийн соёлын яамны соёлын өвийн газрын дарга Б.Даваацэрэнтэй уулзаж далайн археологийн судалгааны аргазүйг Такашима арлын дурсгал дээр суурилж туршлага солилцох хамтын ажиллагааг эхлүүлэх талаар ярилцан шийдвэрт хүрсэн бөгөөд Хархорум музейд Такашима арлын далайн хэсэгт хийгдэж буй усны археологийн малтлагын аргазүй, малтлагаас илэрсэн олдворын судалгаа, хадгалалт хамгаалалт, сэргээн засварлалтын технологийн чиглэлээр 4 байгууллагын мэргэжилтнүүдэд сургалт семинар зохион байгуулсан. Түүнчлэн, 2021 оны 5 дугаар сард цахим хэлбэрээр Такашима арлын далайн археологийн судалгаа болон олдворын хадгалалт хамгаалалт сэдэвт сургалтын Соёлын өвийн үндэсний төв, ШУА-Археологийн хүрээлэн, Үндэсний түүхийн музей гэх мэт мэргэжлийн байгуулагд илтгэл хэлэлцүүлж туршлага солилцсон юм.

Өдгөө манай улс далайн археологийн малтлага судалгааны чиглэлээр Япон улсын эрдэмтэн судлаач Рюүкюү их сургуулийн багш судлаач Доктор Икэда Ёшифүми, Япон улсын Нара их сургуулийн соёлын өвийн хадгалалт хамгаалалтын тэнхимийн багш судлаач доктор Имазү Сэцүо нартай Такашима арлын археологийн судалгааг түшиглэн хамтарсан судалгаа хийх талаар хэлэлцэж байна.

Өөрийн улсын түүх, археологийн үнэт дурсгалыг малтах, археологийн судалгаанд гар бие оролцох нь манай улсын хувьд эрхэм чухал үйл даруй мөн. Тиймдээ ч энэхүү далай доорх малтлагын ажилд японы талтай хамтран ажиллахаар олон жилийн турш зорьсоор байгаа билээ. Үүний тулд юун түрүүнд манай улс далай доорх малтлага хийх мэргэшсэн боловсон хүчинтэй байх ёстой. Далайд гарцгүй орны хувьд манай улсын археологийн салбарт усан доорх малтлага судалгааны чиглэл хөгжөөгүй өдийг хүрсэн. Иймийн учир тус чиглэлээр бусад орны болон олон улсын байгууллагын дэмжлэг зайлшгүй шаардлагатайг хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцод нэгдсэнээр бидэнд усан доор археологийн малтлага хийх, тус чиглэлийн боловсон хүчнийг бэлтгэхэд олон талын боломжийг олгох давуу талтай. Конвенцийн 21 дүгээр зүйлд Усан доорх археологийн сургалтын тухай ийнхүү заажээ: "Оролцогч улсууд усан доорх археологийн сургалтыг

³⁰ International Exchange Committee of the Japanese Archaeological Association (Tokyo, Japan), Холбоос: http://archaeology.jp/sites/2012_takashima.htm?fbclid=IwAR3UDvoGbLFon-HPspswCtzwzBr1_goZ3clo88bh72jav7KJ7A1FdKxSdLJA

Хүртээмжтэй байлгах, усан доорх соёлын өвийг хадгалж, хамгаалах арга техник болон гохиролцсон нөхцөлд усан доорх соёлын өвтэй холбоотой технологийг дамжуулах чиглэлээр хамтран ажиллана". Мөн түүнчлэн конвенцийн салшгүй хэсэг болсон Усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагааны дүрмийн Чадавх бэхжүүлэх тухай 52 дугаар зүйлд "Оролцогч улсууд усан доорх археологийн чиглэлээр сургалт зохион байгуулах, усан доорх соёлын өвийг хадгалж, хамгаалах арга техник, усан доорх соёлын өвтэй хамааралтай технологийг гохиролцсон нөхцөлд дамжуулах чиглэлээр хамтран ажиллана." хэмээн зааж хамтын ажиллагааны дараах төрлүүдийг тодорхойлсон байна. Үүнд:

- а.) бүс нутгийн болон олон улсын сургатын хөтөлбөрийг зохион байгуулах, оролцох;
- б.) Усан доорх соёлын өвийг судлах болон хамгаалах чиглэлээр ажиллах мэргэжилтнийг сургах; болон
- с.) Усан доорх археологийн сургалт, усан доорх соёлын өвийн судалгаа болон материалын хадгалалт, хамгаалалтын чиглэлээр мэргэшсэн үндэсний эсвэл олон улсын байгууллагыг байгуулах.

Дээрхээс харвал Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцод нэгдсэнээр манай улсын археологийн салбар усан доор малтлага, судалгаа хийх чиглэлээр хөгжих боломж бүрдээд зогсохгүй үүгээр дамжуулан бидний нэгэн гол зорилго болсон өөрийн улсын түүхэн холбогдол бүхий гадаад улс дахь дурсгалт газруудад тухайн улстай хамтран ажиллах боломж ч бий болох өндөр ач холбогдолтой байна.

В. Усан доорх археологийн малтлага, судалгаа явуулах боломж буюу конвенцийн үйлчлэл дотоодын усанд хамаарах тухай

Монгол Улс нь далайд гарцгүй орон билээ. Тиймдээ ч уг Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцыг соёрхон батлах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэх талаар зарим нэг эргэлзээ үүсэж болохыг үгүйсгэхгүй. Иймд конвенцын үйлчлэл манай улсын дотоодын усанд үйлчлэх боломжтой эсэх буюу усан доорх археологийн малтлага судалгаа явуулах боломж бий эсэх тухай энэ хэсэгт авч үзье.

Монгол Улс нь далайн эрх зүйн чиглэлээр доорх олон талт олон улсын гэрээнүүдэд нэгдэн орсон байна. Үүнд:

Хүснэгт 2. Монгол Улсын нэгдэн орсон далайн эрх зүйн олон талт олон улсын гэрээ

№	Гэрээний нэр	Байгуулагдсан огноо	Хүчин төгөлдөр болсон огноо	Монгол Улсын нэгдэн орсон огноо
1	Их далайн тухай Женевийн конвенц	1958.04.29	1962.09.30	1976.10.10
2	1982 оны Далайн эрх зүйн НҮБ-ын конвенцийн 11 дүгээр хэсгийн заалтыг хэрэгжүүлэх тухай хэлэлцээр	1994.07.28	1996.07.28	1996.08.13
3	Олон улсын далайн байгууллагын тухай конвенц, түүний нэмэлтүүд	1948		1996.12.11
4	Далайн тээврийн тухай конвенц	1958		1996
5	Далайн эрх зүйн тухай конвенц	1982.11.10	1994.11.16	1996.08.13

6	Дипломтай далайчдыг бэлтгэх болон ээлжийн ажиллагааны тухай конвенц	1978.07.17	1984.04.28	2001
7	Далайд хөлөг онгоц мөргөлдөхөөс урьдчилан сэргийлэх олон улсын дүрмийн тухай конвенц	1972.10.20	1977.07.15	2001
8	Далайд хүний аюулгүй байдлыг хангах тухай конвенц	1974.11.01	1980.05.25	2001
9	Хөлөг онгоцны багтаамжийн хэмжлийн тухай конвенц	1969.06.23	1982.07.18	2001
10	Далайг усан онгоцноос бохирдуулахаас сэргийлэх тухай конвенц	1973		2001
11	Далайд газрын тос тээвэрлэгч хөлөг онгоцноос далайд учруулсан хохирлын талаар хүлээх иргэний хариуцлагын тухай 1969 оны олон улсын конвенцид нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай протокол	1992.11.27		2006.06.09
12	Далайг хөлөг онгоцноос бохирдуулахаас сэргийлэх тухай Конвенцид (1978 оны протоколоор оруулсан өөрчлөлтийг оруулсанаар) нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай протокол	1997.09.26		2007.05.04
13	Далайн олон улсын байгууллагын тухай конвенцид оруулах нэмэлт, өөрчлөлт	1991.11.07		2007.05.04
14	Далайд хүний аюулгүй байдлыг хангах тухай 1974 оны олон улсын конвенцийн 1988 оны протокол	1988.11.11		2007.05.04

1982 онд НҮБ-ын 3 дугаар бага хурлаар батлагдаж, 1994 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн Далайн Эрх Зүйн тухай Конвенцийг батлахад манай улсын төлөөлөгчид боловсруулах явцад далайд гарцгүй орны ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэсэн санал, санаачлагуудыг идэвхтэй гаргаж ажилласан байдаг.³¹ Тиймдээ ч тус конвенцыг хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхлэхэд нь нэг их удалгүй нэгдэн орсон. Манай улс нь хэдийгээр далайд гарцгүй орон боловч далайн эрх зүйн чиглэлээр байгуулагдсан олон улсын олон талт гэрээнүүдэд идэвхтэй нэгдэн орж, тус эрх зүйн хөгжилтэй зэрэгцэн хөгжиж байгааг онцлох хэрэгтэй. Дээр дурдсан гэрээнүүд нь далайн эрх зүйд хамаарна хэмээгдэж

³¹М.Дүгэрсүрэн, О.Хосбаяр, Олон улсын эрх зүй, Уб, 1999 он, 371 дэх тал.

Байгаа ч тус эрх зүйгээр дотоодын усны харилцааг ч зохицуулсан байх нь бий. Үүний нэг жишээ нь Далайн Эрх Зүйн тухай Конвенц юм.

Далайн Эрх Зүйн тухай Конвенцод далайн боомт тохой, нутаг дэвсгэрийн далайн шугамаас дотогш орших нуур, гол, мөрөн, сувгийг дотоод далайн ус буюу дотоодын ус болохыг тодорхойлсон байдаг.³² Дотоод далайн ус нь эргийн улсын нутаг дэвсгэрийн бүрэлдэхүүн хэсэг. Эргийн улс энд өөрийн бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэн, эрх зүйн дэглэмийг, тухайлбал гадаадын далайн хөлөг онгоц нэвтрэн орох журмыг тогтооно. Дотоод далайн усанд оршиж байгаа гадаадын хөлөг онгоц нь гааль, эрүүл ахуй, цагаачлалын хяналт, хөлөг онгоц зорчих аюулгүй байдал, орчин ахуйг хамгаалахтай холбогдсон эргийн улсын хууль, дүрмийг дагаж биелүүлэх ёстой. Загас агнах, үйлдвэрлэл эрхлэх явдлыг гагцхүү эргийн улсын завшөөрөлтэйгээр гүйцэтгэнэ. Дотоод далайн усанд оршиж байгаа гадаадын худалдааны хөлөг онгоцны хувьд захиран шийдвэрлэх эрхийг зарчмын хувьд эргийн улс эдэлдэг. Гэвч практик дээр гэмт хэргийн хор уршиг нь эргийн улсын нутаг дэвсгэртэй холбоогүй, түүний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг эвдээгүй, иргэнийнх эрх ашгийг хөндөөгүй бол эргийн улс оролцдоггүй³³ байна.

Монгол Улс нь зөвхөн ОХУ, БНХАУ гэсэн хоёр оронтой л хиллэдэгийн хувьд хилийн устай холбоотой тус хоёр улстай идэвхтэй хамтран ажилладаг. Хилийн усыг хамгаалах болон ашиглах тухай Монгол Улсын засгийн газар, БНХАУ-ын засгийн газрын хоорондын хэлэлцээрийг 1994 оны 04 дүгээр сарын 29-ний өдөр Улаанбаатар хотноо байгуулсан. Уг хэлэлцээр нь 10 жил, 5 жилээр аяндаа сунгагдах нөхцөлтэй.³⁴ Харин 1995 оны 2 дугаар сарын 11-ний өдөр Улаанбаатар хотноо "Хилийн усыг хамгаалах, ашиглах тухай Монгол Улсын Засгийн газар, Оросын Холбооны Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр"-ийг баталсан бөгөөд Засгийн газраас өргөн мэдүүлсний дагуу 1995 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр УИХ-иар соёрхон баталсан³⁵ байдаг. Энэхүү хэлэлцээрт дуусах хугацааг заагаагүй байна. Мөн түүнчлэн, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх, Оросын Холбооны Улсын Ерөнхийлөгч В.В.Путин нар хоёр улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 100 жилийн ойг тэмдэглэх хүрээнд Москва хотноо 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр хийсэн хэлэлцээний үеэр "Монгол Улс болон Оросын Холбооны Улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 100 жилийн ойн хамтарсан тунхаглал"-ыг гаргасан. Энэхүү тунхаглалд "Талууд байгаль орчныг хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх хамтын ажиллагаанд өндөр ач холбогдол өгч, бие биенийхээ ашиг сонирхлыг харгалзан үзэж, харилцан хүндэтгэх үндсэн дээр хил дамнасан усны нөөцийг зохистой ашиглах, хамгаалахад нягт хамтарч ажиллахыг эрмэлзэнэ"³⁶ хэмээн заажээ.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцын 7 дугаар зүйлд дотоодын ус, арал хоорондын ус болон харья тэнгис дэх усан доорх соёлын өвийн тухай зохицуулсан байдаг. Тус зүйлийн 1-дэх хэсэгт зааснаар оролцогч улс нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ дотоодын ус, арал хоорондын ус болон харьяа тэнгис дэх усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагаа буюу усан доорх соёлын өвийг үндсэн объект болгон ашигладаг, усан доорх соёлын өвийг шууд болон шууд бусаар сүйтгэх, эсвэл гэмтээж болзошгүй үйл ажиллагааг зохицуулах, зөвшөөрөх онцгой эрхтэй. Үүний тулд тус конвенцын 28 дугаар зүйлд заасанчлан Дотоодын усны тухай мэдэгдлийг гаргах шаардлагатай юм. Энэ нь тус конвенцыг соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох үед эсвэл түүний дараа аль ч улс эсвэл нутаг

³² Мөн тэнд, 372 дахь тал

³³ М.Дүгэрсүрэн, О.Хосбаяр, Олон улсын эрх зүй, УБ, 1999 он, 372 дахь тал

³⁴ ХЭЛЭЛЦЭЭР СОЁРХОН БАТЛАХ ТУХАЙ, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/10051>

³⁵ ХЭЛЭЛЦЭЭР СОЁРХОН БАТЛАХ ТУХАЙ, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail/10054>

³⁶ Монгол Улсын Гадаад харилцааны яамны албан ёсны цахим хаяг, холбоос: <https://mfa.gov.mn/65949>

Дэвсгэр Дүрмийг далайн шинж чанартай биш дотоодын усанд ашиглахыг мэдэгдсэний үндсэн дээр конвенцын салшгүй хэсэг болох уг Дүрмийг дагаж мөрдөх ёстой байдаг.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенц нь ийнхүү дотоодын усан доорх соёлын өвийг хамгаалах боломжтой байгаа учир Монгол Улсын дотоодын усны тухай авч үзэх хэрэгтэй болж байна.

Монгол орны гадаргын усны нийт нөөц нь дэлхийн усны нөөцийн (1386 сая км³, И.А.Шикломанов, 1998) 0.00004 хувийг, гол мөрний усны нөөц нь дэлхийн гол мөрний усны нийт нөөцийн (42700 км³, И.А.Шикломанов, 1998) 0.08 хувийг тус тус эзэлдэг.³⁷ Манай орны нийт гадаргын усны нөөц нь 599 км³, үүний ихэнхийг буюу 500 км³ нь нуур, 62.9 км³-нь мөстлөг, мөсөн гол, 34.6 км³ (5.8 хувь) нь гол мөрний ус байдаг бөгөөд (Б.Мягмаржав, Г.Даваа нар, 1999) гадаргын усны үндсэн бүрэлдэхүүн болох гол мөрөн, нуурууд нь нийт нутаг дэвсгэрийн 0.67 хувь буюу 10,560 км² талбайг эзэлдэг ажээ.³⁸ Мөн гадаргын усны эх үүсвэрийн тоо 4,087 бөгөөд гол мөрний усны эзлэхүүний хэлбэлзэл 1 жилд 34.6 км³ байдаг байна.

Доорх хүснэгтэд Монгол орны усны нийт нөөцийг төрлөөр ангилан, хэмжээний хамтаар харууллаа.

Хүснэгт 3. Монгол орны усны нийт нөөц

№	Ус	Хэмжээ	Судалсан судлаач, оны хамт
1	Нуурын ус	500 км ³	Ж. Цэрэнсодном, 1970, 2000
2	Хур цас, мөсөн гол	19.4 км ³	Г. Даваа нар, 2012
3	Гол мөрөн	34.6 км ³	Б.Мягмаржав, 1975, 1996
4	Газар доорх ус	10.8 км ³	Н.Жадамбаа, 2003
5	Хөвсгөл нуур	380.7 км ³ (Энэ нь нуурын усны 76.1 %, гадаргын нийт усны 68.7%.)	

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны тодорхойлсноор гадаргын хэмжээ нь 50 км²-аас дээш нууруудаас “томоохонд тооцогдох” гэж хүснэгт дэх 6 нуурыг нэрлэсэн байх ба 2021-06-04 өдрийн байдлаарх тухайн нууруудын гадаргын талбай, гүний хэмжээг Үндэсний статистикийн хорооны албан ёсны цахим хаягт доор дурдсанаар гаргасан байна.³⁹

Хүснэгт 4. Монгол орны томоохон нуур

№	Нуур	Гадаргын талбай	Дундаж гүн	Хамгийн гүн
1	Увс	3,453 км ²	11.9 м	20 м
2	Хөвсгөл	2,782 км ²	137.9 м	262 м

³⁷ Г.Даваа, Ус цаг уур, орчны судалгаа, мэдээллийн хүрээлэн, "Монгол орны гадаргын усны нөөцийн судалгааны үр дүнгээс" танилцуулга, 2018 он.

³⁸ Ус цаг уур, орчны судалгаа, мэдээллийн хүрээлэнгийн тоон мэдээлэл, холбоос: <https://niwf-mn.org/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%BB-%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%8B-%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B3%D1%8B%D0%BD-%D1%83%D1%81%D0%BD%D1%8B-%D0%BD%D3%A9%D3%A9%D1%86%D0%B8%D0%B9%D0%BD-%D1%81%D1%83%D0%B4/>

³⁹ Монгол улсын томоохон нууруудын талаарх Статистикийн үндэсний хорооны тоон мэдээ, холбоос: https://www.1212.mn/tables.aspx?tbl_id=DT_NS0_0100_004V1&CL_LAKE_select_all=0&CL_LAKE_SingleSelect=2020&viewtype=table

3	Хар ус	1,196 км ²	2.2 м	4.5 м
4	Хяргас	1,388 км ²	46.9 м	80 м
5	Буйр	621 км ²	6.5 м	10.2 м
6	Хар	585 км ²	4.2 м	7 м

Мөн түүнчлэн манай орны хүний гараар бүтсэн хамгийн залуу нуур бол Говь-Алтай аймгийн Тайшир суманд орших Гэгээн нуур юм. Улаан Боомын хавцалд 2008 онд “Тайшир гуулин” УЦС-ыг байгуулахын тулд 50 метр өндөр, 190 метр урт далан байгуулан Завхан голын усыг хуралдуулсанаар 17,2 гаруй километр урт, 3,7 орчим километр өргөнтэй уг нуур бий болжээ. Тус нууранд Завхан голд байдаг Монгол хадран, Алтайн сугас гэсэн хоёр төрлийн загас үржиж, усны шувууд суурьшин, мал ундаалах болжээ.⁴⁰ Гэгээн нуурыг энэ 2018 онд “Google” хайлтын системд албан ёсоор бүртгэгдсэн байна.

Дээрхээс дүгнэвэл манай улс далайн эрх зүйн чиглэлд олон улсад санаачилгатай, идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулсаар өдийг хүрсэн нь нээлттэй далайд ч, дотоодын усанд ч хамааралтай олон улсын гэрээ, конвенцуудад нэгдэн орсон байдал, хил орчмын усны тухайд хөрш орнуудтайгаа олон талаар идэвхтэй хамтран ажиллаж байгаа зэргээс харагдаж байна. Энэ нь манай улс усан доорх соёлын өвийг хамгаалах чиглэлд ч идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулах үүргийг албан бусаар хүлээлгэж байна.

Мөн түүнчлэн, Монгол Улсын гадаргын усны нөхцөл байдал, цаашид ирээдүйд эрчим хүчний чиглэлээрх төрийн бодлого усан цахилгаан станц байгуулахад чиглэж байгаагаас манай улсад усан доорх археологийн малтлага, судалгаа явуулах бүрэн боломжтой болох нь батлагдаад зогсохгүй Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцын үйлчлэл дотоодын усанд ч үйлчлэх боломжтой учир үүгээр дамжуулан тус чиглэлийг хөгжүүлэх ч боломж нээлттэй байгааг дурдах нь зүйтэй.

Г. Усан доорх малтлага, судалгааны ажлыг хөгжүүлэх нь хүрээлэн буй орчныг хамгаалахад чухал болох нь

Хөвсгөл нуурын эко системийг хамгаалах, нуурын ёроолын аюултай хог хаягдлыг цэвэрлэх, бохирдлыг багасгах асуудал манай улсын хүрээлэн буй орчныг хамгаалах үйл ажиллагааны тэргүүний зорилт болоод байгаа билээ. Хөвсгөл нуурын гүнд живсэн хичнээн тээврийн хэрэгсэл бий талаар өдгөө ч нэгдсэн тоо байхгүй зарим судлаачид 60 гаруй тээврийн хэрэгсэл живсэн гэж үздэг. Хамгийн анх 1969 онд Хөвсгөл нуурт “ДТ-75” трактор живжээ. Дараа нь, “ЗИС-164” цистерн дөрвөн тонн орчим шатахуунтай явахдаа живсэн бол сүүлд 2011 онд НИК-ийн шатахуун тээвэрлэгч машинууд живсэн ажээ.

Өдийг хүртэлх хугацаанд Хөвсгөл нуурыг цэвэрлэх ажил, санаачлагууд гарсаар байв. Тэдгээрийн нэг Зүүний хүчний холбооныхны санаачлага, УИХ-ын гишүүн Л.Энх-Амгалангийн дэмжсэн Хөх сувд-Хөвсгөл зэрэг юм. Юуны өмнө нуурын ёроолд живсэн машин техник, хөлөг онгоцны байршлыг тогтоох шаардлагатай болох нь ойлгомжтой. Энэ талаар Монголын Зүүний хүчний холбооны Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Ц.Баатар: “Сантын аманд живсэн техник төхөөрөмжийг гаргахад 10 тонн даацтай техник хэрэгтэй байгаа. Сүхбаатар хөлөг онгоц энэ далайд живээд олон жил болж байна. Энэ хөлөг онгоцны өөрийнх нь жин нь 300 тонн учраас хэрхэн татаж гаргах вэ гэдэг хамгийн том асуудал болоод байна” гэж ярьж байжээ. Японы мэргэжилтэн Күмагай сан “Хоёр машины байршлыг баттай тогтоолоо. Татаж гаргах технологи, техникийн асуудал хэцүү биш. Миний санаа зовж байгаа ганц зүйл бол мөнгө. Яагаад гэхээр Японы нуураас машин татаж гаргах гээгүй. Хөвсгөл нуураас тээврийн

⁴⁰ Говь Алтай аймгийн байгаль орчны газар, холбоос: <http://govi-Altai.nature.gov.mn/>

Хэрэгсэл татаж гаргахад хэдэн төгрөг шаардагдахыг Японы жишгээр тооцож яагаад ч болохгүй. Тээвэр, даатгал, татвар гээд олон асуудлыг шийдэх хэрэгтэй болно. Ер нь нэг машин гаргахад хэчнээн төгрөг хэрэгтэй вэ гэдэг төсвийг тооцоолон бодоход хүндрэлтэй санагдаж байна” гэсэн байр суурийг Хөвсгөл нуурын ёроолд байгаа хоёр машины байршлыг тооцоогоод ирснийхээ дараа илэрхийлж байжээ. 2013 онд БНСУ-аас ирсэн дөрвөн шумбагч Хөвсгөл нуурын ёроолд байгаа зарим техник хэрэгслийн бичлэгийг хийж олон нийтэд түгээсэн бөгөөд тус шумбалтаар тэд нуурын ёроолд байгаа хамгийн том техник Сүхбаатар хөлөг онгоцыг онцолсон байдаг⁴¹.

Нууранд живсэн тээврийн хэрэгслүүдийг татаж гаргах ажиллагаанууд хэд хэдэн удаа амжилттай хийсэн байдаг. 2011 оны хоёрдугаар сард “НИК” ХХК-ийн Хөвсгөл аймаг дахь салбарын “Урал-375-ЯМБ-36” загварын шатахуун тээвэрлэгч хоёр машин Мөрөн сумаас Цагааннуур суманд шатахуун хүргэхээр явсан бөгөөд 92-01 ХӨА дугаартай машинд 6740 литр, 75-79 ХӨА дугаартай машинд 6510 литр, нийт 13250 литр А-80 автобензин тус тус тээвэрлэсэн байсан ба эдгээр машин Рэнчинлхүмбэ сумын 4 дүгээр багийн Хатгал тосгоноос зүүн хойд зүгт 80 км, Ханх сумаас 50 км, нуурын эргээс 220 метр зайтай “Адуутын-Ам” гэдэг газар Хөвсгөл нуурт живсэн юм. Эхний машины шатахууныг соруулж, улмаар машиныг хавчуулагдсан мөснөөс чирч гаргасан. Аврах тусгай ангийн аврагч дээд түрүүч Г.Баяртогтох, тэргүүн түрүүч Б.Дэлгэрсайхан нар усны гүний шумбалт үйлдэж 50 метрийн гүнд живсэн 75-79 ХӨА дугаартай шатахуун тээвэрлэгч автомашинд 100 метр урт ган татлагыг холбож, татаж гаргасан байдаг. Харин хамгийн сүүлд буюу 2021 оны 11 дүгээр сарын 06-ны өдөр нууранд живсэн хамгийн том тээврийн хэрэгсэл болох “Бор-500” загварын “Сүхбаатар” хөлөг онгоцыг татан гаргах ажиллагааг амжилттай зохион байгуулаад байна.

“Сүхбаатар” хөлөг онгоцны урт нь 43.3 м, өргөн нь 8.4 м, өндөр нь 5.7 м, жин нь 309 тонн юм. Нуурын эргээс 110-120 метр, 12-16 метрийн гүнд живсэн, хөлөг онгоцны тэнхлэгээр тооцвол хойд хэсгээрээ усны түвшнээс 9 м, урд хэсгээрээ 3,2 м гүнд зүүн хойноос баруун урд чигт байрласан, нуурын ёроолд 1,4-1,9 метр шигдсэн байсныг нуурын гүнд, мандалд, эрэгт алба хаагчид татан гаргасан байна.⁴² Онгоцон доторх усны жин 1176.51 тн, 195.5 тн шавар хуримтлагдсан байжээ.

Тус хөлөг онгоцыг хөвсгөл усан замын газрын техникийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх зорилгоор 1956 онд ЗХУ-тай байгуулсан Худалдааны хэлэлцээрийн дагуу “Красный Сормов” үйлдвэрийн зураг төслөөр хийсэн бөгөөд тухайн үеийн ЗХУ-аас шатахуун болон бусад бараа, бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэн Хөвсгөл, Завхан, Увс, Говь-Алтай зэрэг баруун аймгуудыг хангахад голлох үүргийг гүйцэтгэж байжээ.⁴³ Онгоцноос 400 литр техникийн тос алдагдах аюултай байсан бөгөөд 100 литр шатахуун алдахад 1.1 км³ ус бохирдоно гэсэн тооцоолол гарсан учир тус татан гаргах ажиллагааг хийх зайлшгүй шаардлагатай гэж үзсэн байна.

Тус ажиллагаанд ОБЕГ-ын Тэргүүн дэд дарга, хурандаа Ж.Чүлтэмсүрэнгээр ахлуулсан Батлан хамгаалах яам, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, Онцгой байдлын ерөнхий газар, дээрх байгууллагуудын харьяа ангиуд, Зам, тээврийн хөгжлийн яамны Далайн захиргааны газар, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ, ШУТИС, Хөвсгөл аймгийн Засаг даргын Тамгын газар, Цагдаагийн газар, Алаг-Эрдэнэ сумын Хатгал тосгоны Захирагчийн ажлын алба, “Хөвсгөл усан зам” ХК-ийн нийт 120 гаруй хүн, 50 нэгж техник хэрэгсэл оролцсон бөгөөд онцгой байдлын байгууллагын 20

⁴¹ <https://gogo.mn/r/126552?i=>

⁴² <https://montsame.mn/mn/read/280314>

⁴³ <https://www.montsame.mn/mn/read/279997>

Гаруй усчин аврагч хөлөг онгоцыг холбох, хөшүүрэг хийх, гүн хэмжих, битүүмжлэх зэргийг сар гаруй хугацаанд 100 удаагийн шумбалтаар гүйцэтгэсэн байна.⁴⁴

Монгол Улсын Засгийн газар Хөвсгөл нуурын эко системийг хамгаалах, нуурын ёроолын аюултай хог хаягдлыг цэвэрлэх, бохирдлыг бууруулах зорилгоор 2019, 2020 онд Тогтоол гарган, шаардагдах санхүүжилтийг нь шийдвэрлэсэн бөгөөд 2024 он гэхэд нуурын ёроолд байгаа 60 орчим машин, техникийг татаж гаргахаар төлөвлөсөн ажээ.

Гэвч дээр өгүүлсэнчлэн татан гаргах ажиллагаанд нэн тэргүүнд живсэн объектын талаарх дэлгэрэнгүй судалгаа зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд энэ чиглэлийн усанд доор малтлага, судалгааны ажил хийх боловсон хүчний нөөц байхгүйгээс бусад улстай хамтран ажиллах шаардлагатай болж байгаа нь үйл ажиллагаа хэрэгжихэд хугацааны хувьд удаашрах, түүнээс үүдэж хүрээлэн буй орчинд живсэн объектын учруулах хор, хөнөөлийг хязгаарлах боломжгүй болох зэрэг эрсдлүүдийг дагуулж байна.

Д. Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах эрх зүйн орчны дутмаг байдал

Монголын ард түмэн соёлын биет болон биет бус өвийн арвин баялаг санг бүтээн өвлөн уламжилж ирсэн билээ. Түүний дотор “Уул ус тахих монгол ёс заншил, зан үйл” онцгой үнэ цэнтэй. Уул овоо тахих зан үйл эрт үедээ бөөгийн ёсоор тахиж ирсэн бөгөөд 16 дугаар зууны үеэс буддын шашны зан үйл болон хөгжүүлж ирсэн түүхтэй. Ариун нандин, тахилга бүхий уул усаа шүтэх монголчуудын уламжлалт зан заншил нь байгаль, хүрээлэн буй орчинтой нягт уялдан зохицсон нүүдэлчин амьдралын соёлын үнэт өв юм. Эртний бөө мөргөлийн дагуу тэнгэр, газар, уул усанд байгалийн үл үзэгдэгч сахиус бий гэдэгт итгэдэг. Орон нутгийн ахмад настнууд залуучуудад энэхүү ёслолыг хэрхэн хийх, үйл ажиллагаанд яаж оролцохыг зааж сургадаг байжээ. Харин социалист тогтолцооны үед уул усаа тахиан шүтэхийг хориглосон нь зан үйл бүдгэрэх, ёс заншил алдагдахад нөлөөлсөн юм. Хэдийгээр 1990-ээд оноос уламжлалыг идэвхтэй сэргээсэн боловч өдгөө устаж үгүй болох соёлын биет бус өвд тооцогдож, яаралтай хамгаалах шаардлагатай хэмээн үзсэн нь хэд хэдэн шалтгаантай. Эдгээрт хотжилт хурдацтай явагдаж байгаа, уул овоо тахин шүтэх зан үйл ёс заншлаа мэддэг малчид хот руу нүүдэллэж ирэх болсон нь ёс заншлаа мэдэхгүйгээр буруу үйлдэх үндэс болжээ. Ийнхүү өнгөрсөн хорьдугаар зуунд энэхүү үнэ цэнтэй өв уламжлалыг шашны хэмээн үзэж, өдгөө “хуучны”, “хоцрогдсон” гэж үзэж үгүйсгэж, зарим үед хориглосноос мартагдах эрсдэл бодитой бий болсон юм.

Иймээс тэрхүү үнэт өв уламжлалыг шинэ нөхцөл байдалд сэргээн тэтгэж хөгжүүлэх шаардлага бий болсон. Дээрх учир шалтгаанаас үүдэн Монгол Улс “Уул ус тахих монгол ёс заншил, зан үйл”-ийг “Соёлын биет бус өвийг хамгаалан дэмжих тухай” ЮНЕСКО-ийн 2003 оны Конвенцийн “Яаралтай хамгаалах шаардлагатай Соёлын Биет Бус Өвийн Дэлхийн Жагсаалт”-д бүртгүүлэхээр 2015 онд нэрийг дэвшүүлж баримтыг бүрдүүлж энэ Конвенцийн Засгийн газар хоорондын Хороонд хүргүүлсэн билээ. ЮНЕСКО-ийн энэ Хороо Монгол улсын хүсэлт, материалыг 2017 онд БНСУ-ын Чэжу аралд болсон хурлаараа хэлэлцэн “Яаралтай хамгаалах шаардлагатай Соёлын Биет Бус Өвийн Дэлхийн Жагсаалт”-д бүртгэн авч, уг өвийг сэргээн хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэхээр болсон байдаг.

Уул ус тахих монгол ёс заншил, зан үйлийн нэгэн тод жишээ нь Төрийн Тахилгат Отгонтэнгэр уулын энгэрт байрлах Бадархундага нуурт мөнгөн эдлэл өргөх зан үйл юм. Бадархундага нууртай Энэтхэгийн Ганга мөрөн газар доогуураа хүйн холбоотой гэж эртний

⁴⁴ Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх: Хөвсгөл нуурт живсэн бүх машин, техникийг 2024 он гэхэд татаж гаргана <https://president.mn/21692>

Ном сударт тэмдэглэгдсэн гэдэгт итгэж нуурыг зорин ирсэн сүсэгтэн олон Бадархундага нуурын усыг рашаан хэмээн хүртэж нууранд алт, мөнгөөр урласан эдлэл, цалин цагаан мөнгөн эмбүү, мөнгөн аяга хадагт ороон өргөдөг эртний уламжлалтай ажээ. Домогт өгүүлснээр хэрэв нуур өргөлийг хүлээн авбал тухайн хүний хүсэл биелж, өргөснөөсөө хэд дахин ихийг эргүүлэн авдаг, харин нүгэл хилэнц ихтэй хүний өргөл эмбүү живдэггүй гэх ба энэ нь Очирваань бурхан таалахгүй байгааг илтгэдэг хэмээн хүмүүс итгэдэг байна. Өдгөө ч тус нууранд мөнгөн эдлэл өргөх зан үйлийг иргэд идэвхтэй үйлдсээр байгаа бөгөөд үүнтэй холбоотой нэгэн тохиолдлыг судалгааны энэ хэсэгт усан доорх соёлын өвийг хамгаалах эрх зүй орчны дутмаг байдалтай холбоотойгоор авч үзлээ.

Хэргийн агуулга

Иргэн Ц.Д нь бусад хоёр хүний хамт 2018 оны 09 дүгээр сарын 09-ний өдөр 10 цагийн орчимд Завхан аймгийн Отгон сумын нутаг дэвсгэрт байх Отгонтэнгэр уулын энгэрт байрлах Бадархундага нуурын усанд шумбалт хийн иргэдийн өргөсөн аягыг түүн гаргаж байтал уг нуур орчимд хүмүүс ирэх үед уул өгсөн зугтан нуугдаж тэдний хүрээд ир гэсэн шаардлагыг үл биелүүлэн улмаар өөрийн авч явсан ТО3-8 маркийн буугаар буудаж сум нь хохирогч Ч.О-ын хүзүүний баруун хэсгээр орж хэлний уг хэсгийг дайрч зүүн хацрын дунд хэсгээр нэвт гарч хүндэвтэр гэмтэл учруулан, мөн хохирогч Б.Б-ийн араас буудаж сум нь түүний баруун бугалаганы гадна хэсэгт хайрагдсан шарх үүсгэн хөнгөн гэмтэл учруулсан байна. Ц.Д нь дээрх үйлдлийн дараа хохирогч Б.Б-ээс түүний Nokia маркийн гар утсыг өгөхийг шаардан авч ажиллагаагүй болгосон, хохирогч Ч.О-ын эзэмшлийн Samsung Note-3 маркийн гар утсыг авсан мөн Sony маркийн гэрэл зургийн аппаратыг нь түүний хүү О.А-оос өгөхийг шаардан авч зургийн аппаратыг хад руу шидсэн бөгөөд улмаар хохирогч Ч.О-ын жолоодож явсан Toyota Landcruiser-200 маркийн **-** УНР улсын дугаартай авто машиныг хэн нэгнийх нь зөвшөөрөлгүйгээр жолоодож зугтан усанд суулган орхисон байна.

Шүүхийн шийдвэрлэсэн байдал

Завхан аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 02 сарын 20-ны өдрийн 21 дугаартай шийтгэл тогтоолд дурдсанаар; Завхан аймгийн Прокурорын газрын хяналтын прокурорын яллах дүгнэлтэд шүүгдэгч Ц.Д-ын үйлдлээс хохирогч Б.Ба-ийн Nokia-N106 маркийн гар утас, хохирогч Ч.О-ын Samsung Note-3 маркийн гар утас, гэрэл зургийн Sony маркийн аппаратыг ТО3-8 маркийн галт зэвсэг хэрэглэж хууль бусаар авсан гэх үйлдлийг Эрүүгийн хуулийн 17.2 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 3.2-д зааснаар зүйлчилж ирүүлснийг хөнгөрүүлэн өөрчилж, Эрүүгийн хуулийн 17.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар зүйлчилсэн байна.

Харин Ганган овогт Ц-ийн Д-ыг Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 2.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийг журамлан тусгай ангийн 10.1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2.6-д заасан буюу Ч.О-, Б.Б- нарыг буудаж алахыг завдсан гэмт хэрэг, Эрүүгийн хуулийн 17.7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан буюу хохирогч Ч.О-ын жолоодож явсан Toyota Landcruiser-200 маркийн **-** УНР улсын дугаартай авто машиныг өмчлөгч, эзэмшигчийн зөвшөөрөлгүйгээр авч явсан гэмт хэрэг, Эрүүгийн хуулийн 17.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан буюу хохирогч Б.Б-ийн Nokia-N106 маркийн гар утас, хохирогч Ч.О-ын Samsung Note-3 маркийн гар утас, гэрэл зургийн Sony маркийн аппаратыг хууль бусаар гэмтээсний улмаас бага хэмжээнээс дээш хохирол учруулсан гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тус тус тооцож шийдвэрлэсэн.

Мөн шүүхээс Цагаан өнгийн металлаар бүрсэн нийт 279 ширхэг аяга/амсрын голч нь 7.0-7.5 мм хэмжээтэй аяга 91 ширхэг, амсрын голч нь 8.0-8.5 мм хэмжээтэй аяга 19 ширхэг, амсрын голч нь 85-90 мм хэмжээтэй аяга 19 ширхэг, амсрын голч нь 100-105 мм хэмжээтэй

Аяга 29 ширхэг, амсрын голч нь 115-120 мм хэмжээтэй аяга 78 ширхэг, амсрын голч нь 130-135 мм хэмжээтэй аяга 28 ширхэг, амсрын голч нь 145-150 мм хэмжээтэй аяга 11 ширхэг, амсрын голч нь 155 мм хэмжээтэй аяга 3 ширхэг, амсрын голч нь 170 мм хэмжээтэй аяга 1 ширхэг, аяганы бүрсэн металлаас салж унасан хэсэг болох том, жижиг бүслүүр 33 ширхэг, 10м, жижиг ёроол 54 ширхэг/-ыг улсын орлого болгохоор шийдвэрлэжээ.

Энэхүү хэрэгт шүүх гэмт этгээдүүдийн аль үйлдлийг гэмт хэрэг хэмээн үзсэн бэ гэдэгт анхаарах ёстой юм. Шүүх гэмт этгээдийг 17.8 дугаар зүйлд заасан эд хөрөнгө устгах, гэмтээх гэмт хэрэг, 17.7 дугаар зүйлд заасан автотээврийн хэрэгслийг зөвшөөрөлгүйгээр авч явах гэмт хэрэг үйлдсэн хэмээн, 10.1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 2.6-д заасанчлан хүнийг алах гэмт хэргийг “хоёр, түүнээс олон хүнийг алах” гэх хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнтэйгээр үйлдэхийг завдсан хэмээн тус тус шийдвэрлэсэн. Харин Бадархундага нуурын усанд шумбалт хийн иргэдийн өргөсөн аягыг түүж авсан үйлдлийг шүүх дараах байдлаар тайлбарлажээ: “Хэрэгт эд мөрийн баримтаар хураагдсан цагаан өнгийн металлаар бүрсэн 279 ширхэг аягыг шүүгдэгч Ц.Д нь Отгонтэнгэр уулын Бадархундага нуурааас гаргаж авсан болох нь тогтоогдсон бөгөөд иргэдийн нууранд өргөсөн аяга гэх тул Монгол Улсын Иргэний хуулийн 96 дугаар зүйлийн 96.1-д зааснаар тухайн иргэд аягаа нууранд өргөснөөр өмчлөх, эзэмших эрх нь дуусгавар болсон бөгөөд өөр бусад хэн нэг иргэд, байгууллагын өмчлөл, эзэмшилд хамаарахгүй байна. Мөн уг аягануудыг шүүгдэгч Ц.Д нь шударгаар олж авсан гэж үзэх боломжгүй учир 279 аягыг бүрсэн металлын салсан хэсгүүдийн хамт улсын орлого болгож шийдвэрлэх нь зүйтэй.” Шүүх ийнхүү үзсэнийг шууд буруутгах үндэслэлгүй. Учир нь Эрүүгийн хуулийн 2.1-т заасанчлан аливаа үйлдлийг гэмт хэрэг хэмээн үзэхийн тулд зайлшгүй тухайн үйлдлийг Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг хэмээн заасан байх ёстой.

Гэвч иргэд тэрхүү мөнгөн аягыг хэн нэгэн олж авна, ашиглана хэмээн мэдэж, хүсэж нууранд хийгээгүй. Тэд тус газар нутаг, нуурыг “аргадах” гэж, өөрсдийнх нь энэхүү зан үйлийг үйлдсэний төлөө нуур хүслийг нь биелүүлнэ, тухайн газар нутгийн цаг агаарын нөхцөл байдал таатай болно хэмээн итгэж энэхүү “өргөх” хэмээх зан үйлийг үйлдсэн юм. Гэтэл өөрт ашиг олох зорилготойгоор тус өргөлийн эд зүйл болох мөнгөн аягануудыг гаргаж авсан нь иргэдийн энэхүү сүсэг бишрэл, итгэл үнэмшлийн эсрэг чиглэсэн үйлдэл мөн. Энэхүү үйлдэл нь Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн оршил хэсэгт “төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөж...эрхэм зорилго болгоно,” хэмээн тунхаглаж, 16 дугаар зүйлийн 15-т “шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй”, 16-д “итгэл үнэмшилтэй байх” үндсэн эрхүүдийг Монгол Улсын иргэн бүр баталгаатай эдэлнэ хэмээн заасанд үл нийцэх үйлдэл мөн. Харамсалтай нь энэ эрхүүдийг зөрчсөн дээрх үйлдлийг өдгөө хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг хэмээн заагаагүй. Үүний улмаас тус хуулийн Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан хүний эрх, эрх чөлөө, нийтийн болон үндэсний ашиг сонирхол, Үндсэн хуулийн байгуулал, үндэсний болон хүн төрөлхтний аюулгүй байдлыг гэмт халдлагаас хамгаалах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилго хангагдахгүйд хүрч байна.

Мөн түүнчлэн шүүхээс улсын орлого болгохоор шийдвэрлэсэн мөнгөн аягуудыг хайлуулж Эрдэнэсийн санд шилжүүлсэн гэх мэдээлэл бий. Засгийн газрын 2017 оны 195 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан Албадлагын арга хэмжээ авсантай холбоотой хураан авсан хөрөнгө, орлого, эд зүйл, хэрэгслээс хохирол нөхөн төлүүлэх, улсын орлогоболгох, устгах журмын 3.4 дүгээр зүйлд хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгслийг шилжүүлэх тухай зохицуулсан бөгөөд тус зүйлийн 3.4.3 дахь хэсэгт үндэсний мөнгөн тэмдэгт, гадаад валют, алт, мөнгө, үнэт эдлэлийг Монголбанкинд шилжүүлэх ёстой байна. Эрдэнэсийн сангийн тухай хуулийн 7.1 дүгээр зүйлд заасанчлан Монголбанк нь Эрдэнэсийн сангийн талаар Эрдэнэсийн санг эрхлэх, Эрдэнэсийн сангийн эрдэнэс, хөрөнгийн хөдөлгөөний бүртгэл хийж, төлбөр тооцоог гүйцэтгэх бүрэн эрхтэй ба мөн тус хуулийн 4.1-т зааснаао Эрдэнэсийн сан төрийн өмчид байна. Түүнчлэн Эрдэнэсийн сангийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1-т зааснаар

Эрдэнэсийн сангийн орлого нь иргэн, хуулийн этгээдээс төрд худалдсан, бэлэглэсэн, хандивласан болон хууль тогтоомжийн дагуу шилжүүлсэн эрдэнэсээс бүрддэг. Иймд шүүх нуураас гаргаж авсан мөнгөн аягануудыг Монгол банкинд шилжүүлсэн нь хуульд нийцсэн байна.

Харин хүлээн авсан Монгол банк тэрхүү мөнгөн аягануудыг Эрдэнэсийн сангийн Орлогот шилжүүлэхдээ хайлуулсан нь асуудалтай байж болох юм.

Эрдэнэсийн сангийн тухай хуулийн 3.1 дүгээр зүйлийн 3.1.1 дэх хэсэгт "эрдэнэс" гэж түүхий эд, хайлш, химийн нэгдэл, бүтээгдэхүүн зэрэг ямар ч байдалд байгаа үнэт металл, эрдэнийн чулуу, түүх, соёлын хосгүй үнэт, үнэт дурсгалт зүйл, байгалийн төрцийг, 3.1.2 дахь хэсэгт "үнэт металл" гэж алт, мөнгө, платина болон түүний бүлэгт багтдаг палладий, иридий, родий, рутений, осмийг ойлгохоор тус тус заасан байна. Харин "Эрдэнэсийн сан" гэж мөн зүйлийн 3.1.4 дэх хэсэгт зааснаар төрийн нэрийн өмнөөс Монголбанк эрхэлж, бүрдүүлж, хамгаалж, эзэмшиж, ашиглаж, захиран зарцуулж байгаа эрдэнэс, түүний дагалдах зүйл, хөрөнгийн хуримтлал гэж тодорхойлжээ.

Эрдэнэсийн сан нь хуульд заасны дагуу үндсэн болон гүйлгээ санд хуваагдах бөгөөд үндсэн сан байнгын болон байнгын бус хэсгээс бүрдэнэ. Үндсэн сангийн байнгын хэсэгт Монгол Улсын хуваагдашгүй өмч болох эрдэнэс байх бөгөөд тэдгээрийг худалдах, шилжүүлэх, захиран зарцуулахыг хориглодог. Харин үндсэн сангийн байнгын бус хэсэгт олон улсын жишгээр цэвэршүүлсэн үнэт металл, засаж өнгөлсөн эрдэнийн чулуу, түүх, соёлын үнэт дурсгалт зүйл, үнэт болон бусад металлаар хийж нөөцөд авсан зоос байдаг байна.

Хуулийн дээрх заалтын дагуу мөнгөн аяга, аяганы бүрсэн металлаас салж унасан хэсэг болох том, жижиг бүслүүр, том, жижиг ёроол нь үнэт метал мөн хэдий ч түүх, соёлын хосгүй үнэт, үнэт дурсгалт зүйл ч байх боломжтой юм. Иймийн учир тухан зүйлийг нэн түрүүнд үнэлэх шаардлагатай. Үнэлгээ хийх тухай Засгийн газрын 2017 оны 195 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан Албадлагын арга хэмжээ авсантай холбоотой хураан авсан хөрөнгө, орлого, эд зүйл, хэрэгслээс хохирол нөхөн төлүүлэх, улсын орлого болгох, устгах журамд доорх байдлаар зохицуулсан байна.

Хоёр. Хураагдсан хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгсэлд үнэлгээ хийх, худалдан борлуулах, хохирол, нөхөн төлбөр гаргуулах

2.1. Эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан албадлагын арга хэмжээ авсантай холбогдуулан хураан авсан хөрөнгөнөөс хохирол нөхөн төлүүлэх, хөрөнгө, орлого, эд зүйл, хэрэгслийг улсын орлого болгох, устгах, бусад байгууллагад шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлүүлэх хүсэлтийг харьяа нутаг дэвсгэрийнхээ Засаг даргын дэргэдэх Зөвлөлд хүргүүлж шийдвэрлүүлнэ.

2.2. Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллага, Засгийн газрын агентлагийн эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрээр хураасан хөрөнгөөс хохирол нөхөн төлүүлэх, хөрөнгө, орлого, эд зүйл, хэрэгслийг улсын орлого болгох, устгах, шилжүүлэх асуудлыг зөрчил үйлдэгдсэн нутаг дэвсгэрийн харьяалах Зөвлөл шийдвэрлэнэ. Шаардлагатай тохиолдолд эрх бүхий албан тушаалтны саналыг үндэслэн Зөвлөлийн харьяаллыг прокурор тогтооно. (Энэ дэд заалтад Засгийн газрын 2019 оны 157 дугаар тогтоолоор нэмэлт орсон)

2.3. Зөвлөл нь худалдан борлуулах, улсын орлого болгох, устгах шийдвэр гаргахын өмнө тухайн хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгсэлд үнэлгээ хийлгэнэ.

2.4. Эрх бүхий албан тушаалтан энэхүү журмын 2.3-т заасан үнэлгээний талаарх саналаа Зөвлөлд хүргүүлж болно.

2.5. Энэхүү журмын 2.3-т заасан үнэлгээг зөрчил гаргасан этгээдэд танилцуулна. Тухайн этгээд уг үнэлгээг хүлээн зөвшөөрөхгүй талаар гомдол гаргасан тохиолдолд хөндлөнгийн шинжээчээр үнэлгээг дахин нэг удаа хийлгэнэ. Энэ тохиолдолд үнэлгээний зардлыг гомдол гаргасан этгээд хариуцна.

2.6. Хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгслийн үнэлгээг тухайн үеийн зах зээлийн үнэ, ханшийн жишгийг харгалзан Хөрөнгийн үнэлгээний тухай хуульд заасан журмын дагуу тогтооно. Үнэлгээ хийх явцад тухайн хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгслийг худалдан борлуулах боломжгүй гэж үзсэн тохиолдолд дахин үнэлгээ тогтоож, энэ тухай эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд мэдэгдэнэ.

2.7. Зөвлөлөөс тухайн хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгсэлд үнэлгээ тогтоох боломжгүй гэж үзсэн тохиолдолд хөндлөнгийн шинжээчээр үнэлгээ хийлгэнэ.

Дээрх журмын зохицуулалтаас харвал үнэлгээ хийх хөрөнгө, эд зүйл, хэрэгсэл нь соёлын өв байх магадлалтай тохиолдолд хөндлөнгийн шинжээчээр үнэлгээ хийлгэх боломжтой байна. Гэвч усан доороос олдсон эд зүйлийг соёлын өв мөн эсэх, тухайн эд зүйлийн усан доор байсан хугацааг тогтоох шинжилгээ, судалгааны материаллаг бааз болоод боловсон хүчин манай улсад байхгүй. Бадархундага нуурыг хэдий үеэс эхлэн тахиж эхэлсэн нь тодорхойгүй ч нийтлэг байдлаар тахилгын зан үйл дэлгэрсэн цагаас тооцвол 500 орчим жилийн өмнөөс тахисан байх боломжтой юм. Гэтэл тус нуураас гаргаж авсан мөнгөн аягануудыг хайлуулж Эрдэнэсийн санд шилжүүлсэн нь Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт огт байхгүйг харуулж байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зургаа дугаар зүйлд “Усан доороос гарган авсан соёлын өвийг урт хугацаанд хадгалахын тулд түүнийг хадгалж, хамгаалж, хариуцах ёстой.” гэж, 21 дүгээр зүйлд оролцогч улсууд усан доорх археологийн сургалтыг хүртээмжтэй байлгах, усан доорх соёлын өвийг хадгалж, хамгаалах арга техник болон тохиролцсон нөхцөлд усан доорх соёлын өвтэй холбоотой технологийг дамжуулах чиглэлээр хамтран ажиллах үүргийг хүлээлгэсэн байгаагаас үзвэл тус конвенцод нэгдсэнээр энэ чиглэлээр манай улс бусад оролцогч улсуудтай хамтран ажиллахын сацуу тодорхой хэмжээнд дэмжлэг авч, усан доорх соёлын өвийг хамгаалах салбарыг хөгжүүлэх боломжтой юм.

Эдгээр асуудлын шалтгаан нөхцөл нь дээрх асуудлуудад үндэслэсэн 2021 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр батлагдсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 12 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-д заасан Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийг батлах шалтгаан, нөхцөл болж байна.

ХОЁР. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОДОРХОЙЛСОН БАЙДАЛ

Судалгааны энэ үе шатанд тухайн асуудлыг шийдвэрлэх зорилгыг тодорхойлж, томъёолох ажлыг гүйцэтгэсэн болно. Ингэснээр өмнөх үе шатад хөндөж, гаргаж ирсэн асуудлуудыг шийдвэрлэснээр хүрэх үр дүн, хийж гүйцэтгэх үйл ажиллагааг тодорхойлсон.

Шийдвэрлэх зорилгын тухайд өмнөх шатанд хийсэн дүгнэлтэд үндэслэн “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцод нэгдэн орох” хэмээн шийдвэрлэх зорилгыг дэвшүүлж байна.

ГУРАВ. АСУУДЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ ХУВИЛБАРУУД, ТЭДГЭЭРИЙН ЭЭРЭГ, СӨРӨГ ТАЛЫГ ХАРЬЦУУЛСАН БАЙДАЛ

Судалгааны энэхүү гуравдугаар үе шатыг дараах 3 шатлалтайгаар гүйцэтгэсэн болно:

1. Асуудлыг зохицуулах хувилбаруудыг тогтоох;
2. Зохицуулалтуудын хувилбаруудын эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судлах;
3. Харьцуулалтанд үндэслэн хамгийн үр дүнтэй хувилбарыг сонгох.

1. Асуудлыг зохицуулах хувилбаруудыг тогтоох

Асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой хувилбаруудыг тогтоож, аргачлалын 5-д заасны дагуу зорилгод хүрэх байдал буюу “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцод нэгдэн орох” зорилгыг хангаж чадах эсэх, зардал, үр өгөөжийн харьцаа буюу хувилбарыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой гарах зардал, үзүүлэх эерэг өөрчлөлтийг харьцуулан дараах дүгнэлтийг гаргалаа.

Хүснэгт 5. Асуудлыг зохицуулж болох хувилбаруудын эерэг болон сөрөг тал

Хувилбар	Зорилгод хүрэх байдал	Зардал, үр өгөөжийн харьцаа	Үр дүн
1. Тэг хувилбар буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах	Одоогийн тулгамдаж буй асуудлууд хэвээр үргэлжлэх ба зорилгод хүрэх боломжгүй байна.	Нэмэлт зардал гарахгүй бөгөөд тулгамдсан асуудлууд хэвээр үргэлжлэх тул ямар нэгэн үр өгөөжгүй байна.	Тодорхой үр дүнд хүрэхгүй
2. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх нь гагцхүү олон нийтэд усан доорх соёлын өвийг хамгаалах үйл ажиллагааг таниулах ач холбогдолтой ч соёлын өвийг хамгаалахад тодорхой зохицуулалт шаардагдах учир зорилгыг биелүүлэхэд шийдвэрлэх нөлөө үзүүлэхгүй байна.	Зардал тодорхой хэмжээгээр шаардагдах хэдий ч тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдэх боломжгүй байдалд хүрнэ.	Тодорхой үр дүнд хүрэхгүй
3. Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах нэг чухал шаардлага нь энэхүү соёлын өвийг арилжааны зорилгоор ашиглах нь түгэмээл байдагт оршдог. Иймд зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслийг ашиглах нь зорилгод үл нийцэх эрсдэл бий болгож болох юм.	Төрөөс их хэмжээний зардал гарах хэдий ч үр өгөөжийн хувьд тодорхойгүй.	Тодорхой үр дүнд хүрэхгүй
4. Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх	Төр санхүүгийн дэмжлэг, нөлөөлөл үзүүлснээр тодорхой	Зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	

		хэмжээнд зорилго биелэгдэхэд нөлөөлөхийг үгүйсгэхгүй ч хангалттай биш бөгөөд төрийн энэхүү оролцоо нь эрх зүйн актыг батлан гаргах замаар л хэрэгжих боломжтой тул энэхүү арга нь бие даан асуудлыг зохицуулж зорилгод хүрэх боломжгүй байна.		Тодорхой үр дүнд хүрэхгүй.
5.	Төрийн бус байгууллага, хувийн хэвслээр тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх	Тодорхой үйл ажиллагаанд тэдний оролцоо, хамтын ажиллагаа ач холбогдолтой боловч зохицуулалт дутагдах учир зорилго хангагдахгүй.	Зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	Тодорхой үр дүнд хүрэхгүй.
6.	Захиргааны шийдвэр гаргах	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах үйл ажиллагаа нь зөвхөн Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дэх үйл ажиллагаагаар үл хязгаарлагдах учир олон улсын хамтын ажиллагаа, дэмжлэг зайлшгүй хэрэгтэй. Иймд Захиргааны шийдвэр гаргах буюу захиргааны хэм хэмжээний акт болох журам, дүрмээр тус асуудлыг бүрэн бөгөөд үр дүнтэй зохицуулах боломжгүй юм.	Үүсээд байгаа шалтгаан нь хуулиар зохицуулагдах нь илүү ач холбогдолтой бөгөөд зардлын хувьд журмаар зохицуулах нь илүү зардал бага гарах ч үр өгөөжийн хувьд муу байна.	Үр дүн муутай.
7.	Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийг баталснаар зорилгод хүрэх бүрэн боломжтой юм.	Төрөөс хууль батлахтай холбоотой зардал тодорхой хэмжээгээр гарах хэдий ч тус хувилбар нь зорилгод хүрэхэд илүү тохиромжтой, үр өгөөжтэй байна.	Үр дүнтэй.

Тэг хувилбар буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх, зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан

Төрөөс зохицуулалт хийх, төрөөс санхүүгийн интервенц хийснээр тухайн асуудлыг үүсгэж байгаа гол шалтгааныг шийдвэрлэж, дэвшүүлсэн зорилгод хүрэх боломжгүй байна.

Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралт болох Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын 5 дугаар зүйлийн 5.4-т хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг шууд сонгох дөрвөн тохиолдлыг заасан байх бөгөөд тус зүйлийн 5.4.2 дахь хэсэгт “тухайн асуудлыг гагцхүү хуулиар зохицуулах шаардлагатай болохыг Үндсэн хуульд онцлон заасан бол” хэмээн заажээ. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Монгол улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.”,⁴⁵ 20 дугаар зүйлд “Монгол Улсын Их Хурал бол төрийн эрх барих дээд байгууллага мөн бөгөөд хууль тогтоох эрх мэдлийг гагцхүү Улсын Их хурал хадгална.”⁴⁶ хэмээгээд Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэгт: Монгол Улсын хуульд зааснаас өөр журам тогтоож байгаа олон улсын гэрээг заавал соёрхон батална, 16 дугаар зүйлийн 16.3-т: Улсын Их Хурал ...өргөн мэдүүлсэн олон улсын гэрээ соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн дэмжсэн бол тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хууль... гаргана⁴⁷ гэжээ.

Энэд дурдсанчлан олон улсын гэрээнд нэгдэн орохын тулд зайлшгүй соёрхон батлах тухай хуулийг батлах замаар л нэгдэн орох боломжтой хэмээн Үндсэн хуульд заасан байгаа нь аргачлалын 5.4.2 дахь хэсэгт тохирч байна. Энэхүү судалгааг тус аргачлалын дагуу гүйцэтгэж буй тул хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах зохицуулалтын хувилбарыг шууд сонгох ёстой юм.

Иймд Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцод нэгдэн орох зорилгын дагуу хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг сонгосон тул зохицуулалтын хувилбарыг “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл боловсруулж батлах” хэмээн тодорхойллоо.

Ийнхүү дээр дэвшүүлсэн асуудлыг шийдвэрлэх боломжит 7 хувилбарыг ерөнхий байдлаар нягтлан шалгахад 1-ээс 6 дугаар хувилбар зорилгодоо хүрэхэд төдийлөн үр дүнтэй арга биш бөгөөд шалгах боломжгүй болох нь батлагдсан тул тэдгээрийн үр нөлөөг тооцох шаардлагагүй гэж үзлээ. Харин 7 дугаар хувилбар нь энэхүү судалгаанд дэвшүүлээд буй зорилгод хүрэхэд илүү үр дүнтэй байх боломжтой байгаа тул томъёоллыг хийж үр нөлөөг тооцох ажиллагааг үргэлжлүүлэх нь зүйтэй гэж үзэв.

2. Зохицуулалтуудын хувилбаруудын эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судлах

Энэ хэсэгт асуудлыг шийдвэрлэх хувилбаруудын эерэг болон сөрөг талыг:

2.1.Зорилгод хүрэх байдал;

2.2.Зардал, үр өгөөжийн харьцаа гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг харгалзан харьцуулан судлана.

2.1. Зорилгод хүрэх байдал

⁴⁵ Монгол Улсын Үндсэн хууль. Төрийн мэдээлэл, 1992 он, №1 /7/

⁴⁶ Мөн тэнд

⁴⁷ Олон улсын гэрээний тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2017, №2

Энэхүү шалгуурын хүрээнд зохицуулалтын хувилбар нь анх тавьсан зорилгод хүрч чадах эсэхийг тогтооно.

Тухайн зохицуулалтын хувилбарыг өөр салбарт хэрэглэсэн адилтгах туршлага байна уу, тухайн асуудлаар эрх, ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа этгээдүүд болон салбарын мэргэжилтнүүд хэр хүлээж авахаар байна гэдгийг ярилцлага, санал асуулга явуулах, өмнө хийгдсэн судалгааны материал ашиглах зэргээр тандан судалсны үндсэн дээр зорилгод хүрэх байдлыг тогтоох юм.

Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр зорилгодоо хүрч чадах эсэхийг тогтооход (1) адилтгах туршлага буюу тодорхой нэг конвенцод нэгдсэнээр соёлын өвийг амжилттай хамгаалсан сайн туршлага (2) эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа этгээд болон салбарын мэргэжилтнүүдийн санал болон өмнө хийсэн судалгааны материал зэргийг харгалзах, ашиглах шаардлагатай.

(1) Адилтгах туршлага буюу тодорхой нэг конвенцод нэгдсэнээр соёлын өвийг амжилттай хамгаалж буй сайн туршлага бол “Соёлын биет бус өвийг хамгаалан дэмжих тухай” ЮНЕСКО-ийн 2003 оны Конвенцод нэгдэн орсон жишээ юм.

Соёлын биет бус өвийг хамгаалах тухай конвенцыг 2003 онд ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий бага хурлын 32 дугаар чуулганаар баталж, Монгол улс 2005 оны 6 дугаар сарын 29-нд нэгдэн орсон байдаг. 2020 оны 7 дугаар сарын байдлаар тус конвенцод 179 орон нэгдэж орсон байна. Энэхүү конвенцыг 2003 онд баталсан нь даяарчлалын орчин үеийн үйл явцаас үүдэн соёлын биет бус өвд тулгараад буй аюул эрсдэлийг даван туулах, нэгдэн шийдвэрлэх алхам болсон юм. Энэ тухай уг конвенцод дараах байдлаар заасан байдаг.

2 дугаар зүйл

1. Соёлын биет бус өв гэж хамт олон, бүлэг хүмүүс, зарим тохиолдолд хувь хүмүүс соёлын өвийнхөө бүрэлдэхүүн хэсэг гэж хүлээн зөвшөөрсөн заншил, дүрслэх болон илэрхийлэх хэлбэр, мэдлэг болон дадал, эдгээртэй холбоо бүхий багаж зэмсэг, эд зүйл, урлагийн бүтээл, соёлын орон зайг хэлнэ. Үеэс үед уламжлагдах соёлын биет бус өвийг хамт олон, бүлэг хүмүүс нь тэдгээрийг хүрээлэн буй орчин, байгаль, түүхийн харилцан шүтэлцээнээс шалтгаалан байнга шинэчилдэг бөгөөд тухайн өв нь тэдгээрт оршин тогтнох болон залгамж чанарын мэдрэмж төрүүлж, соёлын төрөл зүйл, хүний туурвилыг хүндэтгэхэд дэмжлэг үзүүлдэг. Энэхүү конвенцын зорилгод олон улсын хүний эрхийн зөвхөн одоо мөрдөж буй баримт бичиг болон хамт олон, бүлэг, хувь хүмүүсийн хоорондын харилцан хүндэтгэл, мөн тогтвортой хөгжлийн шаардлагуудад нийцсэн соёлын биет бус өвийг авч үзнэ.

Үндэснийхээ соёлын биет бус өв (СББӨ)-ийг ЮНЕСКО-д бүртгүүлж баталгаажуулна гэдэг нь тухайн улс үндэстний нэр төрийн хэрэг бөгөөд дэлхийн хамтын нийгэмлэгийн өмнө хүлээсэн хүндтэй үүрэг хариуцлага юм. Тухайн өвийг орон нутаг, улс үндэстэн, олон улсын түвшинд танин мэдүүлж, хадгалж хамгаалах, сэргээн амилуулах, түгээн дэлгэрүүлэх явдал хамгийн чухал. Иймд соёлын өвөө бүртгүүлсэн улс орон илүү их идэвх санаачилгатай ажиллах хэрэгтэй болдог.

Соёлын биет бус өвийн нэг өвөрмөц онцлог бол түүний байнга хувьсан өөрчлөгдөж, үргэлжилж байдаг чанар юм. Тухайн өв нь газарзүйн өргөн уудам нутагт оршин байж болох бөгөөд тухайн бүлэг хүмүүст тохиолдож болох олон янзын нөхцөл байдалд дасан зохицож амьдрах чадвартай байдаг аж. Энэ утгаар конвенцийн дагуу бий болгосон Яаралтай хамгаалах шаардлагатай соёлын биет бус өвийн жагсаалт; Хүн төрөлхтний соёлын биет бус

Өвийн Төлөөллийн жагсаалт; Хадгалалт хамгаалалтын шилдэг туршлагын бүртгэл; гэсэн Гурван жагсаалтад хамтран нэр дэвшүүлэхийг оролцогч улсуудад ЮНЕСКО уриалан дэмжиж Байгаа билээ.

2020 оны байдлаар ЮНЕСКО-ийн Соёлын биет бус өвийг хамгаалах тухай 2003 оны Конвенцын Яаралтай хамгаалах шаардлагатай соёлын биет бус өвийн жагсаалт болон Хүн Төрөлхтний соёлын биет бус өвийн төлөөллийн жагсаалтад нийт 549 өвийг бүртгээд байна.

Манай улс 2008 оноос хойш Соёлын биет бус өвийн конвенцийн Яаралтай хамгаалах шаардлагатай болон Төлөөллийн жагсаалтад:

1. *Морин хуур хөгжмийн уламжлалт урлаг (2008)*
2. *Монгол ардын уртын дуу (2008)*
3. *Монгол бий биелгээ, уламжлалт бүжгийн урлаг (2009)*
4. *Монгол тууль (2009)*
5. *Монгол цуур хөгжмийн уламжлалт урлаг (2009)*
6. *Монголын уламжлалт Хөөмэйн урлаг (2010)*
7. *Шувуучлахуй буюу Бүргэдээр ан хийх зан үйл (Ази, Европ, Арабын 18 улстай хамтран) (2010)*
8. *Монгол баяр наадам (2010)*
9. *Монгол лимбэчдийн уртын дуу тоглох уламжлалт арга барил – битүү амьсгаа (2011)*
10. *Монгол уран бичлэг (2013)*
11. *Монгол гэрийн уламжлалт урлал, зан үйл (2013)*
12. *Монгол шагайн харваа (2014)*
13. *Ботго авахуулах зан үйл (2015)*
14. *Уул овоо тахих Монгол зан үйл (2017)*
15. *Хөхүүрийн айраг исгэх уламжлал, холбогдох зан үйл (2019)*

гэх нийт 15 өвийг бүртгүүлсэн юм.⁴⁸

Соёлын биет бус өвийг хамгаалах тухай конвенцыг Монгол улсад хэрэгжүүлэх үүднээс ЮНЕСКО-ийн Монголын үндэсний комиссын зохион байгуулсан арга хэмжээнүүдийн нэг бол Соёл, спорт, аялал жуулчлалын яам, Соёлын өвийн төв, Шинжлэх ухааны академийн Хэл зохиолын хүрээлэнтэй хамтран 2013 онд Улаанбаатар хотноо зохион байгуулсан “Төв Азийн тууль II” олон улсын симпозиум, их наадам юм. Тус симпозиум, их наадамд Монгол, ОХУ-ын Буриад, Тува, Халимаг, Якут /Саха/, БНХАУ-ын Шинжаан-Уйгарын өөртөө засах орон болон Өвөр Монголын өөртөө засах орон, АНУ, БНСУ, Казакстан, Киргизстан, Тажикстан, Конго зэрэг 15 орны 100 гаруй эрдэмтэн судлаачид, авьяастнууд оролцжээ.

Монгол улс 1999 онд “Төв Азийн баатарлаг туульс” гэсэн симпозиум-их наадмыг зохион байгуулж, 10 гаруй орны 120 гаруй авьяастан, эрдэмтэн, судлаач нар оролцсон. Энэ үеэр “Монголын утга соёлын өвийн төв” албан ёсоор байгуулагдаж, “Монголын аман өвийг дүрс болон дугаар баримтжуулах нь” төслийг ЮНЕСКО-ийн тусламжаар хэрэгжүүлж эхэлсэн байдаг. Энэ төслийн хүрээнд 2-3 жилийн хугацаанд нийт 60 гаруй мянган километр зам туулж, 16 аймаг, нийслэл хотын 480 ардын авьяастны урын санг багтаасан 220 цагийн дүрс, 87 цагийн дууны бичлэг хийж бүртгэл мэдээллийн санд авсан юм. Түүнчлэн ардын уламжлалт ёс заншил, аман өвийн холбогдолтой баримтат кино хийснээс гадна ЮНЕСКО-ийн төслөөр 2013-2016 онд хэрэгжсэн “Монгол туулийг хадгалан хамгаалах” төслийн хүрээнд “Монгол тууль” 12 боть ном нийтлэгдсэн болно.

⁴⁸ https://unesco.mn/?page_id=150

Дээр дурдсан үйл ажиллагаануудаас гадна ЮНЕСКО-ийн Монголын үндэсний комисс нь 2012-2020 оны хооронд Соёлын биет бус өвийг хамгаалах тухай конвенцыг Монгол улсад хэрэгжүүлэх үүднээс “Япон улсын Итгэлцлийн сан”, БНСУ дахь ЮНЕСКО-ийн 2 дугаар зэрэглэлийн Соёлын биет бус өвийн мэдээлэл солилцооны Ази-Номхон Далайн төв (ICNSAP), БНХАУ дахь ЮНЕСКО-ийн 2 дугаар зэрэглэлийн Ази, Номхон далайн бүсийн Соёлын биет бус өвийн олон улсын сургалтын төв, ЮНЕСКО-ийн Бээжин дэх төлөөлөгчийн газар зэрэг олон улсын байгууллагууд, Монгол улсын Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Соёлын өвийн төв зэрэг үндэсний байгууллагуудтай хамтран “Конвенцын хэрэгжүүлэлт болон хамт олонд түшиглэсэн соёлын биет бус өвийн бүртгэл” сургалт, “СББӨ-ийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн конвенцыг хэрэгжүүлэхэд Монгол улсын чадавхыг бэхжүүлэх нь” сургалт, “СББӨ-ийн хадгалалт, хамгаалалтын төлөвлөгөө” сургалт, “Зүүн хойд Азид Соёлын биет бус өвийн хадгалалт, хамгаалалтын талаар мэдээлэл солилцох, мэдээллийн сүлжээг өргөжүүлэх нь” сэдвээр ээлжит уулзалт семинар, “Соёлын биет бус өв боловсрол: Албан ба албан бус боловсролоор дамжуулан соёлын биет бус өвийг хөхиүлэн дэмжих хамтын ажиллагаа” сэдэвт соёлын биет бус өвийг хадгалан хамгаалах Зүүн хойд Азийн бүс нутгийн хурал зэрэг арга хэмжээнүүдийг тус тус зохион байгуулсан.

Эдгээр сургалт семинарыг олон улсын экспертүүд удирдан явуулж, үндэсний соёл, урлагийн байгууллагуудын мэргэжилтнүүд, төрийн бус байгууллага, өвлөн уламжлагч, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн ажилтнуудад Соёлын биет бус өвийг хамгаалах конвенцтой холбоотой олон улсын эрх зүйн баримт бичиг, олон төрлийн бүтцийг танилцуулан, тэдгээрийг хэрхэн ашигтайгаар хэрэглэх, онолын болон практик хичээлүүдийг зааж, соёлын биет бус өвийг хэрхэн үр дүнтэй хадгалж, хамгаалах тухай ойлголт, мэдээллийг өгсөн юм.

2014 оны 6 дугаар сарын 4-ний өдөр Парис хотноо хуралдсан Соёлын биет бус өвийн конвенцын гишүүн орнуудын Ерөнхий ассамблейн үеэр болсон Засгийн газар хоорондын хорооны сонгуульд Монгол улс нэрээ дэвшүүлэн өрсөлдөж, сонгогдсон билээ. Засгийн газар хоорондын хороо нь нийт 24 гишүүнээс бүрдэх бөгөөд манай улс 2018 оныг хүртэл ажиллав. Хороо нь гишүүн орнуудаас нэр дэвшүүлсэн өвийг бүртгэх, биет бус өвийг хамгаалах, хадгалах зорилгоор улс орнуудад олон улсын санхүүгийн тусламж үзүүлэх, төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, соёлын биет бус өвийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах ТББ-уудыг томилж эрх олгох зэрэг Соёлын биет бус өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зорилго, үзэл санааг хэрэгжүүлэхэд хамгийн чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

ЮНЕСКО-ийн Монголын үндэсний комисс нь ЮНЕСКО-ийн гишүүн орнууд төдийгүй дэлхий дахинд монголынхоо соёлын өвийг танилцуулах, сурталчлах боломж, бололцоо бүрийг алдалгүй ашиглахыг чармайдаг билээ. Тухайлбал, 2011 онд ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий бага хурлын 36 дугаар чуулганы нээлтийн арга хэмжээний хүрээнд ЮНЕСКО-ийн Төв байранд морин хуур, уртын дуу, бий биелгээ, хөөмэй зэрэг монгол үндэстний язгуур соёлын хэв төрх, өвөрмөц онцлогийг илэрхийлсэн “Хөх тэнгэрийн эгшиглэн” нэртэй урлагийн тоглолтыг зохион байгуулж нийт 1300 гаруй үзэгчдийн сонорыг мялаасан. Урлагийн тоглолтыг нээж ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий захирал Ирина Бокова, БСШУ-ын сайд Ё.Отгонбаяр нар үг хэлж, монголын язгуур урлагийн арвин их өвийг онцолсон билээ.

Мөн 2012 онд ЮНЕСКО-ийн Төв байранд болсон ЮНЕСКО-ийн Соёлын биет бус өвийг хамгаалах тухай конвенцын гишүүн орнуудын Ерөнхий ассамблейн ээлжит 4 дүгээр чуулганы нээлтийн үеэр Монгол улс ЮНЕСКО-д элссэний 50 жилийн ойг тохиолдуулан “Монгол хувцасны нууц товчоон” хэмээх монгол дээлний загварын тоглолтыг Монгол Костюмс ХХК, Парис дахь Монгол улсын ЭСЯ-тай хамтран ЮНЕСКО-ийн МҮК зохион байгуулсан юм. Эдгээр үйл ажиллагаа нь монголын соёлыг дэлхийд сурталчлахаас гадна

ЮНЕСКО-ийн Соёлын биет бус өвийн жагсаалтад шинээр соёлын биет бус өвөө бүртгүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлэв.

(2) Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа этгээд болон салбарын мэргэжилтнүүдийн санал. 2020 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдрийн хуралдаанаар “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн анхны хэлэлцүүлгийг хийсэн. Уг хуралдаанаар УИХ-ын гишүүн Б.Баярсайхан доорх саналыг гаргасан байдаг.

“Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөлд санал оруулах хүсэлтэй байна. Соёлын яамнаас оруулж ирсэн “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай” хуулийн төслийг энэ жагсаалтад оруулж өгнө үү?

Бид олон сайхан нууртай. Тэднийгээ хангалттай сайн хамгаалж чадахгүй байна. Жишээ нь Завхан аймагт Отгонтэнгэр хайрханы дэргэд орших Бадархундага нуур, Хөвсгөл аймагт ч бас олон сайхан нуурууд бий.

Монгол Улс Усан доорхи соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцид нэгдэн орохоор Соёлын яамнаас ажиллаж байгаа. Үүний тулд манай улс Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийг батлахгүйгээр нэгдэн орох боломжгүй юм. Тиймээс уг хуулийг 2024 он хүртэл хууль, тогтоомжийг боловсронгуй болгох жагсаалтад оруулж өгнө үү.

Японы Такашима арал орчимд далайн гүнд байгаа Юань гүрний усан флотын үлдэгдлийг судлах эрдэмтдийн ажлын хэсэгт манай эрдэмтэд орох хүсэлтэй байдаг ч Монгол улс дээрх конвенцид нэгдээгүй байгаа учир оролцож чаддаггүй.”⁴⁹

Ийнхүү гишүүдийн дэмжлэг авснаар 2021 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр батлагдсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 12 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 1.13 дахь хэсэгт “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг соёрхон батлах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2023 онд Улсын Их Хуралд өргөн барихаар төлөвлөсөн байна. Төлөвлөгөөнд тусгахдаа хууль санаачлагч нь Засгийн Газар, хариуцан боловсруулах байгууллага нь Соёлын яам байхаар тодорхойлжээ. Тус хуулийн төслийг боловсруулах үндэслэл, зохицуулах харилцааны тухайд товч байдлаар “Усан доорх соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас сэргийлэх нөхцөлийг бий болгох.” хэмээсэн байна⁵⁰.

2021 оны сарын 29, 30-ны өдрүүдэд зохион байгуулагдсан Соёлын үнэт зүйлийг хууль бусаар хилээр гаргах, оруулах, түүнчлэн өмчлөх эрхийг шилжүүлэхийг хориглох, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай ЮНЕСКО-ийн 1970 оны конвенц батлагдсаны 50 жилийн ойд зориулсан Ази, Номхон далайн бүс нутгийн цахим бага хуралд Соёлын сайд Ч.Номин үг хэлэхдээ “Улс орнууд соёлын эд зүйлсийг хууль бусаар худалдаалах үйл ажиллагаатай хамтран тэмцэж, нийт хүн төрөлхтний хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах хил дамнасан олон улсын хамтын ажиллагааны механизмыг улам бүр боловсронгуй болгож бэхжүүлэхийг чухалчлан Монгол Улсын Засгийн газар 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөндөө ЮНЕСКО-ийн 2001 оны Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцод нэгдэн орж, “Хууль сахиулах байгууллагад соёлын өвийн

⁴⁹ Б.Баярсайхан: Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийг боловсронгуй болгох хуулийн жагсаалтад оруулж өгнө үү <https://vip76.mn/content/72473>

⁵⁰ Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолын хавсралт: “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл” Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11551?lawid=16009>

Эсрэг гэмт хэрэг зөрчилтэй тэмцэх нэгж байгуулан, чадавхыг бэхжүүлэх зорилтыг тусган
Эжиллаж байгаа” хэмээн Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг онцолжээ.⁵¹

Монгол Улс соёлын өвийг хамгаалах хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоход
Анхаарч, 2023 онд ЮНЕСКО-ийн Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцод нэгдэн
Орохоор зорьж, бэлтгэл ажлаа хангах хүрээнд усан доорх соёлын өвийг таньж тодорхойлох,
Хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас
Сэргийлэх чиглэлээр Соёлын яам, ЮНЕСКО-ийн Бээжин дэх төлөөлөгчийн газар хамтран
“Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай 2001 оны конвенц”-ын хүрээнд мэдлэг ойлголтыг
Нэмэгдүүлэх, чадавх бэхжүүлэх цахим сургалтыг 2021 оны 09 дүгээр сарын 22-ноос 23-ны
Өдрүүдэд зохион байгуулсан байна.

Сургалтад, ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенцын нарийн бичгийн дарга нарын газрын
Хөтөлбөрийн мэргэжилтэн Чихиро Нишикава, Эдинбургийн их сургуулийн судлаач Артуро
Рей да Силва Итали Улсын Соёлын яамны Усан доорх соёлын өвийн үндэсний удирдах
Газрын дарга, Барбара Дэвидде тэргүүтэй олон улсын мэргэжилтнүүд оролцжээ.

Монгол Улсаас Соёлын яам, Гадаад харилцааны яам, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам,
Тагнуулын ерөнхий газар, Цагдаагийн ерөнхий газар, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар,
ШУА-ийн Археологийн хүрээлэн, Түүх, угсаатны зүйн хүрээлэн, Соёлын өвийн үндэсний төв,
Чингис хаан музей, Байгалийн түүхийн музей, МУИС, МУБИС, ШУТИС, Улаанбаатарын их
сургууль, “Монголын археологичдын холбоо” ТББ-ын 65 оролцогч хамрагджээ.⁵²

Энэхүү сургалтын нээлтийн арга хэмжээнд Соёлын Дэд сайд М.Батбаяр “Монгол
Улсын боловсон хүчний усан доорх соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалтын талаарх онол
болон практикийн мэдлэгийг дээшлүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулна гэдэгт эргэлзэхгүй
байна. Монгол Улс цаашид энэ салбарын шинжээч, мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх, техник
технологийг нэвтрүүлэх, судалгаа шинжилгээний ажлыг эрчимжүүлэх чиглэлд анхаарлаа
хандуулж ажиллах болно.” хэмээсэн нь соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв
байгууллагын зүгээс тус конвенцод нэгдэн орох гол давуу талыг зөвөөр үнэлж байгаа нь
харагдаж байна.

2.2. Зардал, үр өгөөжийн харьцаа

Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлэхэд Олон улсын гэрээний тухай хуульд заасан
олон улсын гэрээ байгуулах асуудлаар хэлэлцээ хийх, томилолтоор ажиллах, төлөөлөгчид
хүлээн авах, хүндэтгэлийн арга хэмжээ зохион байгуулах, олон улсын гэрээ байгуулах, олон
улсын гэрээнд нэгдэн орохтой холбоотой судалгаа хийх, олон улсын гэрээг орчуулах,
орчуулгыг хянан баталгаажуулах, олон улсын гэрээний тусгай хэвлэмэл хуудас, хавтас,
үдээс, лац захиалах⁵³ зардал улсын төсвөөс гарах бөгөөд аж ахуйн нэгж, байгууллага,
иргэдэд захиргааны ачаалал, нэмэлт зардал үүсгэхгүй юм.

Нийгэмд үзүүлэх үр өгөөж нь конвенцыг ашиглан усан доорх соёлын өвийг хамгаалах
эрх зүйн зохицуулалт сайжирч, усан доорх археологийн салбар тус чиглэлээр хөгжиж,

⁵¹ Ч.Номин: Монгол Улс бусад улс орнуудтай хамтран соёлын эд зүйлсийг хууль бусаар
худалдаалахтай тэмцэнэ, <http://livetv.mn/p/275064>

⁵² Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах олон улсын сургалт болж байна,
<https://moc.gov.mn/news/R9RBvYvkXxPuOXxxTkZvYxvukMmZiOcFcv>

⁵³ Олон улсын гэрээний тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсэг.
Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2017, №2

Цаашид өөрийн улсын түүх, археологийн холбогдол бүхий соёлын өвийг бусад улстай хамтран судлах, малтах боломжтой болох явдал бөгөөд гарах зардлаас ямагт өндөр байна.

ДӨРӨВ. ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРУУДЫН ҮР НӨЛӨӨГ ТАНДАН СУДАЛСАН БАЙДАЛ

Аргачлалын 6-д заасны дагуу өмнөх үе шатанд сонгон авсан хувилбарын үр нөлөөг аргачлалд заасны дагуу ерөнхий асуултуудад хариулах замаар дүгнэлт гаргалаа.

4.1. Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө

Хүснэгт 6. Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөөг тандан судалсан байдал

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1. Хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж байгаа эсэх	1.1. Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх			
	1.1.1. Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн оршил хэсэгт “Усан доорх соёлын өв нь хүн төрөлхтний соёлын өвийн салшгүй хэсэг, ялангуяа ард түмэн, улс үндэстний түүх болон тэдгээрийн нийтлэг өвийн талаарх хоорондын харилцааны чухал элемент болохыг хүлээн зөвшөөрч” хэмээн тунхаглан заасан нь аливаа улс, үндэстэн, тэдгээрийн овог, аймаг, уугуул иргэд хийгээд нийгмийн аливаа бүлгийн соёлын өвийг ялгалгүй хамгаалах эрхэм зорилготойг харуулж байна. Мөн тус конвенцийн зохицуулалт нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал /2, 7, 8, 17, 22, 27, 28, 29/, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт /2, 15/, Монгол Улсын Үндсэн хууль /14, 16.3, 16.8, 16.14/-ийн холбогдох зүйл, заалттай бүрэн нийцэж буйг онцлох хэрэгтэй.
	1.1.2. Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх	-	Үгүй	
	1.1.3. Тодорхой эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг сайжруулах зорилгоор авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ бол олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомжид заасан хүний эрхийн хэм хэмжээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм	-	
	1.2. Оролцоог хангах			
	1.2.1. Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох	Тийм	-	Дээрх зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо практикт тулгарч буй бэрхшээл, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлохын

боломжийг бүрдүүлсэн эсэх			тулд салбарын алба хаагчдын ярилцлага, илтгэл, мэргэжлийн болон олон улсын байгууллагын судалгаанд үндэслэсэн оролцоог хангасан.
1.2.2.Зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа, эсхүл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	-	Судалгааны нэгдүгээр бүлгийн 1.2-т зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн бүлэг, иргэдийг тодорхойлсон болно.
1.3.Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал, хариуцлага			
1.3.1.Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил гарах эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн гол зорилго нь усан доорх соёлын өвийн хамгаалалтыг хангах, бэхжүүлэх бөгөөд үүний тулд оролцогч улсуудыг энэ чиглэлээр хамтран ажиллахаар үүрэгжүүлж, усан доорх соёлын өвийг хүн төрөлхтний ашиг тусын тулд хадгалах, усан доорх соёлын өвийг хамгаалахад шаардлагатай бүхий л арга хэмжээг бие даан эсвэл зохих түвшинд хамтран хэрэгжүүлэх зорилгоор өөрсдийн боломж, чадварт нийцүүлэн хамгийн боломжит арга хэрэгслийг ашиглах үүргийг хүлээлгэдэг. Мөн хамгийн чухал нь усан доорх соёлын өвийг арилжааны зорилгоор ашиглахыг хориглодог. Ийнхүү зохицуулснаар соёлын өвийн хууль бус худалдааг хязгаарлаж, соёлын эрхийг хангах, хамгаалахад чухал нөлөө үзүүлнэ.
1.3.2.Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хүний эрхийг хамгаалах механизмийн	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн зорилго болоод үндсэн зохицуулалт нь усан доорх соёлын өвийг арилжааны

	талаар НҮБ-аас өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх			зорилгоор ашиглахыг хориглоход чиглэж соёлын өвийн хууль бус худалдааг хязгаарлаж, соёлын эрхийг хангах, хамгаалах юм. Иймд хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт, НҮБ-ын зөвлөмжтэй нийцнэ.
	1.3.3.Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн 14 дүгээр зүйлд заасанчлан конвенцийн Оролцогч Улсууд хууль бусаар экспортлосон болон эсвэл/ энэ Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан усан доорх соёлын өвийг нутаг дэвсгэрт нь нэвтрэх, худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авна. Түүнчлэн тус конвенцийн 18 дугаар зүйлийн 1-т зааснаар конвенцод үл нийцэх байдлаар усан доороос гарган авсан соёлын өвийг хураан авах арга хэмжээг Оролцогч улс бүр өөрийн нутаг дэвсгэрт авахаар зохицуулсан.
2.Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1.Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарлах тохиолдолд энэ нь хууль ёсны ашиг сонирхолд нийцсэн эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн 14, 18 дугаар зүйлд Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан соёлын өвийг хураах тухай зохицуулсан нь эрхийн хязгаарлалт мөн боловч тус конвенцийн гол зорилго болох усан доорх соёлын өвийн хамгаалалтыг хангах, бэхжүүлэх, арилжааны зорилгоор ашиглахыг хориглоход уг хязгаарлалт зайлшгүй шаардлагатай болно.
	2.2.Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх	Тийм	-	
3.Эрх агуулагч	3.1.Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн Оролцогч улсууд, эрх бүхий

<p>агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх</p>			<p>байгууллага, соёл, түүх эсвэл археологийн холбоо хамааралтай улс, Зохицуулагч улс, Зөвлөлдөж буй улсууд, Оролцогч улсын харьяаллын иргэн, Конвенцын Нарийн бичгийн дарга нарын газар, ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий Захирал</p>
<p>3.2.Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх</p>	<p>Тийм</p>	<p>-</p>	<p>Усан доорх соёлын өв бүхий Оролцогч Улс нь эмзэг байдал бүхий эрх агуулагч юм.</p>
<p>3.3.Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх</p>	<p>Тийм</p>	<p>-</p>	<p>Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн удиртгал хэсэгт усан доорх соёлын өвийг арилжааны зориулалтаар ашиглах, ялангуяа усан доорх соёлын өвийг худалдах, олж авах эсвэл солилцох зорилготой тодорхой үйл ажиллагаанд гүнээ зовниж буй учир тус конвенцийг баталсан тухай өгүүлсэн байх бөгөөд эндээс усан доорх соёлын өв бүхий бүхий л улсууд өнөөгийн нөхцөл байдалд эмзэг эрх агуулагч болохыг илэрхийлж байна. Харин конвенцийн Оролцогч Улс болсноор Усан доорх соёлын өвийг өнөөгийн байдлаар нь хадгалах, эсвэл, шаардлагатай тохиолдолд шинжлэх ухааны болон хамгаалалтын зорилгоор хянамгай малтаж гаргахад авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний үр дүнг олон улсын, бүс нутгийн болон үндэсний түвшинд нэмэгдүүлэх үүргийг хүлээж, мөн тус үүргийг хүлээсэн улсуудтай хамтран ажиллаж, усан доорх соёлын өвийг хадгалах, хамгаалах, судлахад шаардлагатай бүхий л тусламж, дэмжлэгийг</p>
<p>3.4.Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг тусгах (хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлахгүй)</p>	<p>Тийм</p>	<p>-</p>	<p>Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн удиртгал хэсэгт усан доорх соёлын өвийг арилжааны зориулалтаар ашиглах, ялангуяа усан доорх соёлын өвийг худалдах, олж авах эсвэл солилцох зорилготой тодорхой үйл ажиллагаанд гүнээ зовниж буй учир тус конвенцийг баталсан тухай өгүүлсэн байх бөгөөд эндээс усан доорх соёлын өв бүхий бүхий л улсууд өнөөгийн нөхцөл байдалд эмзэг эрх агуулагч болохыг илэрхийлж байна. Харин конвенцийн Оролцогч Улс болсноор Усан доорх соёлын өвийг өнөөгийн байдлаар нь хадгалах, эсвэл, шаардлагатай тохиолдолд шинжлэх ухааны болон хамгаалалтын зорилгоор хянамгай малтаж гаргахад авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний үр дүнг олон улсын, бүс нутгийн болон үндэсний түвшинд нэмэгдүүлэх үүргийг хүлээж, мөн тус үүргийг хүлээсэн улсуудтай хамтран ажиллаж, усан доорх соёлын өвийг хадгалах, хамгаалах, судлахад шаардлагатай бүхий л тусламж, дэмжлэгийг</p>

				Оролцогч Улсуудын болон, олон улсын байгууллагын зүгээс хүлээн авах боломжтой болох юм. Энэ нь бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон, эмзэг байдлыг харгалзсан зохицуулалт юм.
4.Үүрэг хүлээгч	4.1.Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	-	Эрх агуулагчид Конвенцийн дагуу тодорхой үүрэг хүлээнэ.
5.Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлсэн эсэх	5.1.Жендэрийн үзэл баримтлалыг тусгасан эсэх	Тийм	-	Жендэрийн хувьд ялгавартай байх үзэл хандлага агуулагдаагүй.
	5.2.Эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэх	Тийм	-	Хүйсийн тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгаанд шууд сөргөөр нөлөөлөхгүй.

4.2.Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө

Хүснэгт 7. Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөг тандан судалсан байдал

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар	1.1.Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	Аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа, өрсөлдөөн, эдийн засаг, гадаадын хөрөнгө оруулалтад ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	1.2.Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх (эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан)	-	Үгүй	
	1.3.Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг арилжааны зорилгоор ашиглахыг хориглосноор хууль бус худалдаа, далд зах зээлийн учруулах аливаа сөрөг нөлөөллийг бууруулж хязгаарлах боломж бүрдэнэ.
2.Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1.Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах эсэх	-	Үгүй	Зах зээлийн өрсөлдөөн, үнийн хөөрөгдөл, монопол байдал бий болгохгүй.
	2.2.Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас үнийн хөөрөгдлийг бий болгох эсэх	-	Үгүй	
	2.3.Зах зээлд шинээр орж ирж	-	Үгүй	

	байгаа аж ахуйн нэгжид бэрхшээл, хүндрэл бий болгох эсэх			
	2.4.Зах зээлд шинээр монополийг бий болгох эсэх	-	Үгүй	
3.Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1.Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх	-	Үгүй	Аж ахуйн нэгжүүдэд ямар нэгэн зардал, үйл ажиллагааны хязгаарлалт, хориг саад учруулахгүй.
	3.2.Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	3.3.Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх	-	Үгүй	
	3.4.Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсхүл хориг тавих эсэх	-	Үгүй	
	3.5.Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх	-	Үгүй	
4.Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсч байгаа захиргааны зардлын ачаалал	4.1.Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардал (Тухайлбал, мэдээлэх, тайлан гаргах г.м) бий болгох эсэх	Тийм	-	Төрийн захиргааны байгууллагаас мэдээлэхтэй холбоотой тодорхой /бага/ зардал гарч болно.
5.Өмчлөх эрх	5.1.Өмчлөх эрхийг (үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг) хөндсөн зохицуулалт бий болох эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцийн 14, 18 дугаар зүйлд Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан соёлын өвийг хураах тухай зохицуулсан нь эрхийн хязгаарлалт мөн боловч тус конвенцийн гол зорилго болох усан доорх соёлын өвийн хамгаалалтыг хангах, бэхжүүлэх, арилжааны зорилгоор ашиглахыг хориглоход уг хязгаарлалт зайлшгүй шаардлагатай болно
	5.2.Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх болон хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт бий болгох эсэх	Тийм	-	
	5.3.Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх	-	Үгүй	Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг

				хөндсөн зохицуулалт байхгүй бөгөөд ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
6.Инноваци болон судалгаа шинжилгээ	6.1.Судалгаа шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх	-	Үгүй	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн удиртгал хэсэгт усан доорх соёлын өвийн судалгаа, малтлага, хамгаалалтад шинжлэх ухааны тусгай арга зүйн ашиглалт, хүртээмжийн хэрэгцээ болон зохих техник, тоног төхөөрөмж, мөн мэргэжлийн өндөр ур чадварыг ашиглах зэрэг асуудлуудад удирдлагын нэгдсэн шалгуур шаардлагатайг харгалзан үзсэний учир тус конвенцийг баталсан хэмээсэн байх бөгөөд конвенцийн 19, 21, 22 дугаар зүйлүүд дээрх үзэл баримтлалыг дэмжсэн тусгай зохицуулалтууд байна. Тус конвенцод нэгдэн орсноор усан доорх археологийн малтлага, судалгаа шинжилгээ, тус салбар дахь шинжлэх ухааны нээлт хийхэд томоохон дэмжлэг авах боломж бүрдэж байна.
	6.2.Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх	-	Үгүй	Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэх асуудалд нөлөөлөхгүй.
7.Хэрэглэгч болон гэр бүлийн төсөв	7.1.Хэрэглээний үнийн түвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	Хэрэглэгчийн эрх ашиг, санхүүгийн байдалд ямар нэг
	7.2.Хэрэглэгчдийн хувьд	-	Үгүй	

	дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх			сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхгүй.
	7.3.Хэрэглэгчдийн эрх ашигт нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
	7.4.Хувь хүний / гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд буюу урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
8.Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байрыг шинээр бий болгох эсэх	-	Үгүй	Бүс нутаг, байгууллага, салбар, нэгжид ажлын байр нэмэх, хасах, нөлөөлөх зүйлгүй.
	8.2.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	8.3.Жижиг, дунд үйлдвэр, эсхүл аль нэг салбарт нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
9.Төрийн захиргааны байгууллага	9.1.Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	-	Бага хэмжээний урсгал зардал гарна.
	9.2.Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсхүл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийх шаардлага тавигдах эсэх	-	Үгүй	Төрийн байгууллагын бүтэц, чиг үүрэгт ямар нэг өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй.
	9.3.Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх	-	Үгүй	
10.Макро эдийн засгийн хүрээнд	10.1.Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	Эдийн засаг, ажил эрхлэлт, хөрөнгө оруулалт, инфляцид нөлөөлөхгүй.
	10.2.Хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх	-	Үгүй	
	10.3.Инфляци нэмэгдэх эсэх	-	Үгүй	
11.Олон улсын харилцаа	11.1.Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм	-	Венийн болон бусад олон улсын гэрээнүүдтэй нийцнэ.

4.3.Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө

Хүснэгт 8. Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөөг тандан судалсан байдал

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Ажил эрхлэлтийн байдал, хөдөлмөрийн зах зээл	1.1.Шинээр ажлын байр бий болох эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцод нэгдэн орсноор тодорхой хэмжээнд шинээр

				<p>ажлын байр бий болно гэж үзэж байна. Конвенцийн удиртгал хэсэгт Усан доорх соёлын өвийг хамгаалахад улс орнууд, олон улсын байгууллагууд, шинжлэх ухааны хүрээлэнгүүд, мэргэжлийн байгууллагууд, археологичид, шумбагчид, бусад сонирхогч талууд болон олон нийтийг хамарсан хамтын ажиллагаа зайлшгүй шаардлагатай гэдэгт итгэсний учир энэхүү конвенцийг баталсан хэмээжээ. Конвенцийн 19, 21, 22 дугаар зүйлүүд дээрх үзэл баримтлалыг дэмжсэн тусгай зохицуулалтууд байна. Тус конвенцод нэгдэн орсноор манай улсын дээр дурдсан салбарт мэргэжлийн боловсон хүчин, мэргэжилтнүүд бэлтгэгдэж улмаар усан доорх археологийн салбар үүсэж, хөгжих юм. Ингэснээр шинээр ажлын байр бий болно.</p>
	1.2. Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх	-	Үгүй	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах конвенцод нэгдэн орсноор ажлын байрны ямар нэг цомхотгол явагдахгүй бөгөөд тодорхой ажил,
	1.3. Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	1.4. Тодорхой насны хүмүүсийн	-	Үгүй	

	ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөөлөх эсэх			хөдөлмөр эрхлэгч болон ажил эрхлэлтэд ямар нэг сөрөг нөлөөгүй.
2. Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1. Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Салбар, байгууллагын ажлын чанар, стандарт, ажилчдын эрх, үүрэг, эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөхгүй.
	2.2. Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
	2.3. Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
	2.4. Шинээр ажлын стандарт гаргах эсэх	-	Үгүй	
	2.5. Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлт бий болгох эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн удиртгал хэсэгт усан доорх соёлын өвийн судалгаа, малтлага, хамгаалалтад шинжлэх ухааны тусгай арга зүйн ашиглалт, хүртээмжийн хэрэгцээ болон зохих техник, тоног төхөөрөмж, мөн мэргэжлийн өндөр ур чадварыг ашиглах зэрэг асуудлуудад удирдлагын нэгдсэн шалгуур шаардлагатайг харгалзан үзсэний учир тус конвенцийг баталсан хэмээсэн байх бөгөөд конвенцийн 19, 21, 22 дугаар зүйлүүд дээрх үзэл баримтлалыг дэмжсэн тусгай зохицуулалтууд байна.
3. Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1. Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх	-	Үгүй	Тэгш бус байдал үүсгэж, нийгмийн эмзэг бүлэгт сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	3.2. Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг,	-	Үгүй	

	хөгжлийн бэршээлтэй иргэд, ажилгүй иргэд, үндэстний цөөнхөд гэх мэт			
	3.3.Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх	Тийм	-	Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн 14 дүгээр зүйлд Оролцогч Улсууд хууль бусаар экспортлосон болон эсвэл/ энэ Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан усан доорх соёлын өвийг нутаг дэвсгэрт нь нэвтрэх, худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авах тухай заасан байна. Иймд гадаадын иргэнд нөлөөлөл үзүүлэхээр байна.
4.Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, ёс суртахуун	4.1.Засаглалын харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	4.2.Төрийн байгууллагуудын үүрэг, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	-	Холбогдох яам, агентлаг, байгууллага, албан тушаалтны үүрэг, үйл ажиллагаа, гадаад харилцаанд эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	4.3.Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	-	
	4.4.Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	-	Энэхүү эрхийг дэмжиж баталгаажуулна.
	4.5.Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй.
5.Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1.Хувь хүн/нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Нийтийн эрүүл мэнд, хүмүүсийн амьдралын хэв маягт ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	5.2.Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	5.3.Хүмүүсийн амьдралын хэв	-	Үгүй	

	маяг (хооллолт, хөдөлгөөн, архи, тамхины хэрэглээ)-т нөлөөлөх эсэх			
6.Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1.Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Нийгмийн төрөл бүрийн ажил, үйлчилгээний чанар, хүртээмж, боловсролын тогтолцоо, сургалтын байгууллагын үйл ажиллагаанд ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй. Харин ч холбогдох салбарын хөгжлийг дэмжинэ.
	6.2.Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
	6.3.Иргэдийн боловсрол (төрийн болон хувийн хэвшлийн боловсролын байгууллага) олох, мэргэжил эзэмших, давтан сургалтад хамрагдахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	6.4.Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	6.5.Их, дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
7.Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1.Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	-	Соёлын өвийн эсрэг гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлнө. Учир нь Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн 14 дүгээр зүйлд Оролцогч Улсууд хууль бусаар экспортлосон болон эсвэл/ энэ Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан усан доорх соёлын өвийг нутаг дэвсгэрт нь нэвтрэх, худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авах үүргийг хүлээсэн байна.
	7.2.Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	-	Хуулийн хэрэгжилтийг хангахад эерэгээр нөлөөлнө.
	7.3.Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	-	Конвенцийн дагуу Оролцогч улсууд нь соёлын өвийн эсрэг

				гэмт хэргийн эсрэг хамтран ажиллах үүргийг хүлээсэн байх тул уг гэмт хэргийн илрүүлэлтэд эерэгээр нөлөөлнө.
	7.4.Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй, харин ч хохирогчийн эрх ашгийг хамгаалахад чиглэнэ.
8.Соёл	8.1.Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	-	Соёлын өвийг хамгаалахад чухал нөлөөтэй. Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн удиртгал хэсэгт усан доорх соёлын өв нь хүн төрөлхтний соёлын өвийн салшгүй хэсэг, ялангуяа ард түмэн, улс үндэстний түүх болон тэдгээрийн нийтлэг өвийн талаарх хоорондын харилцааны чухал элемент болохыг хүлээн зөвшөөрсний учир тус конвенцийг батлах болсныг дурдаад тус конвенцийн гол зорилгыг 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Энэ Конвенц нь усан доорх соёлын өвийн хамгаалалтыг хангах, бэхжүүлэх зорилготой” хэмээн заасан байх бөгөөд ийм учир тус конвенцийн зүйл, заалт бүхэн усан доорх соёлын өвийг хамгаалахад чиглэж байгаа болно.
	8.2.Хэл, соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсхүл уг	-	Үгүй	Хэл, соёлын ялгаатай байдалд

	ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх			сөрөг нөлөөгүй.
	<p>8.3.Иргэдийн түүх, соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх</p>	<p>Тийм</p>	<p>-</p>	<p>Иргэдийн итгэл, үнэмшил, идэвх, оролцоог нэмнэ. Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн удиртгал хэсэгт “Усан доорх соёлын өвийн өнөөгийн байдалд нөлөөлөл учруулахгүйгээр боловсролын болон чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх олон нийтийн эрх болон уг өвийн хамгаалалт, үнэлэмж, ойлголтыг нэмэгдүүлэхэд олон нийтийн боловсрол үнэ цэнтэй” хэмээн тунхаглаад тус конвенцийн 20 дугаар зүйлд Оролцогч улс бүр усан доорх соёлын өвийн үнэ цэн, ач холбогдол болон тус Конвенцын дагуу усан доорх соёлын өвийг хамгаалах ач холбогдлын талаар олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх боломжит арга хэмжээг авах үүрэгтэй болохыг тусгайлан зохицуулжээ. Түүнчлэн конвенцийн 2 дугаар зүйлийн 10 дахь хэсэгт усан доорх соёлын өвийн хамгаалалт болон менежментэд нийцэхгүй</p>

			<p>тохиолдлоос бусад тохиолдолд дурсгалын хамгаалалт, олон нийтийн ойлголт, хүртээмжийг бий болгох зорилгоор усан доорх соёлын өвийн дурсгалт газарт нөлөөлөл үүсгэхгүйгээр тухайн байгаа байдлыг нь ажиглах эсвэл баримтжуулахыг дэмжих тухай заасан байна.</p>
	<p>8.4.Хууль бусаар гадаад улсад гаргасан соёлын эд зүйлийг эгүүлэх, буцаах механизмыг бүрдүүлэх эсэх</p>	<p>Тийм</p>	<p>-</p> <p>Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн удиртгал хэсэгт ЮНЕСКО-ийн Соёлын эд зүйлийг хууль бусаар импортлох, экспортлох, өмчлөх эрхийг шилжүүлэхийг хориглох, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай 1970 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийн Конвенцод нийцүүлэн усан доорх соёлын өвийн хамгаалах, хадгалахтай холбоотой дүрмийг төрөлжүүлэх, үе шаттайгаар хөгжүүлэх шаардлагатай байгааг ухамсарласны учир энэхүү конвенцийг баталсан хэмээжээ. Тус конвенцийн 18 дугаар зүйлд энэ тухай дэлгэрэнгүй</p>

4.4. Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө

Хүснэгт 9. Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг тандан судалсан байдал

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1. Агаар	1.1. Зохицуулалтын хувилбарын үр дүнд агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	-	Үгүй	Агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэхгүй.
2. Зам тээвэр, түлш, эрчим хүч	2.1. Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх/бууруулах эсэх	-	Үгүй	Зам тээвэр, түлш, эрчим хүчний хэрэглээ, үйлдвэрлэлд ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	2.2. Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	2.3. Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	2.4. Тээврийн хэрэгслийн агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	-	Үгүй	
3. Ан амьтан, ургамлыг хамгаалах	3.1. Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх	-	Үгүй	Ан, амьтан, ургамал, экологийн тэнцвэрт байдалд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	3.2. Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
	3.3. Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
	3.4. Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Хосолмол өв бүхий газар нутгийн хамгаалалтад эерэг нөлөөлнө.
4. Усны нөөц	4.1. Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	Усны чанар, нөөцөд нөлөөлөхгүй.
	4.2. Усны бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	-	Үгүй	
	4.3. Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх	-	Үгүй	
5. Хөрсний бохирдол	5.1. Хөрсний бохирдолтод нөлөө үзүүлэх эсэх	-	Үгүй	Хөрсний бохирдол, эвдрэл үүсгэхгүй.
	5.2. Хөрсийг эвдэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх	-	Үгүй	
6. Газрын ашиглалт	6.1. Ашиглагдаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх	-	Үгүй	Газрын ашиглалт, зориулалтыг өөрчлөхгүй.
	6.2. Газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	-	Үгүй	
	6.3. Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын	-	Үгүй	

	зориулалтыг өөрчлөх эсэх			
7.Нөхөн сэргээгдэх /Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялаг	7.1.Нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг өөрөө нөхөн сэргээгдэх чадавхийг нь алдагдуулахгүйгээр зохистой ашиглах эсэх	-	Үгүй	Байгалийн баялагийн ашиглалтад ямар нэг сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	7.2.Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх	-	Үгүй	

4.5. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцэж байгаа эсэх

Зохицуулалтын хувилбарын үр нөлөөг шалгах энэ үе шатанд “хуульд нийцэж байгаа байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хууль тогтоомжийн үзэл санаа, зарчим, утга агуулгад нийцэж байгаа эсэхийг судлан үзнэ. Ингэхдээ зохицуулалтын хувилбар нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинтой холбогдох зохицуулалт, зарчимтай нийцэж буйг тулган үзэж, нарийвчлан шалгадаг.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенц нь Удиртгал хэсэг, 35 зүйлтэй бөгөөд конвенцийн зүйл нэг бүрийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, холбогдох бусад хууль, эрх зүйн актын зохицуулалттай харьцуулж шалгах боломжгүй. Учир нь тус конвенцийн ихэнх зохицуулалт далайн усан дахь соёлын өвийн асуудлыг шууд зохицуулсан байна. Далайд гарцгүй манай улсын хувьд тус конвенцийн дотоодын усан дахь зохицуулалт болон нийтлэг зохицуулалт чухал. Түүнчлэн конвенцийн тодорхойлолт хэсэг тэргүүтэй зарим хэсэгт тус шалгалтын ажлыг хийх боломжгүй байна. Иймд тус конвенцийн дотоодын усан дахь зохицуулалт болон нийтлэг зохицуулалт бүхий зүйл, заалтыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцэж байгаа эсэхийг шалгасан болно.

Удиртгал хэсэг

Усан доорх соёлын өв нь хүн төрөлхтний соёлын өвийн салшгүй хэсэг, ялангуяа ард түмэн, улс үндэстний түүх болон тэдгээрийн нийтлэг өвийн талаарх хоорондын харилцааны чухал элемент болохыг **хүлээн зөвшөөрч**,
Усан доорх соёлын өвийг хамгаалахын ач холбогдол болон үүрэг хариуцлагыг бүх оролцогч улсууд **ухамсарлаж**,
Усан доорх соёлын өвийн талаарх олон нийтийн сонирхол, ойлголт өсөн нэмэгдэж буйг **тэмдэглэж**,
Усан доорх соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалтад үзүүлэх судалгаа, мэдээлэл болон боловсролын ач холбогдолд **итгэж**,
Усан доорх соёлын өвийн өнөөгийн байдалд нөлөөлөл учруулахгүйгээр боловсролын болон чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх олон нийтийн эрх болон уг өвийн хамгаалалт, үнэлэмж, ойлголтыг нэмэгдүүлэхэд олон нийтийн боловсрол үнэ цэнтэй гэдэгт **итгэж**,
Усан доорх соёлын өв, түүнд чиглэсэн зөвшөөрөлгүй үйл ажиллагаанаас болж аюулд өртөж буй нөхцөл болон ийм үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд илүү хүчтэй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байгааг **ойлгож**,
Хууль ёсны үйл ажиллагаанаас үүдэн усан доорх соёлын өвд санамсаргүй байдлаар нөлөөлж болзошгүй сөрөг нөлөөлөлд зохих ёсоор хариу өгөх хэрэгцээг мэдэрч,

Усан доорх соёлын өвийг арилжааны зориулалтаар ашиглах, ялангуяа усан доорх соёлын өвийг худалдах, олж авах эсвэл солилцох зорилготой тодорхой үйл ажиллагаанд гүнээ **ЗОВНИЖ**,

Усан доорх соёлын өвийг олж илрүүлэх, түүнд нэвтрэх боломжийг нэмэгдүүлэх дэвшилтэт технологи буй эсэхийг анхаарч, Усан доорх соёлын өвийг хамгаалахад улс орнууд, олон улсын байгууллагууд, шинжлэх ухааны хүрээлэнгүүд, мэргэжлийн байгууллагууд, археологичид, шумбагчид, бусад сонирхогч талууд болон олон нийтийг хамарсан хамтын ажиллагаа зайлшгүй шаардлагатай гэдэгт **ИТГЭЖ**,

Усан доорх соёлын өвийн судалгаа, малтлага, хамгаалалтад шинжлэх ухааны тусгай арга зүйн ашиглалт, хүртээмжийн хэрэгцээ болон зохих техник, тоног төхөөрөмж, мөн мэргэжлийн өндөр ур чадварыг ашиглах зэрэг асуудлуудад удирдлагын нэгдсэн шалгуур шаардлагатай харгалзан **ҮЗЭЖ**,

ЮНЕСКО-ийн Соёлын эд зүйлийг хууль бусаар импортлох, экспортлох, өмчлөх эрхийг шилжүүлэхийг хориглох, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай 1970 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийн Конвенц, Дэлхийн соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалах тухай 1972 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрийн Конвенц, Далайн эрхзүйн тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын 1982 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн Конвенц зэрэг олон улсын хууль тогтоомж, практикт нийцүүлэн усан доорх соёлын өвийн хамгаалах, хадгалахтай холбоотой дүрмийг төрөлжүүлэх, үе шаттайгаар хөгжүүлэх шаардлагатай байгааг **УХАМСАРЛАЖ**,

Усан доорх соёлын өвийг өнөөгийн байдлаар нь хадгалах, эсвэл, шаардлагатай тохиолдолд шинжлэх ухааны болон хамгаалалтын зорилгоор хянамгай малтаж гаргахад авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний үр дүнг олон улсын, бүс нутгийн болон үндэсний түвшинд нэмэгдүүлэх үүргийг хүлээж, Энэ асуултыг олон улсын Конвенцын сэдэв байх ёстой гэж үзэн хорин ес дэх хурлаараа **ШИЙДВЭРЛЭЖ**, 2001 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр энэ Конвенцыг батлав.

Удиртгалд дурдсан Конвенцын үндсэн зарчим, зорилго нь Монгол Улсын дараах эрх зүйн баримт бичгүүдэд нийцэж байна. Үүнд:

- Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн оршил хэсэгт “Монголын ард түмэн бид...төрт ёс, түүх, соёлынхоо уламжлалыг нандигнан өвлөж...зорилго болгоно. Үүний учир Монгол Улсын Үндсэн хуулийг даяар олноо зарлан тунхаглаж байна.” хэмээн тунхаглаад Долдугаар зүйлийн 1-т “Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.” хэмээн заасан.
- 2021 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр батлагдсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 12 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 1.13 дахь хэсэгт заасны дагуу “Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийг соёрхон батлах тухай” хуулийн төслийг боловсруулж, 2023 онд Улсын Их Хуралд өргөн барихаар төлөвлөсөн байна. Ийнхүү төлөвлөхдөө хууль санаачлагч нь Засгийн Газар, хариуцан боловсруулах байгууллага нь Соёлын яам байхаар тодорхойлжээ. Тус хуулийн төслийг боловсруулах үндэслэл, зохицуулах харилцааны тухайд товч байдлаар “Усан доорх соёлын өвийг хадгалан хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, сурталчлах, хууль бус худалдаа, малтлагаас сэргийлэх нөхцөлийг бий болгох.” хэмээсэн байна⁵⁴.
- “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийг 2015 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр батлагдсан “Хууль тогтоомжийн

⁵⁴ Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолын хавсралт: “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл” Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11551?lawid=16009>

тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/-ийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-д үндэслэсэн байна. Тус хэсэг буюу 7.1-д “Үндсэн чиглэлийн төслийг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал хэлэлцэн батална” гэж заасан байх ба мөн 7.1, 7.2, 7.3-т Засгийн газар тухайн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд санаачлах хууль тогтоомжийн талаар урьдчилан төлөвлөж, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох Үндсэн чиглэлд тусгах, Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох байгууллагын саналыг авч, нэгтгэн судалсны үндсэн дээр Үндсэн чиглэлийн төслийг Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт нийцүүлэн боловсруулах, Үндсэн чиглэлийн төсөлд санал өгөх байгууллага нь нийгмийн тухайн харилцааг зохицуулж байгаа хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийсний үндсэн дээр уг асуудлаар шинээр хууль гаргах, эсхүл хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах үндэслэл, шаардлагыг тодорхойлох харилцаануудыг зохицуулжээ.

- Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.6.3.6-д “Соёлын өвийг хамгаалах олон улсын гэрээ хэлэлцээрт нэгдэн орох асуудлыг судалж шийдвэрлүүлнэ” гэж⁵⁵, 2.6.3.7-д “соёлын өвийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх зорилгоор хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулна” хэмээн тус тус заасан байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 1 дүгээр зүйл – Тодорхойлолт

Конвенцын зорилго:

1.(a) “Усан доорх соёлын өв” гэж хамгийн багадаа 100 жилийн туршид хэсэгчлэн эсвэл бүхэлдээ тодорхой хугацааны туршид эсвэл байнга усан доор байсан соёл, түүх эсвэл археологийн шинж чанартай, хүний оролцоотой бүхий л ул мөрийг:

(i) Дурсгалт газар, байгууламж, барилга, олдвор болон хүний үлдэц энэ бүгд нь археологийн болон байгалийн хосолмол агуулгаараа;

(ii) Археологийн болон байгалийн хосолмол агуулгаараа буй олдвор, хөлөг онгоц, тээврийн хэрэгсэл болон түүний хэсгүүд, нисэх онгоц, болон бусад бүрэлдэхүүн; болон

(iii) нэн эрт үед хамаарах эд зүйлс.

(b) Далайн ёроолд байрлуулсан дамжуулах хоолой болон кабелийн утсыг усан доорх соёлын өв гэж үзэхгүй.

(c) Шугам хоолой, кабелиас бусад далайн ёроолд байрлуулсан, ашиглагдаж байгаа төхөөрөмжийг усан доорх соёлын өв гэж үзэхгүй.

2.(a) “Оролцогч улсууд” гэдэг нь энэ Конвенцыг дагаж мөрдөхийг хүлээн зөвшөөрсөн болон энэ Конвенц хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй улсуудыг хэлнэ.

(b) Энэ Конвенцын 26 дугаар зүйлийн 2 (b) хэсэгт заасан Конвенцын нөхцөлийн дагуу талууд болсон нутаг дэвсгэрийг “Оролцогч улсууд” гэж ойлгон шаардлагад нийцүүлсэн өөрчлөлтүүдийг хийнэ.

3.“ЮНЕСКО” гэж Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Боловсрол, Шинжлэх Ухаан, Соёлын Байгууллага.

4.“Ерөнхий Захирал” гэдэг нь ЮНЕСКО-ийн Ерөнхий Захирал.

5.“Харьяалалгүй орон зай” гэж улсын нутаг дэвсгэрийн харьяаллын гадна орших далайн ёроол, далай тэнгисийн ёроол дахь газрын хэвлийг хэлнэ.

6.“Усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагаа” гэж усан доорх соёлын өвийг үндсэн объект болгон ашигладаг, усан доорх соёлын өвийг шууд болон шууд бус байдлаар сүйтгэх, эсвэл гэмтээж болзошгүй үйл ажиллагааг хэлнэ.

7.“Усан доорх соёлын өвд санамсаргүй нөлөөлж буй үйл ажиллагаа” гэж усан

⁵⁵ Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 203 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт: “Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө” Эх сурвалж: <https://legalinfo.mn/inn/detail/15804>

доорх соёлын өвийг үндсэн объект эсвэл тэдний аль нэг объект болохыг үл харгалзан, усан доорх соёлын өвийг бодитойгоор сүйтгэх, гэмтээж болзошгүй үйл ажиллагааг хэлнэ.

8.“Улсын хөлөг онгоц, агаарын хөлөг” гэж живэх хүртэл нь худалдааны бус зориулалтаар зөвхөн засгийн газар ашиглаж, тухайн улсын эзэмшилд байж, үйл ажиллагаа явуулж байсан усан доорх соёлын өвийн тодорхойлолтыг хангасан байлдааны хөлөг онгоц, бусад хөлөг онгоц болон нисэх онгоцыг хэлнэ.

9.“Дүрэм” гэж энэ Конвенцын 33 дугаар зүйлд заасан, усан доорх соёлын өвд чиглэгдсэн үйл ажиллагааны дүрмийг хэлнэ.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Соёлын тухай хууль

3 дугаар зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:

3.1.1."соёлын үнэт зүйл" гэж түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийн аль нэг хэсгийг төлөөлж чадах, эсхүл хүний оюун санаа, үйлдэхүйн үр дүнд бий болсон соёлын агуулга бүхий биет болон биет бус илэрхийллийг;

3. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

3 дугаар зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:

3.1.1."соёлын өв" гэж түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийн аль нэг хэсгийг төлөөлж чадах байгаль, нийгэм, түүх, соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үнэ цэнэ, ач холбогдол бүхий өвийг;

3.1.2."соёлын биет өв" гэж түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийг төлөөлөх биетээр оршин байгаа дурсгалыг;

3.1.3."түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал" гэж унаган газартаа хүрээлэн байгаа орчны хамт үнэ цэнэ, ач холбогдол нь илэрхийлэгдэх дангаар болон цогцолбор байдлаар орших дурсгалыг;

3.1.4."түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл" гэж тодорхой орон зайд шилжүүлэн байрлуулах боломжтой дурсгалыг;

3.1.6."соёлын өвийн дурсгалт газар" гэж соёлын биет болон биет бус өв нь байгаль орчин, уламжлалт ахуйтайгаа харилцан шүтэлцсэн соёлын орон зай, газар нутгийг;

4 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн ангилал

4.1.Соёлын өвийг биет ба биет бус гэж ангилна.

4.2.Соёлын биет өвийг түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал болон хөдлөх дурсгалт зүйл гэж ангилна.

5 дугаар зүйл.Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал

5.1.Дараах соёлын биет өвийг өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалд хамааруулна:

5.1.1.эртний ургамал, амьтны олдворт газар;

5.1.2.эртний хүний оршин сууж байсан ул мөрийг хадгалсан соёлт давхарга;

5.1.3.чулуун зэвсгийн олдворт газар;

5.1.4.хадны зураг, бичээс;

5.1.5.булш, хиргисүүр, оршуулга, тахил, тайлгын байгууламж;

5.1.6.эртний хот суурин, сүм хийдийн үлдэгдэл, түүхэн дурсгалт барилга, архитектурын дурсгал;

5.1.7.хөшөө дурсгал;

5.1.8.эрт цагт ашигт малтмал олборлож, боловсруулж үйлдвэрлэл, газар тариалан эрхэлж байсан газар, түүнд холбогдох чулуун дурсгал;

5.1.9.тахилгат газар;

5.1.10.түүхэн үйл явдал болсон дурсгалт газар;

5.1.11.бусад түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал.

6 дугаар зүйл.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл

6.1.Дараах соёлын биет өвийг өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлд хамааруулна:

6.1.1.ховор эрдэс;

6.1.2.эрдэнийн чулууны ховор олдвор;

6.1.3.солир;

6.1.4.ховор болон ховордсон ургамлын хатаамал цуглуулга, амьтны чихмэл;

6.1.5.эртний ургамал, амьтны олдвор;

6.1.6.археологийн олдвор;

6.1.7.угсаатны хувцас, чимэглэл;

6.1.8.уламжлалт аж ахуйн тоног хэрэгсэл, хөдөлмөрийн багаж зэвсэг;

6.1.9.угсаатан, ястны уламжлалт хөгжмийн зэмсэг, эд өлгийн зүйл;

6.1.10.уламжлалт тоглоом, наадгай;

6.1.11.уламжлалт шашин, шүтлэгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл;

6.1.12.бичгийн дурсгалт зүйл;

6.1.13.дүрс, дуу авианы баримт;

6.1.14.дүрслэх урлагийн бүх төрлийн бүтээл, холбогдох эд өлгийн зүйл;

6.1.15.уламжлалт монгол эмнэлгийн оношилгоо, эмчилгээний хэрэглэгдэхүүн, тэдгээрт холбогдох эд өлгийн зүйл;

6.1.16.гэр, сууц, тэдгээрт холбогдох эд өлгийн зүйл;

6.1.17.бусад түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл.

38 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хамгаалахтай холбоотой хориглох үйл ажиллагаа

38.1.Соёлын өвд хохирол учруулж болзошгүй дараах үйл ажиллагааг хориглоно:

38.1.1.түүх, соёлын дурсгалт газар түүний орчны бүсэд дэд бүтцийн барилга байгууламж барих, уул уурхай, газар тариалан эрхлэх, үйлдвэрлэл явуулах;

38.1.2.палеонтологи, археологи, угсаатны мэргэжлийн байгууллагаар урьдчилан хайгуул, судалгаа хийлгэхгүйгээр хот суурин, барилга байгууламж барих, шинээр зам тавих, тариалангийн талбай олгох, усан цахилгаан станц байгуулах, ашигт малтмалын хайгуул хийх, ашиглах зэрэг аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахад зориулж газар олгох;

38.1.3.хуульд зааснаас бусад тохиолдолд нийтийн өмчийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг өмчлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр өөр байгууллага, орчинд шилжүүлэн хадгалах, зөөж тээвэрлэх, хөдөлгөх;

38.1.4.улс, аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалд зар сурталчилгааны самбар, бичиг хадах, анхны хэлбэр төрх, хийц, бүтээцийг өөрчлөх.

38.2.Палеонтологи, археологи, угсаатны урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлын дүгнэлтээр соёлын өвд эрсдэл учирч болзошгүй байгаа нь тогтоогдсон бол аж ахуйн үйл ажиллагааг зогсоох үндэслэл болно.

38.3.Газрын хэвлийг эзэмших, ашиглах явцад соёлын биет өв илэрвэл газрын хэвлийг ашиглагч ажлаа зогсоож, энэ тухай сум, дүүргийн Засаг дарга, цагдаагийн болон уг асуудлыг хариуцсан байгууллагад нэн даруй мэдэгдэнэ.

Соёлын тухай хууль дахь соёлын үнэт зүйлийн тодорхойлолт, Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль дахь соёлын өвийн тодорхойлолт нь тухайн ойлголтуудыг хэт ерөнхий тодорхойлсон байх бөгөөд конвенцод нэгдэн ороход тус тодорхойлолтыг өөрчлөх шаардлага тулгарах нь зайлшгүй. Учир нь тус конвенцод “Усан доорх соёлын өв” гэж хамгийн багадаа 100 жилийн туршид хэсэгчлэн эсвэл бүхэлдээ тодорхой хугацааны туршид эсвэл байнга усан доор байсан соёл, түүх эсвэл археологийн шинж чанартай, хүний оролцоотой бүхий л үл мөрийг ойлгохоор тодорхойлсон байгаа нь Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуульд заасан соёлын биет өвд хамаарахаар байгаа ч илүү нарийн шалгуур тогтоосон учир тусгайлан тодорхойлохоос өөр аргагүйд хүргэж байна. Түүнчлэн конвенцод нэгдэн орсон тохиолдолд Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт

Зүйлийн жагсаалтад “живсэн хөлөг онгоц, агаарын хөлөг” гэж нэмэх, “Усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагаа”, “Усан доорх соёлын өвд санамсаргүй нөлөөлж буй үйл ажиллагаа” гэх ойлголтуудыг хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар хуульчлах шаардлагатай.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт	
1.	<p>2 дугаар зүйл – Зорилго, ерөнхий зарчим</p> <p>1.Энэ Конвенц нь усан доорх соёлын өвийн хамгаалалтыг хангах, бэхжүүлэх зорилготой.</p> <p>2.Оролцогч улсууд усан доорх соёлын өвийг хамгаалах чиглэлээр хамтран ажиллана.</p> <p>3.Оролцогч улсууд энэхүү Конвенцын заалтад нийцүүлэн усан доорх соёлын өвийг хүн төрөлхтний ашиг тусын тулд хадгална.</p> <p>4.Оролцогч улсууд нь энэ Конвенц болон олон улсын хууль тогтоомжид нийцүүлэн усан доорх соёлын өвийг хамгаалахад шаардлагатай бүхий л арга хэмжээг бие даан эсвэл зохих түвшинд хамтран хэрэгжүүлэх зорилгоор өөрсдийн боломж, чадварт нийцүүлэн хамгийн боломжит арга хэрэгслийг ашиглана.</p> <p>5.Усан доорх соёлын өвд чиглэсэн аливаа үйл ажиллагааг зөвшөөрөх эсвэл хийхээс өмнө усан доорх соёлын өвийг оршин байгаа газарт одоогийн байдлаар нь хадгалах нь хамгаалалтын эхний сонголт гэж үзэх ёстой.</p> <p>6.Усан доороос гарган авсан соёлын өвийг урт хугацаанд хадгалахын тулд түүнийг хадгалж, хамгаалж, хариуцах ёстой.</p> <p>7.Усан доорх соёлын өвийг арилжааны зорилгоор ашиглахыг хориглоно.</p> <p>8.Үндэсний туршлага болон Олон улсын хууль тогтоомж, түүний дотор НҮБ-ын Далайн эрх зүйн тухай Конвенцтой уялдуулан энэ Конвенцын зүйл, заалт нь олон улсын эрх зүйн дүрэм болон тухайн улсын бүрэн эрхт байдал, улсын усан онгоц, нисэх онгоцтой холбогдох аливааэрхийг өөрчилнө гэж тайлбарлагдахгүй болно.</p> <p>9.Оролцогч улсууд далай, тэнгисийн усан дахь хүний бүх төрлийн үлдэгдэлд зохих ёсоор хүндэтгэлтэй хандана.</p> <p>10.Усан доорх соёлын өвийн хамгаалалт болон менежментэд нийцэхгүй тохиолдлоос бусад тохиолдолд дурсгалын хамгаалалт, олон нийтийн ойлголт, хүртээмжийг бий болгох зорилгоор усан доорх соёлын өвийн дурсгалт газарт нөлөөлөл үүсгэхгүйгээр тухайн байгаа байдлыг нь ажиглах эсвэл баримтжуулахыг дэмжиж болно.</p>
Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг	
2.	<p>Монгол Улсын Үндсэн Хууль</p> <p>Долдугаар зүйл.</p> <p>1.Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.</p> <p>Аравдугаар зүйл.</p> <p>2.Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.</p> <p>3.Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.</p>
3.	<p>Соёлын тухай хууль</p> <p>4 дүгээр зүйл.Төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого</p> <p>4.1.Төрөөс соёлын талаар дараах бодлого хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.1.1.соёлын өвийг төрийн онцгой анхаарал, ивээлд байлгах;</p> <p>21 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>21.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>21.1.7.соёлын гадаад харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>27 дугаар зүйл.Олон улсын хамтын ажиллагаа</p> <p>27.1.Олон улсын хамтын ажиллагааг дараах чиглэлээр дэмжиж, хөгжүүлнэ:</p> <p>27.1.1.монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын өвийг сурвалжлан олох, судалж шинжлэх, хадгалж хамгаалах талаар уг өв байгаа улстай хамтран ажиллах;</p> <p>27.1.2.монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын үнэт зүйлийн хуулбарыг авчрах;</p> <p>27.1.3.хууль бусаар алдагдсан соёлын өвийг эргүүлэн авчрах;</p>

27.1.4.монголын түүх, соёлыг гадаадад сурталчлах;
27.1.5.соёлын биет өвийг сэргээн засварлах;
27.1.6.уран бүтээл хамтран бүтээх, солилцох;
27.1.7.соёлын ажилтныг сургах, мэргэшүүлэх;
27.1.8.соёлын үйл ажиллагаанд шинэ техник технологи, инновац, тоног төхөөрөмж нэвтрүүлэх;
27.1.9.соёлын боловсрол олгох сургалтын арга зүй, сургалтын хөтөлбөрийг харилцан солилцох.
27.2.Төрийн холбогдох байгууллага бүрэн эрхийнхээ хүрээнд энэ хуулийн 27.1-д заасан чиглэлийн дагуу үйл ажиллагаа эрхэлнэ.

4. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

13 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэн эрх

13.1.Засгийн газар соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:
13.1.4.язгуур гарал үүсэл нэг, илэрхийлэгдэх шинжээрээ нийтлэг, монгол угсаатны түүхэнд ач холбогдол бүхий соёлын өвийг хамгаалах талаар уг өв хадгалагдаж буй гадаад улстай хэлэлцээр хийх, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;
13.1.5.улсын хилээр гарч алдагдсан соёлын биет өвийг эргүүлэн авчрах ажлыг зохион байгуулах, холбогдох байгууллагад чиглэл өгөх, хэрэгжилтэд хяналт тавих;

30 дугаар зүйл.Олдвор

30.1.Түүх, соёл, шинжлэх ухааны ач холбогдол бүхий үнэт зүйл оршин байгаа нутаг дэвсгэр, газрын хэвлий нь төрийн хамгаалалтад байх бөгөөд аливаа олдвор нь төрийн өмч мөн.

30.2.Олдворыг хадгалах, хамгаалах, судлахдаа түүний эх төрх, бүрэн бүтэн байдал, хэлбэр, шинж чанарыг алдагдуулж гэмтээхийг хориглоно.

35 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг худалдах, худалдан авах

35.4.Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг гадаадын иргэн, хуулийн этгээд, харьяалалгүй хүнд худалдахыг хориглоно.

35.5.Палеонтологи, археологийн олдворыг худалдахыг хориглоно.

36 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг ашиглах

36.1.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглана.

36.2.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ хийх, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглахдаа гэмтээх, үрэгдүүлэхийг хориглоно.

37 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хамгаалах тогтолцоо

37.1.Соёлын өвийг хамгаалах асуудлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн захиргааны байгууллага болон бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг дарга, энэ хуулиар үүрэг хүлээсэн байгууллага, эрх бүхий этгээд хариуцна.

37.2.Соёлын өвийн хамгаалалтад соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн захиргааны байгууллага, бүх шатны Засаг дарга, соёлын өвийн хяналтын улсын байцаагч, гэрээт харуул, хуулиар эрх олгосон байгууллага, албан тушаалтан хяналт тавина.

37.3.Соёлын өвийн анхны төрх, нэгдмэл цогц байдлыг алдагдуулахгүйгээр тухайн орон нутагт нь хадгалах зарчим баримтална. Хадгалалт хамгаалалтын нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний зөвшөөрлөөр төрийн болон, орон нутгийн музейд шилжүүлэн хадгалж болно.

Тус конвенцийн зорилго, ерөнхий зарчим нь Монгол Улсын Үндсэн Хууль, төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого, зарчмыг тодорхойлж, соёлын үйл ажиллагаа эрхлэх, түүний удирдлага, зохион байгуулалт, оролцогчдын эрх, үүрэг, эдийн засгийн үндсийг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилготой Соёлын тухай хууль, соёлын өвийг эрэн сурвалжлах, бүртгэх, судалж шинжлэх, зэрэглэл тогтоох, үнэлэх, хадгалах, хамгаалах, сэргээн засварлах, сэргээн уламжлуулах, өвлүүлэх, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, сурталчлахтай холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилготой Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн холбогдох зүйл, заалтуудад бүрнээ нийцэж байгааг дээрх хүснэгтээс харагдаж байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт	
1.	3 дугаар зүйл – Энэ конвенц болон Далайн эрхзүйн тухай НҮБ-ын Конвенц хоорондын хамаарал Энэ Конвенцын зүйл, заалт нь НҮБ -ын Далайн эрх зүйн тухай Конвенц зэрэг олон улсын хууль, эрх зүйд заасан улс орнуудын эрх, харьяалал, үүргийг зөрчихгүй. Энэ Конвенцыг олон улсын хууль, эрх зүй түүний дотор НҮБ-ын Далайн эрх зүйн тухайн Конвенцын хүрээнд нийцүүлэн тайлбарлаж, хэрэглэнэ.
Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг	
2.	Монгол Улсын Үндсэн Хууль Аравдугаар зүйл. 2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. 3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.
3.	Конвенц соёрхон батлах тухай 1996 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдөр 1 дүгээр зүйл. Монтего-Бей хотноо 1982 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр байгуулагдсан "Далайн эрх зүйн тухай НҮБ-ын Конвенц"-ийг Засгийн газраас өргөн мэдүүлсний дагуу соёрхон баталсугай.

Тус конвенцийн дээрх зүйлд НҮБ -ын Далайн эрх зүйн тухай Конвенц зэрэг олон улсын хууль, эрх зүйд заасан улс орнуудын эрх, харьяалал, үүргийг зөрчихгүй бөгөөд энэ Конвенцыг олон улсын хууль, эрх зүй түүний дотор НҮБ-ын Далайн эрх зүйн тухайн Конвенцын хүрээнд нийцүүлэн тайлбарлаж, хэрэглэхээр заажээ. Монгол Улс нь 1996 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдөр Монтего-Бей хотноо 1982 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр байгуулагдсан "Далайн эрх зүйн тухай НҮБ-ын Конвенц"-ийг Засгийн газраас өргөн мэдүүлсний дагуу соёрхон баталсан байдаг. Иймд Монгол Улсын Үндсэн Хууль болон Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд нийцсэн буюу харшлахааргүй байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт	
1.	6 дугаар зүйл – Хоёр талт, бүс нутгийн эсвэл бусад олон талт хэлэлцээрүүд 1. Оролцогч улсууд нь усан доорх соёлын өвийг хадгалах зорилгоор хоёр талт, бүс нутгийн болон бусад олон талт хэлэлцээр байгуулах, эсвэл одоо байгаа гэрээг сайжруулж ажиллахад дэмжлэг үзүүлнэ. Ийм бүх хэлэлцээр нь энэ Конвенцын зүйл заалттай бүрэн нийцэж байх ёстой бөгөөд түүний нийтлэг шинж чанарыг алдагдуулахгүй байна. Улс орнууд ийм хэлэлцээр хийснээр усан доорх соёлын өвийг энэ Конвенцод тусгаснаас илүү сайн хамгаалж чадахуйц дүрэм, журам баталж болно. 2. Хоёр талт, бүс нутгийн болон бусад олон талт хэлэлцээрт оролцогч талууд нотлогдохуйц хамаарал бүхий, ялангуяа соёл, түүх эсвэл археологийн холбоо хамааралтай улс орнуудыг усан доорх соёлын өвийн талаарх хэлэлцээрт нэгдэхийг урьж болно. 3. Конвенц батлахаас өмнө Оролцогч улсуудын байгуулсан живсэн хөлөг онгоцыг хамгаалах хоёр талт, бүс нутгийн болон бусад олон талт гэрээ, хэлэлцээр болон ялангуяа энэ Конвенцын зорилго, зорилттой нийцэж эрх үүргүүдэд өөрчлөлт оруулахгүй.
Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг	
2.	Монгол Улсын Үндсэн Хууль Долдугаар зүйл. 1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна. Аравдугаар зүйл. 2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. 3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.
3.	Соёлын тухай хууль 21 дүгээр зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх 21.1. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын үйл

ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

21.1.7.соёлын гадаад харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулах;

27 дугаар зүйл.Олон улсын хамтын ажиллагаа

27.1.Олон улсын хамтын ажиллагааг дараах чиглэлээр дэмжиж, хөгжүүлнэ:

27.1.1.монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын өвийг сурвалжлан олох, судалж шинжлэх, хадгалж хамгаалах талаар уг өв байгаа улстай хамтран ажиллах;

27.1.2.монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын үнэт зүйлийн хуулбарыг авчрах;

27.1.3.хууль бусаар алдагдсан соёлын өвийг эргүүлэн авчрах;

27.1.4.монголын түүх, соёлыг гадаадад сурталчлах;

27.1.5.соёлын биет өвийг сэргээн засварлах;

27.1.6.уран бүтээл хамтран бүтээх, солилцох;

27.1.7.соёлын ажилтныг сургах, мэргэшүүлэх;

27.1.8.соёлын үйл ажиллагаанд шинэ техник технологи, инновац, тоног төхөөрөмж нэвтрүүлэх;

27.1.9.соёлын боловсрол олгох сургалтын арга зүй, сургалтын хөтөлбөрийг харилцан солилцох.

27.2.Төрийн холбогдох байгууллага бүрэн эрхийнхээ хүрээнд энэ хуулийн 27.1-д заасан чиглэлийн дагуу үйл ажиллагаа эрхэлнэ.

4. **Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль**

13 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэн эрх

13.1.Засгийн газар соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

13.1.4.язгуур гарал үүсэл нэг, илэрхийлэгдэх шинжээрээ нийтлэг, монгол угсаатны түүхэнд ач холбогдол бүхий соёлын өвийг хамгаалах талаар уг өв хадгалагдаж буй гадаад улстай хэлэлцээр хийх, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;

13.1.5.улсын хилээр гарч алдагдсан соёлын биет өвийг эргүүлэн авчрах ажлыг зохион байгуулах, холбогдох байгууллагад чиглэл өгөх, хэрэгжилтэд хяналт тавих;

Конвенцод Оролцогч улсууд нь усан доорх соёлын өвийг хадгалах зорилгоор хоёр талт, бүс нутгийн болон бусад олон талт хэлэлцээр байгуулах, эсвэл одоо байгаа гэрээг сайжруулж ажиллахад дэмжлэг үзүүлэх ба ийм бүх хэлэлцээр нь энэ Конвенцын зүйл заалттай бүрэн нийцэж байх ёстой бөгөөд түүний нийтлэг шинж чанарыг алдагдуулахгүй байх ёстой. Улс орнууд ийм хэлэлцээр хийснээр усан доорх соёлын өвийг энэ Конвенцод тусгаснаас илүү сайн хамгаалж чадахуйц дүрэм, журам баталж болно. Түүнчлэн хоёр талт, бүс нутгийн болон бусад олон талт хэлэлцээрт оролцогч талууд нотлогдохуйц хамаарал бүхий, ялангуяа соёл, түүх эсвэл археологийн холбоо хамааралтай улс орнуудыг усан доорх соёлын өвийн талаарх хэлэлцээрт нэгдэхийг урьж болно.

Энэхүү зохицуулалт нь манай улсын хувьд онцгой ач холбогдолтой. Өөрийн улстай соёл, түүх эсвэл археологийн холбоо хамааралтай улс орнуудтай усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухайд хамтын ажиллагаа хэрэгжүүлэхэд тус конвенц дэмжлэг болно. Иймийн учир энэхүү конвенцод нэгдэн орох бол холбогдох хуулиудад усан доорх соёлын өвийг хадгалах зорилгоор хоёр талт, бүс нутгийн болон бусад олон талт хэлэлцээр байгуулах, олон улсын хамтын ажиллагааны тухай дэлгэрэнгүй зохицуулалтыг нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар хуульчлах нь чухал.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1.	7 дугаар зүйл – Дотоодын ус, арал хоорондын ус болон харьяа тэнгис дэх усан доорх соёлын өв
	1. Оролцогч улсууд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ дотоодын ус, арал хоорондын ус болон харьяа тэнгис дэх усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагааг зохицуулах, зөвшөөрөх онцгой эрхтэй.
	2. Усан доорх соёлын өвийг хамгаалахтай холбоотой бусад олон улсын хэлэлцээр, олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчихгүйгээр Оролцогч улсууд дотоодын ус, арал хоорондын ус, харьяа тэнгис дэх усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагаанд

энэхүү Дүрмийг хэрэглэнэ.

3. Арал хоорондын ус болон харьяа далай тэнгистээ бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж, улс орнууд болон оролцогч улсын нийтлэг туршлагыг танин мэдэж, улсын өмчит хөлөг онгоц болон нисэх онгоцыг хамгаалах хамгийн сайн арга зүйгээр хамтран ажиллахын тулд энэ Конвенцод нэгдсэн Оролцогч улсын далбаа, хэрэгцээтэй тохиолдолд танигдахуйц улсын өмчит хөлөг онгоц, агаарын хөлгийг илрүүлсэнтэй холбогдуулан бусад улсуудтай хамаарах нотлогдохуйц холбоо хамаарал, ялангуяа соёл, түүхийн эсвэл археологийн холбоо хамаарлыг тус тус мэдэгдэнэ.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Монгол Улсын Үндсэн Хууль

Долдугаар зүйл.

1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.

Аравдугаар зүйл.

2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.

3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

3. Соёлын тухай хууль

2 дугаар зүйл. Соёлын хууль тогтоомж

2.1. Соёлын хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

4. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

2 дугаар зүйл. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж

2.1. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Соёлын тухай, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

Манай улсад тус конвенцийн Оролцогч улсын дотоодын ус, арал хоорондын ус болон харьяа тэнгис дэх усан доорх соёлын өвд чиглэсэн үйл ажиллагааг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ зохицуулах, зөвшөөрөх онцгой эрхтэй болохыг хязгаарласан ямар нэг хууль тогтоомж байхгүй байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 14 дүгээр зүйл – Нутаг дэвсгэрт нэвтрэх, худалдаалах болон эзэмшихэд хяналт тавих Оролцогч Улсууд хууль бусаар экспортлосон болон эсвэл/ энэ Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан усан доорх соёлын өвийг нутаг дэвсгэрт нь нэвтрэх, худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авна.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Монгол Улсын Үндсэн Хууль

Долдугаар зүйл.

1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.

Аравдугаар зүйл.

2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.

3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

3. Соёлын тухай хууль

9 дүгээр зүйл. Соёлын үйл ажиллагааны чиглэл

9.2. Соёлын өвийг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулиар нарийвчлан зохицуулна.

4. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

10 дугаар зүйл. Соёлын биет өвийн даатгал

10.1.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг үзэсгэлэнд оролцуулах, сэргээн засварлах, судалгаа шинжилгээ хийлгэх зорилгоор Монгол Улсын хилээр нэвтрүүлэхэд заавал даатгуулна.

14 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

14.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

14.1.11.түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг улсын хилээр нэвтрүүлэх, палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага судалгаа хийх зөвшөөрөл олгох;

24 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн мэдээллийг ашиглах

24.3.Соёлын биет өв алдагдсан тохиолдолд соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санг хариуцсан байгууллага холбогдох мэдээллийг хил, гааль, цагдаа, хяналтын байгууллагад нэн даруй хүргүүлэх арга хэмжээ авна.

32 дугаар зүйл.Төрийн өмчийн соёлын биет өвийг эзэмшигчийн эрх, үүрэг

32.2.Соёлын биет өвийг эзэмшигч дараах үүрэг хүлээнэ:

32.2.4.түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг хилээр гаргахад зохих журмын дагуу зөвшөөрөл авах;

33 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг өмчлөгчийн эрх, үүрэг

33.2.Соёлын биет өвийг өмчлөгч иргэн, хуулийн этгээд дараах үүрэг хүлээнэ:

33.2.1.соёлын өвийн гарал үүслийн байдлыг тодорхойлох;

33.2.2.харьяалах аймаг, нийслэлийн Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгүүлэх;

33.2.3.худалдах, бэлэглэх, өвлүүлэх зэргээр өмчлөх эрхээ бусдад шилжүүлсэн тохиолдолд тухайн шатны Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд мэдэгдэх;

33.2.4.түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг хилээр гаргахад зохих журмын дагуу зөвшөөрөл авах;

33.2.5.алдагдаж, үрэгдсэн тохиолдолд нэн даруй тухайн шатны Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан, Засаг дарга, цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэх;

33.2.6.түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг худалдах анхны саналыг төрд тавих;

33.2.7.түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг гадаадын иргэн, хуулийн этгээд, харьяалалгүй хүнд бэлэглэх, өвлүүлэх зэргээр түүний өмчлөлд шилжүүлэхгүй байх.

35 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг худалдах, худалдан авах

35.1.Соёлын биет өвийг түрээслэх, худалдах, худалдан авах, түр солилцох журмыг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

35.2.Соёлын биет өвийг худалдан авах ажлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, улс, орон нутгийн музей, номын сан олон нийтэд нээлттэй, ил тод хэлбэрээр зохион байгуулна.

35.3.Соёлын биет өвийг худалдан авсан байгууллага жил бүр үзэсгэлэн зохион байгуулж, нийтэд сурталчилна.

35.4.Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг гадаадын иргэн, хуулийн этгээд, харьяалалгүй хүнд худалдахыг хориглоно.

35.5.Палеонтологи, археологийн олдворыг худалдахыг хориглоно.

36 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг ашиглах

36.1.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглана.

36.2.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ хийх, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглахдаа гэмтээх, үрэгдүүлэхийг хориглоно.

Эрүүгийн хууль

18.5 дугаар зүйл.Улсын хилээр барааг хууль бусаар нэвтрүүлэх

1.Хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний акт Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасны дагуу хориглосон бараа, эрдэнэс, эрдсийг Монгол Улсын хилээр, гаалийн хилээр хууль бусаар нэвтрүүлсэн бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.

3.Энэ гэмт хэргийг түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл, музейн үзмэр, эртний амьтны, ургамлын өвөрмөц ховор үнэт олдвор, археологийн, палеонтологийн олдвор, эд өлгийн зүйлийг улсын хилээр хууль бусаар нэвтрүүлж үйлдсэн бол арван мянган

нэгжээс дөчин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

25.5 дугаар зүйл. Соёлын биет өвийн хууль бус худалдааг зохион байгуулах, зуучлах

1. Соёлын биет өвийн худалдааг хууль бусаар явуулсан, зуучилсан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Энэ гэмт хэргийг зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

25.6 дугаар зүйл. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг тогтоосон хугацаанд хилээр оруулж ирэхгүй байх

1. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хуулиар тогтоосон журмын дагуу тогтоосон хугацаанд улсын хилээр оруулж ирээгүй бол хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Түүх, соёлын хосгүй үнэт, үнэт дурсгалт зүйлийг хуулиар тогтоосон журмын дагуу тогтоосон хугацаанд улсын хилээр оруулж ирээгүй, эсхүл түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг завшсан бол арван мянган нэгжээс дөчин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг хилээр нэвтрүүлэх журам.

Дөрөв. Лиценз олгох

4.1. Засгийн газраас хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг улсын хилээр нэвтрүүлэхийг зөвшөөрсөн тохиолдолд соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн Засгийн газрын 2002 оны 219 дүгээр тогтоолоор баталсан "Улсын хилээр төрийн хяналтын дор нэвтрүүлэх бараанд экспорт, импортын лиценз олгох журам"-д заасны дагуу зөвшөөрөл хүсэгчид улсын хилээр нэвтрүүлэх лиценз (цаашид "лиценз" гэх) олгоно.

4.2. Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага Засгийн газрын 2002 оны 219 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Улсын хилээр төрийн хяналтын дор нэвтрүүлэх бараанд экспорт, импортын лиценз олгох журам"-д заасны дагуу лицензийн эх хувь, хуулбар хувь /MNS 5022:2001 стандартын "D" хавсралт/-ийг тус бүр нэг хувь монгол хэлээр үйлдэнэ. Лицензийн өргөдөл, эх хувь, хуулбар хувьд Төрийн захиргааны төв байгууллагын соёлын асуудал хариуцсан нэгжийн дарга гарын үзэг зурж, яамны тэмдэг дарж баталгаажуулна.

Улсын хилээр төрийн хяналтын дор нэвтрүүлэх бараанд экспорт, импортын лиценз олгох журам.

Хоёр. Лиценз авах өргөдөл гаргах, хянан шийдвэрлэх журам.

2.6 Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол лицензийг энэхүү журмын 2 дугаар хавсралтад заасан "MNS 5022:2001" стандартын "D" маягтаар олгоно.

Гаалийн хилээр нэвтрүүлэх бараа, тээврийн хэрэгсэлд гаалийн хяналт тавих нийтлэг журам.

Арван гурав. Бусад

13.3. Гаалийн хилээр нэвтрүүлэхийг хязгаарласан бараа, мал, амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, барилгын материал, бүх төрлийн тоног төхөөрөмж, техник хэрэгсэл, түүхий эд, боловсруулаагүй эсхүл дахин боловсруулах бараа, химийн болон цацраг идэвхит бодис, ашигт малтмал, уул уурхайн бүтээгдэхүүн, түүх, соёлын дурсгалт зүйлс, палеонтологийн болон археологийн олдвор, шинжлэх ухаан, техникийн ололт, газар нутгийн дүрс, зураг зүйн бусад материал, судалгаа шинжилгээний материал, хүнсний бүтээгдэхүүн зэрэг бараанд "Барааны гаалийн бүрдүүлэлтийн хуудас" /Маягт №2/-аар гаалийн бүрдүүлэлт хийхгүй.

Тус конвенцийн 14 дүгээр зүйлд нутаг дэвсгэрт нэвтрэх, худалдаалах болон эзэмшихэд хяналт тавих асуудлыг зохицуулсан байх бөгөөд Оролцогч Улсууд хууль бусаар экспортлосон болон эсвэл/ энэ Конвенцод харшлах байдлаар олж авсан усан доорх соёлын өвийг нутаг дэвсгэрт нь нэвтрэх, худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ

Авах үүргийг хүлээнэ. Манай улсын хувьд хууль бусаар соёлын өвийг өөрийн нутаг дэвсгэрт оруулах, гаргах, хууль бус худалдаа хийх, эзэмших, ашиглахаас урьдчилсан сэргийлэхэд чиглэсэн эрх зүйн тогтолцоо салбарын хуулиудаас эхлэн Эрүүгийн хууль, нарийвчлан зохицуулсан журмууд бүхий тун нарийн болохыг дээрх хүснэгтээс харж болохоор байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт	
1.	15 дугаар зүйл – Оролцогч улсуудын харьяалал дахь газрыг ашиглахгүй байх Оролцогч улсууд өөрийн газар нутаг түүнд хамаарах далайн боомт, хиймэл арал, барилга, байгууламж зэрэг тусгай харьяалал, хяналттай газруудад усан доорх соёлын өвд чиглэсэн энэ Конвенцод үл нийцэх аливаа үйл ажиллагааг дэмжих, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авна.
Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг	
2.	Монгол Улсын Үндсэн Хууль Долдугаар зүйл. 1.Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна. Аравдугаар зүйл. 2.Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. 3.Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.
3.	Соёлын тухай хууль 4 дүгээр зүйл.Төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого 4.1.Төрөөс соёлын талаар дараах бодлого хэрэгжүүлнэ: 4.1.1.соёлын өвийг төрийн онцгой анхаарал, ивээлд байлгах;
4.	Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль 38 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хамгаалахтай холбоотой хориглох үйл ажиллагаа 38.1.Соёлын өвд хохирол учруулж болзошгүй дараах үйл ажиллагааг хориглоно: 38.1.1.түүх, соёлын дурсгалт газар түүний орчны бүсэд дэд бүтцийн барилга байгууламж барих, уул уурхай, газар тариалан эрхлэх, үйлдвэрлэл явуулах; 38.1.2.палеонтологи, археологи, угсаатны мэргэжлийн байгууллагаар урьдчилан хайгуул, судалгаа хийлгэхгүйгээр хот суурин, барилга байгууламж барих, шинээр зам тавих, тариалангийн талбай олгох, усан цахилгаан станц байгуулах, ашигт малтмалын хайгуул хийх, ашиглах зэрэг аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахад зориулж газар олгох; 38.1.3.хуульд зааснаас бусад тохиолдолд нийтийн өмчийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг өмчлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр өөр байгууллага, орчинд шилжүүлэн хадгалах, зөөж тээвэрлэх, хөдөлгөх; 38.1.4.улс, аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалд зар сурталчилгааны самбар, бичиг хадах, анхны хэлбэр төрх, хийц, бүтээцийг өөрчлөх. 38.2.Палеонтологи, археологи, угсаатны урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлын дүгнэлтээр соёлын өвд эрсдэл учирч болзошгүй байгаа нь тогтоогдсон бол аж ахуйн үйл ажиллагааг зогсоох үндэслэл болно. 38.3.Газрын хэвлийг эзэмших, ашиглах явцад соёлын биет өв илэрвэл газрын хэвлийг ашиглагч ажлаа зогсоож, энэ тухай сум, дүүргийн Засаг дарга, цагдаагийн болон уг асуудлыг хариуцсан байгууллагад нэн даруй мэдэгдэнэ.

Тус конвенцийн 15 дугаар зүйлд Оролцогч улсуудын харьяалал дахь газрыг ашиглахгүй байхтай холбогдсон хязгаарлалтын арга хэмжээ авах тухай заасан байна. Оролцогч улсууд өөрийн газар нутаг түүнд хамаарах далайн боомт, хиймэл арал, барилга, байгууламж зэрэг тусгай харьяалал, хяналттай газруудад усан доорх соёлын өвд чиглэсэн энэ Конвенцод үл нийцэх аливаа үйл ажиллагааг дэмжих, ашиглахыг хориглох арга хэмжээ авах үүргийг хүлээдэг байна. Энэхүү зохицуулалт нь Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн холбогдох зүйлтэй нийцэж байна. Харин тус хуулийн 38 дугаар зүйлд тодорхойлсон соёлын өвийг хамгаалахтай холбоотой хориглох үйл ажиллагаанууд нь газар, газрын доорх соёлын өвд шууд хамаарах агуулгатай байгааг анхаарах хэрэгтэй ба Усан доорх соёлын өвийг

Хамгаалах тухай конвенцод нэгдэн орсон тохиолдолд конвенцийн зохицуулалтад нийцүүлэх үүднээс тус хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлага үүсэхээр байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт	
1.	16 дугаар зүйл – Иргэн болон хөлөг онгоцтой холбоотой арга хэмжээ Оролцогч улсууд нь харьяаллын иргэн болон далбаа бүхий усан онгоц нь усан доорх соёлын өвд чиглэсэн энэ Конвенцод үл нийцэх аливаа үйл ажиллагаа явуулахгүй байх боломжит бүх арга хэмжээг авна.
Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг	
2.	Монгол Улсын Үндсэн Хууль Долдугаар зүйл. 1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна. Аравдугаар зүйл. 2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. 3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.
3.	Далай ашиглах тухай хууль 3 дугаар зүйл. Хуулийн үйлчлэх хүрээ 3.1. Энэ хууль нь Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоцоор тээвэр хийх, далай ашиглах үйл ажиллагаа явуулах иргэн, хуулийн этгээдэд улсын харьяалал, өмчийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран үйлчилнэ. 3.2. Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоц дээр зөвхөн Монгол Улсын хууль үйлчилнэ. 4.1.2. "Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоц" гэж энэ хуулийн 22 дугаар зүйлийн дагуу Монгол Улсын хөлөг онгоцны бүртгэлд бүртгэгдсэн хөлөг онгоцыг;
4.	Соёлын тухай хууль 6 дугаар зүйл. Соёлын үйл ажиллагаа 6.1. Соёлын үйл ажиллагаа соёлын үнэт зүйлийг бүтээн туурвих, судлан шинжлэх, хадгалж хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, хөгжүүлэхтэй холбоотой бүхий л үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ. 6.2. Соёлын үйл ажиллагаа бүх нийтийн оролцоонд тулгуурлана. 14 дүгээр зүйл. Соёлын талаарх иргэний эрх, үүрэг 14.2. Монгол Улсын иргэн соёлын талаар дараах үүрэг хүлээнэ: 14.2.1. эх хэл, бичиг үсэг, үндэсний түүх, соёл, өв уламжлал, зан заншил, үнэт зүйлийг хамгаалах, хойч үедээ өвлүүлэх; 14.2.2. соёлын илэрхийллийн олон төрлийг хүндэтгэх, соёлын үнэт зүйлийг хамгаалах; 14.2.4. соёлын үнэт зүйлийг хууль бус халдлагаас хамгаалах. 14.3. Гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн энэ хуулийн 14.2.2, 14.2.4-т заасан үүрэг хүлээнэ. 16 дугаар зүйл. Соёлын үйл ажиллагааг дэмжих талаарх аж ахуйн нэгж, байгууллагын оролцоо 16.1. Соёлын үйл ажиллагааг дэмжих талаар аж ахуйн нэгж, байгууллага дараах хэлбэрээр оролцоотой байна: 16.1.1. соёлын илэрхийллийн олон төрлийг хүндэтгэх, соёлын үнэт зүйлийг хадгалж хамгаалах; 17 дугаар зүйл. Соёлын үйл ажиллагааг дэмжих талаарх төрийн бус байгууллагын оролцоо 17.1. Соёлын үйл ажиллагааг дэмжих талаар мэргэжлийн төрийн бус байгууллага дараах үйл ажиллагааг явуулж болно: 17.1.1. соёлын хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавих, илэрсэн зөрчлийг арилгахыг шаардах, уг асуудлыг эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх; 17.1.2. соёлын илэрхийллийн олон төрөл, үндэсний соёлын үнэт зүйлийг хадгалж хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах; 17.2. Соёлын үнэт зүйлийг ашиглах, хамгаалах онцгой эрхийг хэрэгжүүлэх зорилго

бүхий ашгийн төлөө бус хамтын удирдлагын байгууллагын саналыг салбарын хууль тогтоомж боловсруулахад харгалзан үзэж, үйл ажиллагаанд нь дэмжлэг үзүүлж болно. 22 дугаар зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх

22.1. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

22.1.1. соёлын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;

22.1.4. соёлын үнэт зүйлийг хадгалах, хамгаалах ажлыг зохицуулах, үндэсний соёл, дизайны уламжлалыг дэмжин хөгжүүлэх;

32 дугаар зүйл. Соёлын үйл ажиллагааны санхүүжилт

32.6. Соёлын үйл ажиллагааг дэмжих, соёлын өвийг хамгаалах зорилгоор иргэн, хуулийн этгээдээс оруулсан хандив, хөрөнгө оруулалтад албан татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт үзүүлэх журмыг холбогдох хуулиар тогтооно.

5. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

14 дүгээр зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

14.1. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

14.1.1. соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой дүрэм, журам, зааврыг баталж, хэрэгжилтийг хангах;

Далай ашиглах тухай хууль нь Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоцоор тээвэр хийх, далайн баялаг хайх, ашиглах, олборлох, загас агнах, далайн шинжлэх ухааны судалгаа хийх зэрэг далай ашиглах үйл ажиллагаа явуулах, далай дахь аюулгүй байдлыг хангах, далайн орчныг хамгаалах, хөлөг онгоц бүртгэх, далбааны эзэн улсын эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх, хөлөг онгоц дээрх хөдөлмөрийн харилцаа, далайчны чадамжийн гэрчилгээг баталгаажуулахтай холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилготой хууль бөгөөд уг хуулийн үйлчлэлийн хувьд Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоцоор тээвэр хийх, далай ашиглах үйл ажиллагаа явуулах иргэн, хуулийн этгээдэд улсын харьяалал, өмчийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран үйлчлэх ба Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоц дээр зөвхөн Монгол Улсын хууль үйлчилнэ.

Гэвч уг хуульд Монгол Улсын төрийн далбаа мандуулсан хөлөг онгоц усан доорх соёлын өвтэй холбоотой ямар нэг харилцаанд орох бол хэрхэх тухай ямар ч зохицуулалт байхгүй байна. Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн 16 дугаар зүйлд Оролцогч улсууд нь харьяаллын иргэн болон далбаа бүхий усан онгоц нь усан доорх соёлын өвд чиглэсэн энэ Конвенцод үл нийцэх аливаа үйл ажиллагаа явуулахгүй байх боломжит бүх арга хэмжээг авах тухай заасан байх тул тус конвенцод нэгдэн орох бол Далай ашиглах тухай хуульд конвенцийн зохицуулалтад нийцүүлэх үүднээс нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1.	17 дугаар зүйл – Хориг арга хэмжээ
	1. Оролцогч улс бүр энэхүү Конвенцыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээг зөрчсөн тохиолдолд хориг арга хэмжээ авна.
	2. Зөрчилд ногдуулсан хориг арга хэмжээ нь энэ Конвенцыг хэрэгжүүлэхэд үр дүнтэй байх, зөрчил гарсан тохиолдолд зөрчлийг таслан зогсоох болон гэмт хэрэгтнүүдийн хууль бус үйл ажиллагаанаас ашиг хүртдэг байдлыг үгүй болгоход хангалттай хэмжээнд чиглэгдсэн байх ёстой.
	3. Оролцогч улсууд нь энэ зүйлийн хүрээнд тавьсан хориг арга хэмжээг мөрдүүлэхэд хамтран ажиллана.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2.	Монгол Улсын Үндсэн Хууль
Долдугаар зүйл. |
|----|---|

1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна. Аравдугаар зүйл.
2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.
3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

Энэхүү Конвенцыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээг зөрчсөн тохиолдолд Оролцогч улс бүр хориг арга хэмжээ авах эрхтэй ба зөрчилд ногдуулсан хориг арга хэмжээ нь энэ Конвенцыг хэрэгжүүлэхэд үр дүнтэй байх, зөрчил гарсан тохиолдолд зөрчлийг таслан зогсоох болон гэмт хэрэгтнүүдийн хууль бус үйл ажиллагаанаас ашиг хүртдэг байдлыг үгүй болгоход хангалттай хэмжээнд чиглэгдсэн байх ёстой. Үүгээр зогсохгүй Оролцогч улсууд нь энэ зүйлийн хүрээнд тавьсан хориг арга хэмжээг мөрдүүлэхэд хамтран ажиллах үүргийг хүлээлгэсэн байна. Хэдийгээр уг зүйл нь сөрөг үр дагавар бүхий зохицуулалт хэдий ч гагцхүү конвенцийг зөрчсөн тохиолдолд л үйлчлэхээр байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 18 дугаар зүйл – Усан доорх соёлын өвийг хураан авах, хадгалах

1. Конвенцод үл нийцэх байдлаар усан доороос гарган авсан соёлын өвийг хураан авах арга хэмжээг Оролцогч улс бүр өөрийн нутаг дэвсгэрт авна.
2. Оролцогч улс бүр энэ Конвенцын дагуу хураан авсан усан доорх соёлын өвийг бүртгэн баримтжуулах, хамгаалах, зохих бүх арга хэмжээг авах болно.
3. Оролцогч улс бүр Конвенцын дагуу усан доорх соёлын өвийг хураан авсан талаар Ерөнхий Захирал болон тухайн усан доорх соёлын өвтэй соёл, түүх эсвэл археологийн холбоо хамааралтай нь нотлогдсон бусад улсад мэдэгдэнэ.
4. Усан доорх соёлын өвийг хураан авсан Оролцогч улс тухайн өвийн хадгалалт, хамгаалалт, судалгааны хэрэгцээ, тарж салсан цуглуулгын нэгдмэл цогц байдлыг хангах хэрэгцээ, үзэсгэлэн, боловсролын зориулалтаар олон нийтийн хүртээл болгох хэрэгцээг харгалзан үзэж, тухайн өвтэй соёл, түүх эсвэл археологийн холбоо хамааралтай нь нотлогдсон улсын сонирхлыг хүндэтгэж, олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн усан доорх соёлын өвийг нийтийн ашиг тусын төлөө хадгалж, ашиглана.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Монгол Улсын Үндсэн Хууль

Долдугаар зүйл.

1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна. Аравдугаар зүйл.
2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.
3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

3. Эрүүгийн хууль

7.5 дугаар зүйл. Хөрөнгө, орлогыг хураах албадлагын арга хэмжээ

1. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг, эсхүл бусдад учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх зорилгоор гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохиролтой тэнцэх хэмжээний хөрөнгө, орлогыг гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийн хувьд ногдох хөрөнгө, орлогоос албадан гаргуулна.
2. "Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого" гэж Монгол Улсад бол энэ хуулийн тусгай ангид заасан, гадаад улсад бол тухайн улсын хуулиар нэг жилээс дээш хугацаагаар хорих ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг үйлдэж шууд, шууд бусаар олсон эдийн, эдийн бус хөрөнгө, түүний үнэ, түүнээс олсон ашиг, орлого, гэмт хэрэг үйлдэхэд ашигласан, ашиглахаар завдсан техник, хэрэгслийг ойлгоно.
3. Хураан авсан хөрөнгө, орлогыг бусдад учруулсан хохирлыг нөхөн төлөх, хэрэг шалган шийдвэрлэх ажиллагааны зардалд зарцуулна. Гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогын хэмжээ нь хохирлоос илүү гарсан тохиолдолд улсын төсөвт шилжүүлнэ.
6. Шүүх хөрөнгө, орлого хураан авахдаа хураан авах хөрөнгө, орлогыг шийдвэртээ нэг

бүрчлэн заана.

4. Зөрчлийн тухай хууль

4.1 дүгээр зүйл. Хөрөнгө, орлогыг хураах, шилжүүлэх

1. Зөрчил үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдэд шийтгэл оногдуулж, зөрчил үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрээр хураана.

2. Хураасан хөрөнгө, орлогыг хохирол нөхөн төлөхөд зарцуулах, эсхүл устгах, шилжүүлэх эсэхийг холбогдох хуульд заасан журмын дагуу шийдвэрлэнэ.

3. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан хөрөнгө, орлогоос хохирол нөхөн төлөхөд зарцуулж, үлдсэн хэсгийг улсын төсөвт төвлөрүүлнэ.

Тайлбар: "Зөрчил үйлдэж олсон хөрөнгө, орлого" гэж зөрчил үйлдэн олж авсан мөнгө, эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх, тэдгээрийг арилжаалж бий болгосон бусад эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх, тэдгээрийг түрээслэх, ашиглах замаар олсон бүх төрлийн орлогыг ойлгоно.

5. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль

21.2 дугаар зүйл. Эд хөрөнгө битүүмжлэх

1. Хохирлыг нөхөн төлүүлэх, хор уршгийг арилгуулах болон хөрөнгө, орлого хураах албадлагын арга хэмжээг хангах зорилгоор яллагдагч, шүүгдэгчийн эд хөрөнгийг шүүх, прокурорын шийдвэрээр битүүмжилнэ.

2. Шүүх, прокурорын шийдвэрээр хураан авсан эд мөрийн баримт овор хэмжээ ихтэй, эсхүл бусад шалтгаанаар хадгалах боломжгүй бол мөрдөгч байгаа газарт нь битүүмжилнэ.

3. Эд хөрөнгийг битүүмжлэхдээ эд хөрөнгөө бусдад шилжүүлэх, устгах, өөрчлөх, захиран зарцуулах, хөдөлгөхийг хориглож, өөрт нь, эсхүл бусад боломжтой хүнд хадгалах, хамгаалах үүрэг хүлээлгэнэ.

Хууль бус аргаар олж авсан соёлын өвийг хэрхэн хураах авах, хадгалах талаар тусгайлан зохицуулсан зохицуулалт үгүй бөгөөд практикт дээрх хүснэгтэд буй Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль болон Зөрчлийн хууль дахь эд хөрөнгө хураах тухай зохицуулалтуудаар зохицуулагдсаар байгаа юм. Гэтэл соёлын өв гэдэг хадгалахад тусгай орчин, нөхцөл шаарддаг эд зүйл билээ. Усан доороос илрүүлсэн соёлын өв нь газар дээрх болон газрын доороос гаргасан соёлын өвтэй харьцуулахад илүү ихээр тусгай нөхцөл шаарддаг. Тийм ч учраас тус конвенцод энэ асуудлыг тусгайлан зохицуулахыг Оролцогч улсуудад үүрэг болгосон байна. Цаашид манай улс соёлын өвийг хураан авах, хадгалах тухайд холбогдох хуулиудад зааж зохицуулах нь зүйтэй.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 19 дүгээр зүйл –Хамтын ажиллагаа болон мэдээлэл солилцох
 1. Оролцогч улсууд энэ Конвенцын дагуу усан доорх соёлын өвийн хамгаалалт, удирдлага ялангуяа хайгуул, малтлага, баримтжуулалт, хадгалалт, судалгаа болон өвийг танилцуулах зэрэг чиглэлээр хамтран ажиллаж, харилцан дэмжлэг үзүүлнэ.
 2. Усан доорх соёлын өвийг илрүүлсэн тухай, өвийн байршил, Конвенцод үл нийцэх эсвэл Олон улсын хууль тогтоомжийг зөрчиж өвийг малтсан эсвэл усан доороос гарган авсан, холбогдох шинжлэх ухааны арга зүй, технологи, болон тухайн өвтэй холбоотой хууль эрхзүйн хөгжлийн талаарх мэдээллийг энэ Конвенцын зорилгод нийцүүлэн бусад Оролцогч улсуудтай хуваалцах үүргийг Оролцогч улс бүр хүлээнэ.
 3. Усан доорх соёлын өвийг илрүүлсэн тухай эсвэл түүний байршлын тухай мэдээлэл нь усан доорх соёлын өвийн хадгалалтад аюул эсвэл эрсдэл учруулж болзошгүй байдаг тул Оролцогч улсуудын хооронд, эсвэл ЮНЕСКО болон Оролцогч улсуудын хооронд хуваалцсан мэдээллийн нууцлалыг хадгалж, Оролцогч улсуудын үндэсний хууль тогтоомжид нийцүүлэн Оролцогч улсуудын эрх бүхий байгууллагад хадгална.
 4. Оролцогч улс бүр энэ Конвенцыг зөрчиж эсвэл Олон улсын хууль тогтоомжийг зөрчиж малтсан эсвэл гарган авсан усан доорх соёлын өвийн талаарх мэдээллийг олон улсын зохих мэдээллийн сангаар дамжуулан түгээхэд боломжтой бүх арга хэмжээг авна.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2	<p>Монгол Улсын Үндсэн Хууль Долдугаар зүйл. 1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна. Аравдугаар зүйл. 2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. 3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.</p>
3.	<p>Соёлын тухай хууль 21 дүгээр зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх 21.1. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 21.1.7. соёлын гадаад харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулах; 27 дугаар зүйл. Олон улсын хамтын ажиллагаа 27.1. Олон улсын хамтын ажиллагааг дараах чиглэлээр дэмжиж, хөгжүүлнэ: 27.1.1. монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын өвийг сурвалжлан олох, судалж шинжлэх, хадгалж хамгаалах талаар уг өв байгаа улстай хамтран ажиллах; 27.1.2. монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын үнэт зүйлийн хуулбарыг авчрах; 27.1.3. хууль бусаар алдагдсан соёлын өвийг эргүүлэн авчрах; 27.1.4. монголын түүх, соёлыг гадаадад сурталчлах; 27.1.5. соёлын биет өвийг сэргээн засварлах; 27.1.6. уран бүтээл хамтран бүтээх, солилцох; 27.1.7. соёлын ажилтныг сургах, мэргэшүүлэх; 27.1.8. соёлын үйл ажиллагаанд шинэ техник технологи, инновац, тоног төхөөрөмж нэвтрүүлэх; 27.1.9. соёлын боловсрол олгох сургалтын арга зүй, сургалтын хөтөлбөрийг харилцан солилцох. 27.2. Төрийн холбогдох байгууллага бүрэн эрхийнхээ хүрээнд энэ хуулийн 27.1-д заасан чиглэлийн дагуу үйл ажиллагаа эрхэлнэ.</p>
4.	<p>Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль 13 дугаар зүйл. Засгийн газрын бүрэн эрх 13.1. Засгийн газар соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 13.1.4. язгуур гарал үүсэл нэг, илэрхийлэгдэх шинжээрээ нийтлэг, монгол угсаатны түүхэнд ач холбогдол бүхий соёлын өвийг хамгаалах талаар уг өв хадгалагдаж буй гадаад улстай хэлэлцээр хийх, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх; 13.1.5. улсын хилээр гарч алдагдсан соёлын биет өвийг эргүүлэн авчрах ажлыг зохион байгуулах, холбогдох байгууллагад чиглэл өгөх, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p>

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн нэгэн чухал зохицуулалт нь дээрх 19 дүгээр зүйлд заасан хамтын ажиллагаа болон мэдээлэл солилцох тухай юм. Оролцогч улсууд тус Конвенцын дагуу усан доорх соёлын өвийн хамгаалалт, удирдлага ялангуяа хайгуул, малтлага, баримтжуулалт, хадгалалт, судалгаа болон өвийг танилцуулах зэрэг чиглэлээр хамтран ажиллаж, харилцан дэмжлэг үзүүлэх үүргийг хүлээцгээх бөгөөд Усан доорх соёлын өвийг илрүүлсэн тухай, өвийн байршил, Конвенцод үл нийцэх эсвэл Олон улсын хууль тогтоомжийг зөрчиж өвийг малтсан эсвэл усан доороос гарган авсан, холбогдох шинжлэх ухааны арга зүй, технологи, болон тухайн өвтэй холбоотой хууль эрхзүйн хөгжлийн талаарх мэдээллийг конвенцийн зорилгод нийцүүлэн бусад Оролцогч улсуудтай хуваалцах үүргийг Оролцогч улс бүр хүлээдэг. Энэхүү зохицуулалтын манай улсын холбогдох хуулиудын үзэл баримтлалд бүрнээ нийцэж байгаа ч Соёлын тухай хууль, Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулиудад олон улсын хамтын ажиллагааны чиглэлийн тухай зохицуулахдаа тус чиглэлийг дурдаагүй байх тул цаашид энэхүү конвенцод нэгдэн орох бол зохих нэмэлт, өөрчлөлтийг хууль оруулах нь зүйтэй.

1. 20 дугаар зүйл – Олон нийтийн мэдлэг ойлголт

Оролцогч улс бүр усан доорх соёлын өвийн үнэ цэн, ач холбогдол болон тус Конвенцын дагуу усан доорх соёлын өвийг хамгаалах ач холбогдлын талаар олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх боломжит арга хэмжээг авна.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Монгол Улсын Үндсэн Хууль

Долдугаар зүйл.

1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.

Аравдугаар зүйл.

2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.

3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

3. Соёлын тухай хууль

4 дүгээр зүйл. Төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого

4.1. Төрөөс соёлын талаар дараах бодлого хэрэгжүүлнэ:

4.1.1. соёлын өвийг төрийн онцгой анхаарал, ивээлд байлгах;

4.1.2. эх хэл, бичиг үсэг, үндэсний түүх, соёл, өв уламжлал, зан заншил зэрэг үндэсний үнэт зүйлийг эрхэмлэн хөгжүүлэх, нандигнан өвлүүлэх замаар үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлийг бэхжүүлэх;

4.1.3. соёлын илэрхийллийн олон төрөлд хүндэтгэлтэй хандах, хамгаалах, дэмжих;

4.1.4. соёлын үнэт зүйлийг судлах, өвлөх, уламжлуулах нөхцөл бүрдүүлэх замаар соёлын дархлаа бүхий монгол хүнийг төлөвшүүлэх;

4.1.6. хувь хүний бүтээлч хөгжил, авьяас, ур чадварыг хөгжүүлэхэд соёлын гүйцэтгэх үүргийг нэмэгдүүлэх, соёлын боловсрол олгох үйл ажиллагааг дэмжих, иргэнийг соён гэгээрүүлэх;

4.1.7. салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, түншлэлийг бэхжүүлэх, төр, хуулийн этгээд, иргэний нэгдмэл үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүлэх;

4.1.9. соёлын үнэт зүйлийг олон улсад нээлттэй сурталчлан таниулах.

6 дугаар зүйл. Соёлын үйл ажиллагаа

6.1. Соёлын үйл ажиллагаа соёлын үнэт зүйлийг бүтээн туурвих, судлан шинжлэх, хадгалж хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх, хөгжүүлэхтэй холбоотой бүхий л үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ.

6.2. Соёлын үйл ажиллагаа бүх нийтийн оролцоонд тулгуурлана.

21 дүгээр зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

21.1. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

21.1.7. соёлын гадаад харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулах;

24 дүгээр зүйл. Аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн Засаг даргын бүрэн эрх

24.1. Аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн Засаг дарга соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

24.1.1. орон нутгийн онцлог бүхий соёлын бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, брэнд бий болгох, баяжуулан хөгжүүлэх, сурталчлах ажлыг зохион байгуулах;

25 дугаар зүйл. Аймаг, нийслэлийн соёлын газар, сум, дүүргийн соёлын төв, соёлын ордны чиг үүрэг

25.2. Сум, дүүргийн соёлын төв, соёлын ордон нь тухайн орон нутгийн иргэний соёлын үйл ажиллагаа эрхлэх, бүтээл туурвих, соёлын ололт, үр шимийг хүртэх нөхцөлийг хангах, орон нутгийн байгаль, түүх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах, номын сангийн

үйлчилгээ хүргэх чиг үүрэгтэй соёлын боловсрол олгох анхан шатны байгууллага бөгөөд соёл, мэдээллийн төв байна.

4. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь соёлын өвийг эрэн сурвалжлах, бүртгэх, судалж шинжлэх, зэрэглэл тогтоох, үнэлэх, хадгалах, хамгаалах, сэргээн засварлах, сэргээн уламжлуулах, өвлүүлэх, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, сурталчлахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

14 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

14.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

14.1.15.соёлын өвийг хамгаалах, сурталчлах үйл ажиллагаа явуулж байгаа иргэн, хуулийн этгээдэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх;

16 дугаар зүйл.Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын бүрэн эрх

16.1.8.соёлын өвийг сурталчлах;

20 дугаар зүйл.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн тогтолцоо

20.3.Соёлын өвийн үндэсний төв нь соёлын өвийг бүртгэх, судлах, хадгалах, сэргээн засварлах, авран хамгаалах, сурталчлах чиг үүрэг бүхий соёл, эрдэм шинжилгээний байгууллага байна.

36 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг ашиглах

36.1.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглана.

36.2.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ хийх, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглахдаа гэмтээх, үрэгдүүлэхийг хориглоно.

39 дүгээр зүйл.Соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлуулах

39.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага болон бүх шатны Засаг дарга соёлын биет бус өв, түүнийг өвлөн уламжлагчийг тухайн угсаатан ястны түүх, уламжлал, ёс заншил, ахуй нөхцөлтэй нь уялдаатайгаар судалж, сурталчлах, өвлөн уламжлуулах, хадгалж хамгаалах асуудлыг хариуцна.

49 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн боловсрол

49.1.Соёлын өвийн талаарх мэдлэг олгох, түүнийг хамгаалах, сурталчлах арга хэмжээг гэр бүлийн соёл, хүмүүжлийн уламжлал болон боловсролын тогтолцоогоор дамжуулан хэрэгжүүлнэ.

49.2.Соёлын өвийн боловсрол эзэмшүүлэх ажлыг дараах байдлаар зохион байгуулна:

49.2.1.соёлын өв, түүнийг хамгаалах мэдлэгийг сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын сургуулийн боловсролын сургалтын стандартад тусгах;

49.2.2.коллеж, их, дээд сургууль болон мэргэжлийн сургалтын байгууллагын суралцагчид соёлын өвийг хамгаалах, ашиглах талаар шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсрол эзэмшүүлэх;

49.2.3.олон нийтэд хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр соёлын өвийг хамгаалах, өв уламжлал, ёс заншил, хууль тогтоомжийг сурталчлан таниулах.

Оролцогч улс бүр усан доорх соёлын өвийн үнэ цэн, ач холбогдол болон тус Конвенцын дагуу усан доорх соёлын өвийг хамгаалах ач холбогдлын талаар олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх боломжит арга хэмжээг авах үүргийг тус конвенцод нэгдэн орсноор хүлээх бөгөөд энэхүү зохицуулалт нь Монгол Улсын Үндсэн Хууль, Соёлын тухай хууль, Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулиудад нийцсэн байх бөгөөд тухайн асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон холбогдох бусад байгууллагын чиг үүрэгт

Тохирч байх тул тус үүргийг хүлээхэд тухайлсан хуульд ямар нэг нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй хэмээн үзэж байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 21 дүгээр зүйл – Усан доорх археологийн сургалт
Оролцогч улсууд усан доорх археологийн сургалтыг хүртээмжтэй байлгах, усан доорх соёлын өвийг хадгалж, хамгаалах арга техник болон тохиролцсон нөхцөлд усан доорх соёлын өвтэй холбоотой технологийг дамжуулах чиглэлээр хамтран ажиллана.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. **Монгол Улсын Үндсэн Хууль**

Долдугаар зүйл.

1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.

Аравдугаар зүйл.

2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.

3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

3. **Соёлын тухай хууль**

18 дугаар зүйл. Соёлын байгууллагын эрх, үүрэг, удирдлага

18.1. Соёлын байгууллага дараах нийтлэг эрх, үүрэгтэй:

18.1.2. дотоод, гадаадын төсөл, хөтөлбөрт хамрагдах, бусад байгууллагатай мэргэжлийн чиглэлээр хамтран ажиллах;

21 дүгээр зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

21.1. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

21.1.1. соёлын хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн биелэлтийг хангуулах ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;

21.1.2. хуулиар олгосон бүрэн эрхийн хүрээнд соёлын үйл ажиллагааг зохицуулах дүрэм, журмыг баталж, хэрэгжүүлэх;

21.1.3. соёлын үйл ажиллагааны чиглэлээр захиалгат судалгаа, шинжилгээ хийх, инновац нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;

21.1.4. соёлын барилга байгууламж, техник, тоног төхөөрөмж, үйлчилгээний орчны шаардлагыг боловсруулж, батлуулах;

21.1.5. соёлын байгууллагыг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу санхүүжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх;

21.1.6. төрийн болон орон нутгийн өмчийн соёлын байгууллагын оновчтой тогтолцоо, бүтцийг бий болгож ажиллуулах талаар зохион байгуулалтын арга хэмжээг авах;

21.1.7. соёлын гадаад харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулах;

21.1.8. соёлын салбарт хүний нөөц бэлтгэх, соёлын байгууллагыг мэргэжлийн ажиллах хүчнээр хангахад дэмжлэг үзүүлэх;

21.1.9. соёлын ажилтны нийгмийн баталгааг хангах асуудлыг холбогдох байгууллагатай хамтран шийдвэрлэх;

21.1.10. соёл судлалын үйл ажиллагааг дэмжих;

21.1.11. соёлын боловсрол олгох арга хэмжээг зохион байгуулах;

27 дугаар зүйл. Олон улсын хамтын ажиллагаа

27.1. Олон улсын хамтын ажиллагааг дараах чиглэлээр дэмжиж, хөгжүүлнэ:

27.1.1. монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын өвийг сурвалжлан олох, судалж шинжлэх, хадгалж хамгаалах талаар уг өв байгаа улстай хамтран ажиллах;

27.1.2. монголын түүх, соёлд холбогдох соёлын үнэт зүйлийн хуулбарыг авчрах;

27.1.3. хууль бусаар алдагдсан соёлын өвийг эргүүлэн авчрах;

27.1.4. монголын түүх, соёлыг гадаадад сурталчлах;

27.1.5. соёлын биет өвийг сэргээн засварлах;

27.1.6. уран бүтээл хамтран бүтээх, солилцох;

27.1.7. соёлын ажилтныг сургах, мэргэшүүлэх;

27.1.8.соёлын үйл ажиллагаанд шинэ техник технологи, инновац, тоног төхөөрөмж нэвтрүүлэх;
 27.1.9.соёлын боловсрол олгох сургалтын арга зүй, сургалтын хөтөлбөрийг харилцан солилцох.
 27.2.Төрийн холбогдох байгууллага бүрэн эрхийнхээ хүрээнд энэ хуулийн 27.1-д заасан чиглэлийн дагуу үйл ажиллагаа эрхэлнэ.

4. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль

13 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэн эрх

13.1.Засгийн газар соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

13.1.4.язгуур гарал үүсэл нэг, илэрхийлэгдэх шинжээрээ нийтлэг, монгол угсаатны түүхэнд ач холбогдол бүхий соёлын өвийг хамгаалах талаар уг өв хадгалагдаж буй гадаад улстай хэлэлцээр хийх, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;

16 дугаар зүйл.Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын бүрэн эрх

16.1.Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

16.1.9.дэлхийн болон үндэсний соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс тогтоох ажлыг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран хийж, эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх;

Оролцогч улсууд усан доорх археологийн сургалтыг хүртээмжтэй байлгах, усан доорх соёлын өвийг хадгалж, хамгаалах арга техник болон тохиролцсон нөхцөлд усан доорх соёлын өвтэй холбоотой технологийг дамжуулах чиглэлээр хамтран ажиллах үүргийг тус конвенцод нэгдэн орсноор хүлээх бөгөөд энэхүү зохицуулалт нь Монгол Улсын Үндсэн Хууль, Соёлын тухай хууль, Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулиудад нийцсэн байх бөгөөд тухайн асуудлыг хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагын чиг үүрэгт тохирч байх тул тус үүргийг хүлээхэд тухайлсан хуульд ямар нэг нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй хэмээн үзэж байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 22 дугаар зүйл – Эрх бүхий байгууллага

1. Энэ Конвенцын хэрэгжилтийг хангахын тулд Оролцогч улсууд усан доорх соёлын өвийн бүртгэлийн тогтолцоо, ашиглалт, шинэчлэлт болон усан доорх соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалт, танилцуулга, менежмент, судалгаа болон боловсролын асуудлыг үр дүнтэй байлгах зориулалт бүхий эрх бүхий байгууллагыг байгуулах буюу одоо байгаа байгууллагыг зохистой байдлаар бэхжүүлнэ.

2. Оролцогч улсууд усан доорх соёлын өвтэй холбоотой эрх бүхий байгууллагын нэр, хаягийг Ерөнхий Захиралд мэдэгдэнэ.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Монгол Улсын Үндсэн Хууль

Аравдугаар зүйл.

2.Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.

3. Олон улсын гэрээний тухай хууль

24 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, биелэлтэд хяналт тавих

24.2.Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийг тухайн олон улсын гэрээгээр зохицуулах асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тухайн олон улсын гэрээгээр салбар хоорондын харилцааг зохицуулсан бол холбогдох байгууллагатай хамтран биелүүлнэ.

24.3.Монгол Улсын олон улсын гэрээний үүргийн биелэлтэд гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хяналт тавьж, гэрээний үүргийн биелэлтийг хангуулах талаар зөвлөмж, чиглэл өгч, шаардлагатай бол энэ тухай санал боловсруулж Улсын Их Хурал, эсхүл Засгийн газарт танилцуулна.

24.4.Засгийн газар Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлтэд хяналт тавьж, хэрэгжилтийг зохион байгуулна.

	24.5.Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийг гэрээний нөгөө тал, эсхүл бусад тал хэрхэн биелүүлж байгаа, монголын талын эрхийг хэрхэн хангаж байгаад тухайн олон улсын гэрээгээр зохицуулах асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хяналт тавина.
4.	<p>Монгол Улсын Засгийн Газрын тухай хууль 8 дугаар зүйл.Монгол Улсын яам</p> <p>1.Монгол Улсын яам нь Засгийн газрын үйл ажиллагааны зохих хүрээ, тодорхой чиг үүргийг дагнан эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага мөн.</p> <p>3.Засгийн газрын бүтцэд доор дурдсан яам ажиллана: 11/Соёлын яам; 20 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэлдэхүүн</p> <p>5.Засгийн газрын гишүүн доор дурдсан хүрээний бодлогын төлөвлөлт, боловсруулалт, удирдлага, зохицуулалт болон дүн шинжилгээ хийх, үнэлгээ өгөх ажлыг эрхэлнэ: 13/Соёлын сайд: -соёл, урлагийг хөгжүүлэх асуудал; -түүх, соёлын өвийг хамгаалах, сэргээх бодлого</p>
5.	<p>Соёлын тухай хууль 21 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>21.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 21.1.1.соёлын хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн биелэлтийг хангуулах ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах; 21.1.2.хуулиар олгосон бүрэн эрхийн хүрээнд соёлын үйл ажиллагааг зохицуулах дүрэм, журмыг баталж, хэрэгжүүлэх; 21.1.3.соёлын үйл ажиллагааны чиглэлээр захиалгат судалгаа, шинжилгээ хийх, инновац нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх; 21.1.4.соёлын барилга байгууламж, техник, тоног төхөөрөмж, үйлчилгээний орчны шаардлагыг боловсруулж, батлуулах; 21.1.5.соёлын байгууллагыг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу санхүүжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх; 21.1.6.төрийн болон орон нутгийн өмчийн соёлын байгууллагын оновчтой тогтолцоо, бүтцийг бий болгож ажиллуулах талаар зохион байгуулалтын арга хэмжээг авах; 21.1.7.соёлын гадаад харилцаа, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, соёлын үнэт зүйлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулах; 21.1.8.соёлын салбарт хүний нөөц бэлтгэх, соёлын байгууллагыг мэргэжлийн ажиллах хүчнээр хангахад дэмжлэг үзүүлэх; 21.1.9.соёлын ажилтны нийгмийн баталгааг хангах асуудлыг холбогдох байгууллагатай хамтран шийдвэрлэх; 21.1.10.соёл судлалын үйл ажиллагааг дэмжих; 21.1.11.соёлын боловсрол олгох арга хэмжээг зохион байгуулах; 21.1.12.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p>

Энэхүү конвенцийн 22 дугаар зүйлд конвенцын хэрэгжилтийг хангахын тулд Оролцогч улсууд усан доорх соёлын өвийн бүртгэлийн тогтолцоо, ашиглалт, шинэчлэлт болон усан доорх соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалт, танилцуулга, менежмент, судалгаа болон боловсролын асуудлыг үр дүнтэй байлгах зориулалт бүхий эрх бүхий байгууллагыг байгуулах буюу одоо байгаа байгууллагыг зохистой байдлаар бэхжүүлэх үүргийг хүлээлгэхээр зохицуулжээ. Тухайн эрх бүхий байгууллагын чиг үүрэг нь манай улсын соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага болох Соёлын яамны чиг үүрэгтэй давхцаж байх тул эрх бүхий байгууллагыг шинээр байгуулах шаардлагагүй бөгөөд зохистой байдлаар бэхжүүлэх үүргийг тус конвенцод нэгдэн орсноор хүлээхээр байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1.	26 дугаар зүйл – Соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах эсвэл нэгдэн орох 1. Энэ Конвенцыг ЮНЕСКО-ийн гишүүн орнууд соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх,
----	--

батлах, нэгдэн орох ёстой.

2. Энэ Конвенцод нэгдэн орох:

(а) ЮНЕСКО -ийн гишүүн биш боловч НҮБ-ын гишүүн, НҮБ-ын систем дэх мэргэшсэн байгууллага эсвэл Олон улсын Атомын энергийн агентлаг, түүнчлэн Олон улсын шүүхийн дүрэмд Оролцогч улс болон ЮНЕСКО -ийн Ерөнхий чуулганаас энэ Конвенцод нэгдэхийг уриалсан бусад улс;

(б) Энэ конвенц нь Нэгдсэн үндэстний байгууллагын Ерөнхий ассамблейн 1514 (XV) тогтоолын дагуу бүрэн тусгаар тогтноогүй боловч Нэгдсэн үндэстний байгууллагын хүлээн зөвшөөрснөөр дотооддоо өөрийгөө бүрэн удирдах эрх бүхий, энэхүү конвенцоор зохицуулах аливаа асуудлыг шийдвэрлэх эрх мэдэлтэй, ялангуяа эдгээр асуудлаар олон улсын гэрээ байгуулах эрх мэдэл бүхий нутаг дэвсгэр нэгдэн ороход мөн нээлттэй байна.

3. Соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох тухай баримт бичгийг Ерөнхий Захиралд хадгалуулна

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Монгол Улсын Үндсэн Хууль

Аравдугаар зүйл.

2.Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.

3.Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.

3. Олон улсын гэрээний эрх зүйн тухай Венийн конвенц

б/"соёрхон батлах", "хүлээн зөвшөөрөх", "батлах", "нэгдэн орох" гэж улс гүрэн гэрээг заавал биелүүлэхээ олон улсын хэмжээнд зөвшөөрч байгааг илэрхийлсэн бөгөөд тухайн тохиолдол бүрт өөр өөрөөр нэрлэгдэх олон улсын үйлдлийг хэлнэ;

Арван дөрөвдүгээр зүйл

Соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх буюу баталж гэрээг

Заавал биелүүлэхээ илэрхийлсэн зөвшөөрөл

1.Улс гэрээг заавал биелүүлэхээ зөвшөөрч байгаагаа түүнийг хүлээн зөвшөөрч илэрхийлнэ. Хэрэв:

а/зөвшөөрч байгаагаа соёрхон батлах замаар илэрхийлнэ гэж гэрээнд заасан бол;

б/хэлэлцээнд оролцогч улсууд соёрхон батлах шаардлагатай гэж тохиролцсон нь өөр ямар нэг хэлбэрээр тогтоогдвол;

4. Олон улсын гэрээний тухай хууль

3.1.4."олон улсын гэрээ байгуулах" гэж Монгол Улс, Монгол Улсын Засгийн газраас гадаадын нэг болон хэд хэдэн улс, тэдгээрийн Засгийн газар, эсхүл олон улсын байгууллагатай харилцан тохиролцсон болон тухайн олон улсын гэрээгээр хүлээн зөвшөөрсөн гэрээнд гарын үсэг зурах, гэрээг бүрдүүлэгч баримт бичгийг солилцох, соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох, эдгээртэй адилтгах бусад аргаар тухайн олон улсын гэрээг заавал биелүүлэхээ олон улсын хэмжээнд зөвшөөрсөн үйлдлийг;

8 дугаар зүйл. Заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээ

8.1.Улсын Их Хурал дараахь олон улсын гэрээг заавал соёрхон батална:

8.1.3.Монгол Улсын хуульд зааснаас өөр журам тогтоож байгаа, эсхүл тухайн гэрээг байгуулснаар, нэгдсэнээр, эсхүл хэрэгжүүлснээр Монгол Улсын хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, эсхүл хууль шинээр батлах шаардлагатай олон улсын гэрээ;

8.2.Заавал соёрхон батлах зохицуулалт бүхий олон талт олон улсын гэрээ болон заавал соёрхон батлуулахаар тохиролцсон хоёр талт олон улсын гэрээг соёрхон батална.

15 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг соёрхон батлах, батлах санал

15.1.Энэ хуулийн 14.1-д заасны дагуу эрх олгогдсон албан тушаалтан олон улсын гэрээнд гарын үсэг зурсны дараа хоёр болон олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлах, эсхүл батлах саналыг тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл, эсхүл батлах тухай Засгийн газрын тогтоолын төслийн хамт энэ хуулийн 9, 10 дугаар зүйлд заасан журмын дагуу Улсын Их Хурал, Засгийн газраар хэлэлцүүлнэ.

15.2.Энэ зүйлийн 15.1-д заасан шаардлага гарын үсэг зурснаар хүчин төгөлдөр болох зохицуулалттай олон улсын гэрээнд үйлчлэхгүй.

15.3.Олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хурлын

болно.⁵⁸ Иймд Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай ЮНЕСКО-ийн 2001 оны конвенц нь Монгол Улсын заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээ мөн юм.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт	
1.	27 дугаар зүйл – Хүчин төгөлдөр болох Энэ конвенц нь 26 дугаар зүйлд дурдсан хорь дахь баримт бичгийг хадгалуулахаар өгсөн өдрөөс хойш гурван сарын дараа хүчин төгөлдөр болно, ингэхдээ баримт бичгээ хадгалуулсан хорин улс эсвэл нутаг дэвсгэрийн хүрээнд хүчин төгөлдөр болно. Харин бусад улсын хувьд тухайн улс баримт бичгийг хадгалуулахаар өгсөн өдрөөс хойш гурван сарын дараа хүчин төгөлдөр болно.
Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг	
2.	Монгол Улсын Үндсэн Хууль Аравдугаар зүйл. 2. Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ. 3. Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.
3.	Олон улсын гэрээний эрх зүйн тухай Венийн конвенц Хорин дөрөвдүгээр зүйл. Хүчин төгөлдөр болох 1. Гэрээ нь түүнд заасан буюу хэлэлцээнд оролцогч улсуудын тохиролцсон журам, он, сар, өдөр хүчин төгөлдөр болно. 2. Дээрх заалт буюу тохиролцоо байхгүй үед хэлэлцээнд оролцогч бүх улс гэрээг заавал биелүүлэхээ зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлмэгц уг гэрээ хүчин төгөлдөр болно. 3. Хэрэв улс гэрээ хүчин төгөлдөр болсны дараахь тодорхой он, сар, өдрөөс заавал биелүүлэхээ зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлсэн бол тухайн улсын хувьд уг гэрээ дээрх он, сар, өдрөөс эхлэн, хэрэв гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол, хүчин төгөлдөр болно. 4. Гэрээний эх бичвэрийг адил хүчинтэйг тогтоох, гэрээг заавал биелүүлэхээ зөвшөөрч байгаагаа улс илэрхийлэх, гэрээ хүчин төгөлдөр болох журам, он, сар, өдөр, тайлбар, гэрээний эх хадгалагчийн үүрэг болон гэрээ хүчин төгөлдөр болохоос өмнө зайлшгүй гарч буй бусад асуудлыг зохицуулж байгаа гэрээний заалтуудыг гэрээний эх бичвэрийг хүлээн зөвшөөрсөн үеэс эхлэн хэрэглэнэ.
4.	Олон улсын гэрээний тухай хууль 16 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээг соёрхон батлах 16.1. Засгийн газар гарын үсэг зурсан заавал соёрхон батлах хоёр талт олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл, хуулийн төслийн үзэл баримтлал, тухайн гэрээний эх бичвэрийн хуулбар, шаардлагатай бол тухайн олон улсын гэрээний энэ хуулийн 7.4, 7.5-д заасны дагуу хянан баталгаажуулсан монгол хэл дээрх орчуулга болон холбогдох бусад баримт бичгийн хамт Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ. 16.2. Засгийн газар гарын үсэг зурсан заавал соёрхон батлах олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл, шаардлагатай бол холбогдох бусад хуулийн төсөл, хуулийн төслийн үзэл баримтлал, тухайн олон улсын гэрээний эх бичвэрийн хуулбар, боломжтой бол баталгаат хуулбар, тухайн олон улсын гэрээний энэ хуулийн 7.6-д заасны дагуу хянан баталгаажуулсан монгол хэл дээрх орчуулга болон холбогдох бусад баримт бичгийн хамт Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ. 16.3. Улсын Их Хурал энэ зүйлийн 16.1, 16.2-т заасны дагуу өргөн мэдүүлсэн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн дэмжсэн бол тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хууль, дэмжээгүй бол хуулийн төслийг Засгийн газарт буцаах тухай тогтоол гаргана. 24 дүгээр зүйл. Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, биелэлтэд хяналт тавих 24.1. Олон улсын гэрээ Монгол Улсын хувьд хүчин төгөлдөр болсон хугацааг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага олон нийтэд албан ёсны цахим хуудсаараа мэдээлэх үүрэгтэй. 32 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээний бүртгэл хөтлөх 32.1. Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага

⁵⁸ Ж. Амарсанаа, Б. Чимид, Б. Гүнбилэг, Б. Алтангэрэл, М. Мөнхбат, Ц. Амарсайхан, А. Төмөр, Олон улсын гэрээний тухай Монгол Улсын хуулийн дэлгэрэнгүй тайлбар, 2011 он, 18 дахь тал

Монгол Улсын хоёр талт болон олон талт олон улсын гэрээний бүртгэл хөтөлнө.

32.2. Олон улсын гэрээний бүртгэл дараахь мэдээллийг агуулсан байна:

32.2.5. олон улсын гэрээ талуудын хувьд болон Монгол Улсын хувьд хүчин төгөлдөр болсон өдөр;

32.2.6. олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан, олон улсын гэрээний үйлчлэлийг дуусгавар болгосон, олон улсын гэрээг цуцалсан, олон улсын гэрээнээс гарсан, олон улсын гэрээний үйлчлэлийг түр зогсоох шийдвэр гарсан өдөр, уг шийдвэр хүчин төгөлдөр болсон өдөр;

32.2.7. олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбар, илэрхийлсэн эсэргүүцэл, тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэр гарсан өдөр, тэдгээрийн хуулийн хүчин төгөлдөр болох хугацаа.

Энэ конвенц нь 26 дугаар зүйлд дурдсан соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэх орох тухай баримт бичгийг хадгалуулахаар өгсөн өдрөөс хойш гурван сарын дараа хүчин төгөлдөр болно, ингэхдээ баримт бичгээ хадгалуулсан хорин улс эсвэл нутаг дэвсгэрийн хүрээнд хүчин төгөлдөр болно. Харин бусад улсын хувьд тухайн улс баримт бичгийг хадгалуулахаар өгсөн өдрөөс хойш гурван сарын дараа хүчин төгөлдөр болохоор зохицуулсан нь Монгол Улсын Үндсэн Хууль, Олон улсын гэрээний эрх зүйн тухай венийн конвенц, Монгол Улсын Олон улсын гэрээний тухай хуулиудад тус тус нийцсэн байна.

Усанд доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 28 дугаар зүйл – Дотоодын усны тухай мэдэгдэл
Энэ Конвенцыг соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох үед эсвэл түүний дараа аль ч улс эсвэл нутаг дэвсгэр Дүрмийг далайн шинж чанартай биш дотоодын усанд ашиглахыг мэдэгдэж болно.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. **Монгол Улсын Үндсэн Хууль**
Долдугаар зүйл.
1. Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, шинжлэх ухаан, оюуны өв төрийн хамгаалалтад байна.

3. **Олон улсын гэрээний тухай хууль**
3.1.7. "тайлбар" гэж олон улсын гэрээ байгуулахдаа тухайн гэрээний тодорхой заалтыг Монгол Улсын хувьд хэрэгжүүлэхэд хуулийн үйлчлэлийг нь хасах, эсхүл өөрчлөх зорилгоор энэ хуульд заасны дагуу гаргасан мэдэгдлийг;
16.4. Улсын Их Хурал олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлахдаа тайлбар хийхээр шийдвэрлэсэн бол тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуульд энэ тухай тусгай заалт оруулна.
21 дүгээр зүйл. Тайлбар хийх, эсэргүүцэх, эгүүлэн авах
21.1. Улсын Их Хурал, Засгийн газар олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлах, батлахдаа тайлбар хийсэн бол гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухайн олон улсын гэрээг соёрхон баталсан Монгол Улсын хууль, баталсан Засгийн газрын тогтоолыг орчуулж тухайн олон улсын гэрээний зохицуулалтын дагуу холбогдох улс, эсхүл олон улсын байгууллагад хүргүүлэх арга хэмжээ авна.
21.2. Энэ зүйлийн 21.1-д заасны дагуу үйлдсэн тайлбарыг тухайн олон улсын гэрээг соёрхон баталсан тухай Батламж жуух бичиг, эсхүл баталсан тухай баримт бичигтэй хамт хүргүүлнэ.
21.3. Олон талт олон улсын гэрээнд тайлбар хийх саналыг боловсруулахдаа тухайн олон улсын гэрээгээр тайлбар хийх боломжтой эсэх, тайлбар хийх боломжит хүрээ, тухайн олон улсын гэрээний бусад талын, эсхүл олон улсын байгууллагын зөвшөөрөл шаардлагатай эсэх зэрэг зохицуулалтыг харгалзана.
21.4. Олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн гэрээний бусад талын тайлбарыг зөвшөөрөх эсэх асуудлыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага судлан, шаардлагатай бол энэ тухай тодорхой санал боловсруулан холбогдох журмын дагуу Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ.
21.5. Олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах саналыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухайн олон улсын

гэрээгээр зохицуулах асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай тохиролцсоны үндсэн дээр холбогдох журмын дагуу Улсын Их Хурал, эсхүл Засгийн газраар шийдвэрлүүлнэ.

21.6. Соёрхон баталсан олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэрийг Улсын Их Хурал, баталсан олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэрийг Засгийн газар гаргана.

Энэ Конвенцийг соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох үед эсвэл түүний дараа аль ч улс эсвэл нутаг дэвсгэр Дүрмийг далайн шинж чанартай биш дотоодын усанд ашиглахыг мэдэгдэж болох тухай дээрх зүйлд заажээ. Энэхүү зохицуулалт нь далайд гарцгүй улсууд тус конвенцод нэгдэн орох, үүгээрээ дотоодын усанд доорх соёлын өвийг хамгаалах боломжтой болж байгаа юм. Манай улс тус мэдэгдлийг гаргахад ямар нэг эрх зүйн ахтад нийцэхгүй зүйл үгүй байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 29 дүгээр зүйл – Газарзүйн хамрах хүрээний хязгаарлалт
Конвенцыг соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох үед тухайн улс эсвэл нутаг дэвсгэр, нутаг дэвсгэрийн тодорхой хэсэг, дотоодын ус, арал хоорондын ус, харьяа тэнгист энэ Конвенц нь хамаарахгүй болохыг хадгалуулах баримт бичигт мэдэгдэх бөгөөд мөн энэ мэдэгдлийн шалтгааныг тодорхойлно. Мэдэгдэл гаргагч улс нь мэдэгдэлд заасан газар нутагт Конвенцын ашиглах хүрээ, нөхцөлийг аль болох хурдан, боломжтой хэмжээнд тодорхой болгох бөгөөд биелүүлсэн даруйд мэдэгдлийг бүхэлд нь эсвэл буюу хэсэгчлэн эргүүлэн татна.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. **Монгол Улсын Үндсэн Хууль**
Дөрөвдүгээр зүйл.
1. Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, улсын хил халдашгүй дархан байна.

3. **Олон улсын гэрээний тухай хууль**
3.1.7. "тайлбар" гэж олон улсын гэрээ байгуулахдаа тухайн гэрээний тодорхой заалтыг Монгол Улсын хувьд хэрэгжүүлэхэд хуулийн үйлчлэлийг нь хасах, эсхүл өөрчлөх зорилгоор энэ хуульд заасны дагуу гаргасан мэдэгдлийг;
16.4. Улсын Их Хурал олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлахдаа тайлбар хийхээр шийдвэрлэсэн бол тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуульд энэ тухай тусгай заалт оруулна.
21 дүгээр зүйл. Тайлбар хийх, эсэргүүцэх, эгүүлэн авах
21.1. Улсын Их Хурал, Засгийн газар олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлах, батлахдаа тайлбар хийсэн бол гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухайн олон улсын гэрээг соёрхон баталсан Монгол Улсын хууль, баталсан Засгийн газрын тогтоолыг орчуулж тухайн олон улсын гэрээний зохицуулалтын дагуу холбогдох улс, эсхүл олон улсын байгууллагад хүргүүлэх арга хэмжээ авна.
21.2. Энэ зүйлийн 21.1-д заасны дагуу үйлдсэн тайлбарыг тухайн олон улсын гэрээг соёрхон баталсан тухай Батламж жуух бичиг, эсхүл баталсан тухай баримт бичигтэй хамт хүргүүлнэ.
21.3. Олон талт олон улсын гэрээнд тайлбар хийх саналыг боловсруулахдаа тухайн олон улсын гэрээгээр тайлбар хийх боломжтой эсэх, тайлбар хийх боломжит хүрээ, тухайн олон улсын гэрээний бусад талын, эсхүл олон улсын байгууллагын зөвшөөрөл шаардлагатай эсэх зэрэг зохицуулалтыг харгалзана.
21.4. Олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн гэрээний бусад талын тайлбарыг зөвшөөрөх эсэх асуудлыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага судлан, шаардлагатай бол энэ тухай тодорхой санал боловсруулан холбогдох журмын дагуу Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ.
21.5. Олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах саналыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухайн олон улсын гэрээгээр зохицуулах асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай

тохиролцсоны үндсэн дээр холбогдох журмын дагуу Улсын Их Хурал, эсхүл Засгийн газраар шийдвэрлүүлнэ.

21.6.Соёрхон баталсан олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэрийг Улсын Их Хурал, баталсан олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэрийг Засгийн газар гаргана.

Конвенцийн дээрх 29 дүгээр зүйл нь юун түрүүнд тусгаар улсын өөрийн нутаг дэвсгэр дээр хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг хүндэтгэсэн буюу хэдийгээр уг конвенцод соёлын өвийг хамгаалахаар нэгдэн орсон ч тодорхой газар нутагт газарзүйн хамрах хүрээний хязгаарлалт тогтоох эрхтэй байхаар зохицуулсан байна. Конвенцыг соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох үед тухайн улс эсвэл нутаг дэвсгэр, нутаг дэвсгэрийн тодорхой хэсэг, дотоодын ус, арал хоорондын ус, харьяа тэнгист энэ Конвенц нь хамаарахгүй болохыг хадгалуулах баримт бичигт мэдэгдэх бөгөөд ийнхүү мэдэгдэхдээ мэдэгдлийн шалтгааныг тодорхойлсон байх ёстой. Ийнхүү мэдэгдэл гаргахаар конвенцод зохицуулсан нь манай улсын хуульд харшлахгүй бөгөөд нийцэж байгааг дээрх хүснэгтээс харах боломжтой.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 30 дугаар зүйл – Тайлбар
29 -р зүйлээс бусад тохиолдолд энэ Конвенцод ямар нэгэн тайлбар хийх боломжгүй.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Олон улсын гэрээний тухай хууль

3.1.7."тайлбар" гэж олон улсын гэрээ байгуулахдаа тухайн гэрээний тодорхой заалтыг Монгол Улсын хувьд хэрэгжүүлэхэд хуулийн үйлчлэлийг нь хасах, эсхүл өөрчлөх зорилгоор энэ хуульд заасны дагуу гаргасан мэдэгдлийг;

16.4.Улсын Их Хурал олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлахдаа тайлбар хийхээр шийдвэрлэсэн бол тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуульд энэ тухай тусгай заалт оруулна.

21 дүгээр зүйл. Тайлбар хийх, эсэргүүцэх, эгүүлэн авах

21.1.Улсын Их Хурал, Засгийн газар олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлах, батлахдаа тайлбар хийсэн бол гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухайн олон улсын гэрээг соёрхон баталсан Монгол Улсын хууль, баталсан Засгийн газрын тогтоолыг орчуулж тухайн олон улсын гэрээний зохицуулалтын дагуу холбогдох улс, эсхүл олон улсын байгууллагад хүргүүлэх арга хэмжээ авна.

21.2.Энэ зүйлийн 21.1-д заасны дагуу үйлдсэн тайлбарыг тухайн олон улсын гэрээг соёрхон баталсан тухай Батламж жуух бичиг, эсхүл баталсан тухай баримт бичигтэй хамт хүргүүлнэ.

21.3.Олон талт олон улсын гэрээнд тайлбар хийх саналыг боловсруулахдаа тухайн олон улсын гэрээгээр тайлбар хийх боломжтой эсэх, тайлбар хийх боломжит хүрээ, тухайн олон улсын гэрээний бусад талын, эсхүл олон улсын байгууллагын зөвшөөрөл шаардлагатай эсэх зэрэг зохицуулалтыг харгалзана.

21.4.Олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн гэрээний бусад талын тайлбарыг зөвшөөрөх эсэх асуудлыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага судлан, шаардлагатай бол энэ тухай тодорхой санал боловсруулан холбогдох журмын дагуу Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ.

21.5.Олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах саналыг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухайн олон улсын гэрээгээр зохицуулах асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай тохиролцсоны үндсэн дээр холбогдох журмын дагуу Улсын Их Хурал, эсхүл Засгийн газраар шийдвэрлүүлнэ.

21.6.Соёрхон баталсан олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэрийг Улсын Их Хурал, баталсан олон талт олон улсын гэрээнд хийсэн тайлбарыг эгүүлэн авах шийдвэрийг Засгийн газар гаргана.

Тус конвенцид ямар нэгэн тайлбар хийхийг хязгаарласан байна. Гэхдээ 29 -р зүйлтэй холбоотойгоор мэдэгдэл хийх боломж нээлттэй. Өөрөөр хэлбэл, Конвенцыг соёрхон батлах, үлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох үед тухайн улс эсвэл нутаг дэвсгэр, нутаг дэвсгэрийн гадархай хэсэг, дотоодын ус, арал хоорондын ус, харьяа тэнгист энэ Конвенц нь хамаарахгүй болохыг хадгалуулах баримт бичигт шалтгааныг дурдан мэдэгдэх боломжтой байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 31 дүгээр зүйл – Нэмэлт өөрчлөлт

1. Оролцогч улс энэ Конвенцод нэмэлт оруулах саналаа Ерөнхий Захиралд хандан бичгээр мэдэгдэнэ. Ерөнхий Захирал ийм мэдэгдлийг бүх Оролцогч улсуудад хүргүүлнэ. Хэрэв уг мэдэгдлийг хүргүүлсэн өдрөөс хойш зургаан сарын дотор Оролцогч улсуудын тавиас доошгүй хувь нь хүсэлтэд эерэгээр хариулбал Ерөнхий Захирал тус саналыг дараагийн Оролцогч улсуудын хуралд хэлэлцүүлж, батлуулахаар танилцуулна.
2. Нэмэлт өөрчлөлтийг санал хураалтад оролцож буй Оролцогч улсуудын гуравны хоёрын саналаар батална.
3. Энэ Конвенцын нэмэлт өөрчлөлтийг баталсны дараа Оролцогч улсууд соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах эсвэл нэгдэн орно.
4. Нэмэлт өөрчлөлт нь энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан баримт бичгийг Оролцогч улсуудын гуравны хоёр нь хадгалуулснаас хойш гурван сарын дараа соёрхон баталж, хүлээн зөвшөөрч, батлаж эсвэл нэгдэн орсон Оролцогч улсуудын хувьд хүчин төгөлдөр болно. Үүний дараа нэмэлт өөрчлөлтийг соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах эсвэл нэгдэн орсон улс эсвэл нутаг дэвсгэр бүрийн хувьд энэхүү нэмэлт өөрчлөлт нь тухайн тал соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах, нэгдэн орох тухай баримт бичгээ хадгалуулснаас хойш гурван сарын дараа хүчин төгөлдөр болно.
5. Энэ зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасан нэмэлт, өөрчлөлт хүчин төгөлдөр болсны дараа энэ Конвенцод Оролцогч улс эсвэл нутаг дэвсгэрээс өөр санаа зорилго илэрхийлээгүй тохиолдолд дараах байдлаар авч үзнэ.
 - (a) Нэмэлт өөрчлөлт оруулсан Конвенцын Оролцогч тал; болон
 - (b) Нэмэлт өөрчлөлтөд хамрагдаагүй аливаа оролцогч улстай холбоотой нэмэлт өөрчлөлт оруулаагүй Конвенцын тал.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Олон улсын гэрээний тухай хууль

- 26 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах
- 26.1. Хоёр талт болон олон талт олон улсын гэрээнд тухайн гэрээний зохицуулалт болон гэрээний нөгөө тал, эсхүл бусад талтай харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.
 - 26.2. Олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах баримт бичгийн төрөл, нэрийг тухайн олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан гэрээний зохицуулалт болон гэрээний нөгөө тал, эсхүл бусад талтай харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр тодорхойлно.
 - 26.3. Соёрхон баталсан олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шийдвэрийг Улсын Их Хурал, баталсан олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шийдвэрийг Засгийн газар гаргана.
 - 26.4. Энэ зүйлийн 26.3-т заасан шаардлага Улсын Их Хурал соёрхон баталсан олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан, эсхүл нэмэлт олон улсын гэрээ нь энэ хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан заавал соёрхон батлах олон улсын гэрээний төрөлд хамаарахгүй, үндсэн олон улсын гэрээний гол нөхцөлийг хөндөөгүй техникийн шинжтэй бол Засгийн газар тухайн олон улсын гэрээг баталж болно.
 - 26.5. Энэ зүйлийн 26.4-т заасан олон улсын гэрээнд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт, эсхүл нэмэлт олон улсын гэрээ нь үндсэн олон улсын гэрээний гол нөхцөлийг хөндөөгүй техникийн шинжтэй эсэхийг гадаад харилцааны болон хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран тогтооно.
 - 26.6. Энэ хуулийн 9-20 дугаар зүйлд заасан зохицуулалт нь олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахад үйлчилнэ.
- 32 дугаар зүйл. Олон улсын гэрээний бүртгэл хөтлөх

32.1.Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Монгол Улсын хоёр талт болон олон талт олон улсын гэрээний бүртгэл хөтөлнө.

32.2.Олон улсын гэрээний бүртгэл дараахь мэдээллийг агуулсан байна:

32.2.6.олон улсын гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан, олон улсын гэрээний үйлчлэлийг дуусгавар болгосон, олон улсын гэрээг цуцалсан, олон улсын гэрээнээс гарсан, олон улсын гэрээний үйлчлэлийг түр зогсоох шийдвэр гарсан өдөр, уг шийдвэр хүчин төгөлдөр болсон өдөр;

Тус конвенцод нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг Оролцогч улс гаргах бүрэн боломжтой тухай энэхүү 31 дүгээр зүйлд зохицуулжээ. Конвенцод нэмэлт оруулах саналаа Ерөнхий Захиралд хандан бичгээр мэдэгдэх бөгөөд Ерөнхий Захирал ийм мэдэгдлийг бүх Оролцогч улсуудад хүргүүлнэ. Хэрэв уг мэдэгдлийг хүргүүлсэн өдрөөс хойш зургаан сарын дотор Оролцогч улсуудын тавиас доошгүй хувь нь хүсэлтэд эерэгээр хариулбал Ерөнхий Захирал тус саналыг дараагийн Оролцогч улсуудын хуралд хэлэлцүүлж, батлуулахаар танилцуулна. Нэмэлт өөрчлөлтийг санал хураалтад оролцож буй Оролцогч улсуудын гуравны хоёрын саналаар батлах ба ийнхүү Конвенцын нэмэлт өөрчлөлтийг баталсны дараа Оролцогч улсууд соёрхон батлах, хүлээн зөвшөөрөх, батлах эсвэл нэгдэн орохоор зохицуулсан байна. Ийнхүү нэмэлт, өөрчлөлт оруулахыг Монгол Улсын Олон Улсын Гэрээний тухай хуулиар мөн тусгайлан зохицуулсан байгааг дээрх холбогдох зүйл, заалтаас харж болно. Өөрөөр хэлбэл, ийнхүү конвенцод нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай зохицуулсан нь манай улсын хуульд харшлахгүй буюу нийцэж байна.

Усан доорх соёлын өвийг хамгаалах тухай конвенцийн зүйл, заалт

1. 32 дугаар зүйл– Цуцлах
1. Оролцогч улс энэ Конвенцыг цуцалсан тухайгаа бичгээр үйлдэж Ерөнхий Захиралд хадгалуулна.
 2. Цуцлах өдрийг мэдэгдэлд өөрөөр заагаагүй тохиолдолд цуцалсан тухай мэдэгдлийг хүлээн авсан өдрөөс хойш арван хоёр сарын дараа цуцлалт хүчин төгөлдөр болно.
 3. Конвенцыг цуцлах нь аливаа Оролцогч улсад уг Конвенцод тусгагдсан олон улсын эрх зүйн хүрээнд хамаарах аливаа үүргээ биелүүлэхэд нөлөөлөхгүй.

Нийцэж буй эрх зүйн актын холбогдох хэсэг

2. Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 24 дүгээр зүйл. /Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, биелэлтэд хяналт тавих/
24.6. Олон улсын гэрээний үүргээ биелүүлэхгүй байгаа бол олон улсын гэрээний үүргээ биелүүлэх шаардлагыг олон улсын гэрээний нөгөө тал, эсхүл бусад талд тавих, шаардлагатай бол тухайн олон улсын гэрээний үйлчлэлийг дуусгавар болгох, цуцлах, гарах, эсхүл үйлчлэлийг түр зогсоох саналыг Улсын Их Хурал, эсхүл Засгийн газраар хэлэлцүүлнэ.
3. Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 29 дүгээр зүйл. /Олон улсын гэрээг цуцлах, олон улсын гэрээнээс гарах, гэрээний үйлчлэлийг түр зогсоох/
29.1.Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ олон улсын гэрээний нөгөө тал, эсхүл бусад тал үл биелүүлсэн, эсхүл удаа дараа зөрчсөн тохиолдолд болон тухайн олон улсын гэрээний зохицуулалтын дагуу олон улсын гэрээг цуцлах, олон талт олон улсын гэрээнээс гарах, түүний үйлчлэлийг түр зогсоох саналыг тухайн олон улсын гэрээгээр зохицуулах асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай тохиролцсоны үндсэн дээр Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлж болно.
29.2.Соёрхон баталсан олон улсын гэрээг цуцлах, олон талт олон улсын гэрээнээс гарах, олон улсын гэрээний үйлчлэлийг түр зогсоох эсэх асуудлыг Засгийн газрын саналыг үндэслэн Улсын Их Хурал, бусад олон улсын гэрээний хувьд Засгийн газар энэ зүйлийн 29.1-д заасан саналыг үндэслэн шийдвэрлэнэ.

29.3. Олон улсын гэрээний үйлчлэлийг хугацаанаас нь өмнө дуусгавар болгох, олон улсын гэрээг цуцлах, олон талт олон улсын гэрээнээс гарах, олон улсын гэрээний үйлчлэлийг түр зогсоох шийдвэр гаргасан бол Улсын Их Хурал хууль, Засгийн газар тогтоол батална.

Тус конвенцийн 32 дугаар зүйлд хүчин төгөлдөр болсон конвенцийг цуцлах талаар тусгасан байна. Гэхдээ үндэслэлийг тодорхой заагаагүй, процедурыг тусгажээ. Энэ нь (1) Орлоцогч улс конвенцыг цуцалсан тухайгаа бичгээр үйлдэж Ерөнхий Захиралд хадгалуулах замаар хэзээ ч цуцлаж болно. (2) Цуцлах өдрийг мэдэгдэлд өөрөөр заагаагүй тохиолдолд цуцалсан тухай мэдэгдлийг хүлээн авсан өдрөөс хойш арван хоёр сарын дараа цуцлалт хүчин төгөлдөр болно. Монгол Улсын Олон улсын гэрээний тухай хуульд олон улсын гэрээний бусад тал олон улсын гэрээний үүргээ биелүүлэхгүй бол шаардлага тавих, эсхүл гэрээг цуцлах саналыг УИХ, ЗГ хэлэлцэж, тогтоол батлахаар заажээ. Олон улсын гэрээнээс гарах буюу денонсаци хийх тохиолдол манай улсын хувьд тийм ч түгээмэл тохиолддоггүй ба энэхүү гэрээ, дотоодын хуулийн дагуу гэрээг цуцлах боломжтой байна.

“Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлал”-ын 5.5. Асуудалд дүн шинжилгээ хийж, зохицуулалтын хувилбаруудыг сонгож тандан судлах явцад тухайн асуудлыг зөвхөн хууль гаргах замаар шийдвэрлэнэ гэсэн дүгнэлт гарсан тохиолдолд хууль тогтоомжийн төслийн бүтэц, агуулга, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, шинээр боловсруулах шаардлагатай хууль тогтоомжийг ерөнхий байдлаар томъёолж бичнэ,⁵⁹ Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.4. Улсын Их Хурал олон талт олон улсын гэрээг соёрхон батлахдаа тайлбар хийхээр шийдвэрлэсэн бол тухайн олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуульд энэ тухай тусгай заалт оруулна⁶⁰ гэснийг тус тус үндэслэн хуулийн төслийг дараах байдлаар томъёолов.

⁵⁹ Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 1 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 59 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт

⁶⁰ Олон улсын гэрээний тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. 2017, №02